

ПРАВОСЛАВНИ ЕЛЕКТРОННИ КНИГИ

Всички книги в този сайт ги има свободно в интернет пространството на съответните сайтове, които съм посочила. Аз само съм ги събрала на едно място и преобразувала в различни формати, за да могат да се четат от различни устройства.

[Ако оценявате труда ми и харесвате сайта може да направите дарение.](#)

ЗА СЕМЕЙСТВОТО
И ВЪЗПИТАНИЕТО

СВЕТОСТА НА БРАЧНИЯ СЪЮЗ

Православная семья
СПб., т.1, 1996
Общество святителя
Василия Великого, 1996 г.

ПРЕДИСЛОВИЕ ОТ ИЗДАТЕЛСТВОТО

Любезни читателю, с настоящата книга нашето издателство ще започне издаването на поредица книги, разглеждащи проблемите на дома, брачния живот, възпитанието и семейството като цяло. Книгите са превод от един много томник, който излиза на руски език под заглавие “Православная семья” и включва в себе си материали, публикувани в специализираното периодично православно четиво “Душеполезное чтение”, излизало в началото на века.

Книгата, която държите в ръцете си, е първата от първия том и съдържа четива, отнасящи се към Годежа, Светото таинство Брак, отношенията преди и след брака, задълженията на родителите на младоженците, задълженията на двамата съпрузи един към друг и пред Бога. Беседите са с практико-приложен характер. Те представляват поучения, съпътствани с множество примери и съвети. На тези страници вие ще намерите и едно великолепно произведение на Светия наш отец Йоан Златоуст, касаещо взаимните задължения на съпрузите, в което ще имате възможност да прочетете и как светителят разбира наставленията за брачен живот, преподадени от Светото Евангелие.

Оригиналните руски сборници са с обем над 500 страници. Ние ще издаваме всеки един от тях в по три книги.

Издателите

СЪДЪРЖАНИЕ

КЪМ БОГОЛЮБИВИЯ ЧИТАТЕЛ	
<i>Предговор</i>	6

ГЛАВА I	
<i>За създаването на жена за Адам</i>	
<i>и за грехопадението</i>	
<i>на Ева и Адам</i>	11

Произходът на жената от мъжа. Съюзът между мъжа и жената е по-тесен, отколкото между родителите и децата. Разводът е беззаконие. Състоянието на невинност на първите хора. Змията - оръдие на изкушението. Допускане на изкушенията е за духовна полза на хората. Лукавството на дявола. Видимото изкушение, душевното изкушение, борбата на помислите. Смисълтът на дяволските внушения. Грехопадението на Ева и Адам. Последствието на престъпването на Божията заповед. Бог е Разобличител и Съдия. Голотата на грешниците. Присъдата над змията и над хората. Първото обещание за Месия - Христос.

ГЛАВА II	
<i>Светостта на брачния съюз</i>	

Дивачество и подивяване. Създаването на жената и установяването на брака като духовно-нравствен съюз. Брако-

вете на старозаветните патриарси. Мойсеевите закони, опазващи светостта на брака. Бракът според учението на Христа и на апостол Павел. Законите на Новозаветната Църква, възникнали от понятието за светостта на брака. Отричащите брака в най-нови и апостолски времена. Американски, отричащи брака секти. Отричане на брака от федосеевци, нихилисти и социалисти. Непризнаване на брака поради склонност към безпорядъчен живот. Оскърбление светостта на брака от страна на съпрузите. Съвременни размисли за разводите и гражданските бракове.

ГЛАВА III

Поучителна беседа за сватбата

и по повод сватбата.....

Волята на родителите, грижите им за техните деца.

В основата на семейството е любовта. Животът на родителите е пример за децата. Взаимното съгласие за брак. Родителският съвет и напътствия към встъпващите в брак.

ГЛАВА IV

Годениците (жених и невеста).....

Отношенията на годеника и годеницата преди сватбата.

Божията благословия за брак. Подготовка за таинството на Брака. Молитвите на годеника и годеницата. Изпитанието за встъпващите в брак. Взаимоотношенията преди сватбата. Грижата за зестрата и устройването на бъдещото домакинство.

ГЛАВА V

Напътствие към новобрачните.....

ГЛАВА VI

Поучение срещу

неблагористойното поведение

при извършване

таинството на Брака.....

ГЛАВА VI

***Няколко думи към новобрачните
след венчаването.....***

Пръстените.

Венците. Общата чаша

ГЛАВА VIII

***Против незаконните съжителства
и така наречените граждански
бракове.....***

Съжителство без църковна благословия. Гражданският брак. Бракът, осветен от Църквата.

ГЛАВА IX

***Мисли на Свети Иоан Златоуст
за християнския брак
и за взаимните задължения
на съпрузите християни.....***

Уважението между съпрузите в брачния съюз. Естественото предразположение към брака като Божествен закон по своя произход. Не само външно, но и вътрешно единение на мъжа и жената. За девството. Съпругеството не е препятствие по пътя към Царството Небесно. За целта на брака. Духът на законите за брака. Семето на бъдещото благополучие. Богатата годеница. Външната и вътрешната красота. Бракът - извор на чисти радости. Способността на жената и мъжа да изпълняват задълженията си. Лошата жена е дадена на грешния мъж. Трябва ли да се бие жената. Училище на търпението. Обучение от първия ден на съпругеството. Защо единият е роб на другия. Нарушението на съпругеската вярност. Похотта на очите. Главното задължение на жената. Грижата за мъжа. Въздържаната жена.

КЪМ БОГОЛЮБИВИЯ ЧИТАТЕЛ

Човек се роди на земята.. Появи се още един временен странник, на когото предстои да премине през много изпитания, определени от Божията промисъл, по пътя към вечността.

Като правило след навършване на пълнолетие всеки човек се стреми към задомиане и продължение на рода и този стремеж поражда въпроса как да намери достоен спътник, способен да сподели с него всички радости и мъки в съвместен живот.

Лъжовни са земните чувства, мимолетно е видимото щастие и блажени са тези, които навреме осъзнават това. Блажени са тези, които осъзнават, че спасението на душата е висшата цел на човешкия живот, определена от самия Господ.

Колко примери на земно благополучие рухват пред очите ни! Колко излъгани надежди и прекършени съдби срещаме около нас! Причината за тази несполука е, че хората много често уреждат живота си без Бога.

Човек винаги е търсил в семейството своето малко земно щастие и затова то се явява онази малка частица от обществото, от която са произлезли народи и държави. За православните християни семейството е Малката Църква.

Добре е, ако то бъде скрепено и от благословената съпружеска любов, от свещената родителска власт и от уважението и послушанието на децата!

Отново и отново възникват въпроси... Как да се създаде здраво, жизнено и благочестиво семейство? Как да се запази то сред мъките и изкушенията на земното странстване? Как да оградим своите чедра от разлагащия дух на времето и да ги възпитаваме в благочестие и нравствена чистота? Как, намирайки се в средата на светските събития, да подготвим себе си и своите близки за живота в бъдещия век и за среща с роднините си в небесните обители?

Отговорите на тези и на много други въпроси, свързани с живота на православно семейство, намираме в животворното учение на Църквата.

Нейното учение е спасителна котва, която винаги помага в плаването на семейното корабче през време на житейските бури и несгоди. То е онази врата, зад която се откриват сияещите далечини на блажената вечност, където милосърдният Господ вселява благоугодните му съпрузи, живеещи в единомислие.

В средата на миналия век в Русия излизаше списание, което помогна на няколко поколения православни християни да намерят пътя към спасението. То се наричаше "Душеполезное чтение". Като негови основоположници виждаме двама велики подвижници на благочестие - светителя Филарет Митрополит Московски и приснопамятния Висарион Епископ Костромски и Галичски. Светителят Филарет благославя издаването на списанието, оказва всестранна помощ в дейността му и участва със свои статии. В своето послание към Светия Синод преди отпечатването на първия брой той пише: „Усилено разпространяваната грамотност и любов към учението изисква здравословна храна и от правителството, и от хората, особено тогава, когато светската литература навсякъде

предлага четиво в по-голямата си част суетно и неблагоприятно за истинското поучение на народа.“ Който може да възприеме, нека възприеме.

Владиката Висарион оставя след своята блажена кончина богато литературно и духовно наследство. Плодовете на неговите научни и проповедни трудове са десетки томове. В продължение на трийсет години той е редактор на списанието и остава до края на живота си най-деен сътрудник в продължение на 45 години. Нито един брой на “Душеполезное чтение” не излиза без негово съчинение.

Списанието винаги предоставяло страниците си на ревностните защитници за чистота на Православието, сред които срещаме имената на благословения светител Теофан Затворник (Вишински), на протоиерей Виктор Гурев, познат на широк кръг православни читатели като съставител на “Пролози”, на оберпрокурора на Светия Синод К.П. Победоносцев, на професорите от Московската духовна академия А.В.Горски, П.С. Казански и на много други църковно-обществени дейци, следвали неотклонно учението на Светата Православна Църква.

Предложената от нас на вниманието на боголюбивия читател книга е първата от редица книги, посветени на въпросите на брака, семейството и възпитанието. Те са съставени от съчинения, публикувани в списание “Душеполезное чтение” през периода на 1860-1890 г. Днес тези книги на подвижниците на благочестието не само че не са загубили своята актуалност, а напротив, могат да помогнат на всички, желаещи спасението, да избегнат много грешки в семейния живот, да опазят себе си и близките си от зловредното влияние “на духа на този век”.

През 1906 г. в словото по случай годишнината от кончината на Владика Висарион се казва: „Пресветият Висарион си издигна величествен паметник на книгите на духовното списание, издавано дълги години от него. И

към този паметник според нас никога “не ще зарасне народната пътека”. При него ще идват далечните наши потомци, както идваме ние, неговите съвременници, търсейки обновление, утеха и подкрепа за помрачения ум и убитото чувство.

Слава Богу, най-после този чудесен паметник отново е открит за потомците и “не ще зарасне към него народната пътека”. Слава Богу за всичко!“

Валери Филимонов

„И тъй, не се грижете, и не думайте: какво да ядем, или какво да пием, или какво да облечем? Защото всичко това търсят езичниците, и защото вашият Небесен Отец знае, че имате нужда от всичко това. Но първом търсете Царството на Бога и Неговата правда, и всичко това ще ви се придаде!“

(Мат. 6:31–33)

ГЛАВА I

За създаването на жената за Адам и за грехопадението на Адам и Ева

Произходът на жената от мъжа. Съюзът между мъжа и жената е по-тесен, отколкото между родителите и децата. Разводът е беззаконие. Състоянието на невинност на първите хора. Змията - оръдие на изкушението. Допускане на изкушенията е за духовна полза на хората. Лукавството на дявола. Видимото изкушение, душевното изкушение, борбата на помислите. Смисълът на дяволските внушения. Грехопадението на Ева и Адам. Последствието на престъпването на Божията заповед. Бог е Разобличител и Съдия. Голотата на грешниците. Присъдата над змията и над хората. Първото обещание за Месия - Христос.

„И даде човекът имена на всички добитъци и небесни птици и на всички полски зверове, но за човека не се намери помощник, нему подобен“ (Бит. 2:20).

Като наблюдавал животните и им давал имена, Адам не срещнал между тях нито едно същество, с което да раздели властта над земните твари, предстоящия му физически труд, мислите и чувствата си.

Всички те били неразумни и безсловесни същества, нито едно от тях не приличало на човек. Докато им давал имена, Адам произнасял членоразделни звукове, чрез които изразявал своите мисли и разсъждения; но тези звуци заглъхвали във въздуха без разумен отзвук и без

отговор. Той се чувствал самотен и имал нужда от подобно нему същество. Това чувство се засилвало у него при вида на животните, сътворени по двойки. У Адам се породило желание за съжителство със същество не толкова подобно нему по природа, а да бъдат с него двойка.

„И даде Господ Бог на човека дълбок сън; и когато заспа той, взе едно от ребрата му и запълни онова място с плът“ (Бит. 2:21).

Господ приспа Адам, за да не чувства болка при изваждането на костта от тялото му. В този случай Господ постъпил като лекарите, които изкуствено приспиват болния, за да му направят тежка хирургическа операция. Но сънят на Адам не бил обикновен и не се съпровождал само с притъпяване на чувствителността към болката. В душата на заспалия Адам се явили сънища, подобни на тези, с които били удостоявани пророците и апостолите. Те били привеждани от Светия Дух в състояние на възторг, при който не можели да си дадат ясен отговор дали оставали в тялото ли си, или са извън него. Подобно на тях Бог въвел и Адам в такава крайна възбуда, при която душата му без въздействие на външни чувства виждала ясно какво върши Бог над тялото му и Адам разбирал значението на творческото Му действие.

„И взе Бог едно от ребрата му и запълни онова място с плът.“ Трябва да предположим, че реброто било взето заедно с плътта към него, съдейки по думите на самия Адам след събуждането му, виждайки жената: *„Ето, това е кост от костите ми и плът от плътта ми.“* Мястото в Адамовото тало, което било заето от взетото ребро, не останало празно: то в същия час се изпълнило или зараснало с нова плът и ребро в нея чрез силата на Божието същество.

„И създаде Господ Бог от реброто, взето от човека, жена, и я заведе при човека“ (Бит. 2:22).

Чрез самия начин на създаване на жена за Адам

Господ показва, че те са предназначени за по-тясно съжителство, отколкото двойките животни. Ако животните от женски пол не са произлезли от животните от мъжки пол, а отделно от тях, от същото вещество, това значи, че едните и другите не са свързани със закон за неразделно съжителство, че единствената цел на създаването на животните по двойки е продължението на рода. За постигането на тази цел не е необходимо двойките животни да живеят неразделно. Не са такива отношенията между мъжа и жената в човешкия род. Произходът на жената от мъжа означава, че те са сътворени за неразлъчване, че те са длъжни да съблюдават съпружеската вярност един към друг до самата си смърт и да съжителстват не само за раждането на деца, а и за съвместното им възпитание с общи усилия. А обстоятелството, че жената е създадена не от която и да е част на тялото на Адам, а от странична - от ребро, показва, че тя е създадена за помощ на мъжа, трябва да заема положение встрани от него и да не мечтае за първа роля в семейството и обществото.

Нейната зависимост от мъжа, като негова помощница, се разкрива в Словото на Апостола, който доказва тази истина: *„Защото не мъжът е от жената, а жената от мъжа“* (1Кор.11:8).

Като създаде жена, Господ *„я заведе при човека“*. Господ не само създал жената, но и сам я завел при човека, а това значи, че Той е придал особена благословия и е осветил съпружеския им съюз.

„И рече човекът: ето, това е кост от костите ми и плът от плътта ми; тя ще се нарича жена, защото е взета от мъжа (си)“ (Бит. 2:23).

Тези думи за произхода на жената от Адам той произнесъл по получено от Бога откровение по време на съня. При вида на жената, създаването на която Адам съзерцавал в състояние на дълбок сън, естествено било той да изрази радостта си от това, че видяното от него насън не

било блян, а действителност; че стоящото пред него същество във всичко подобно нему, е произлязло от неговата плът и кост. Радостта на Адам била и от това, че той намерил най-после сродно нему същество, което напразно търсел между животните, когато ги наблюдавал, и от което чувствал нужда. Името, което Адам дал на жената, в еврейския език, на който без съмнение е говорел Адам, е женската форма на името мъж. *„Сия наречется жена (евр. иша), яко от мужа (Евр. иш) взята бысть сия.“* - *„Тя ще се казва омъжена, защото е взета от мъжа.“*

„Затова ще остави човек баща си и майка си и ще се прилепи към жена си; и ще бъдат (двамата) една плът“ (Бит. 2:24).

Затова, т.е. вследствие на това, че жената била взета от мъжа, съюзът между тях е по-тесен, отколкото между родителите и децата. Когато встъпи в брак, синът може без грях да остави майка си и баща си, като глава на отделно семейство; но не може да остави жена си или да я замени произволно с друга, без грях. Съюзът между мъжа и жената, сключен веднъж, е неразделен. Мъжът *“ще се прилепи към жена си; и ще бъдат (двамата) една плът”* - т.е. общуването между тях трябва да бъде толкова тясно, като че ли те са един човек, едно лице. Затова е казано от Апостола: *„Жената не е господарка на тялото си, а мъжът; също и мъжът не е господар на тялото си, а жената“* (1 Кор. 7:4). И това не е само обичай или човешки закон, то е установено от Бога. По сведение на Иисус Христос думите: *„Затова ще остави човек баща си и майка си и ще се прилепи към жена си, и ще бъдат двамата една плът“* - изрекъл самият Творец (Матей 19:5) чрез Адам или чрез Мойсей - все едно; самият Творец е установил неразделни отношения между мъжа и жената; затова разводът освен в законните случаи е беззаконие, съпротивление на волята Божия: *„Кое-то Бог е съчетал, човек да не разлъчва“* - е казал Иисус

Христос (Матей 19:6). Този закон Божи е против многоженството: за него са неприложими ясните думи: *„Ще бъдат двама, именно двама, а не няколко лица една плът.“*

„И бяха двамата голи, Адам и жена му, и не се срамуваха“ (Битие 2:25).

Голотата предразполага към срам вследствие усещането за безредни движения в тялото, а така също вследствие на предположението, че тя възбужда нечисти мисли у зрителя. Преди да нарушат Божията заповед, Адам и Ева не усещали у себе си безредни чувствени движения и като се гледали един друг, не допусkali в себе си нечисти мисли. Умът им бил толкова светъл, че не го помрачавала похот: любовта им към Бога била така чиста, че тя лесно отстранявала от сърцата им чувственото пристрастие един към друг: Половите им отношения били безукорни, защото те имали за цел не удовлетворение на сладострастието, а изпълнението на Божията благословия: *„Плодете се и се размножавайте.“* Затова, без да усещат у себе си нещо нечисто, нито пък да се подозират един друг в нечистите мисли, възбудени у грешника при вида на чужда голота, те нямали причини да се срамуват и от своята. Такова е било състоянието на невинност на първите хора. Не е известно колко време е продължило то.

По-нататък следва разказът за изкушението на първите хора от змията и тяхното грехопадение (Бит. 3:1-20).

„Змията беше най-хитра от всички полски зверове, които Господ Бог създаде. И рече тя на жената: Истина ли каза Бог, да не ядете от никое дърво в рая?“ (Бит. 3:1).

Змията, за която става дума тук, се смята за един от другите, съществуващи на земята зверове, и в самото проклятие, изречено към нея, тя също се явява като едно от всички животни и всички полски зверове (Бит. 3:14). Следователно змията е действително змия, а не неин призрак. Но приписаните ѝ действия съвсем не са свойстве-

ни за нея. Тя говори на жената с човешки език, разсъждава с нея, и то увлекателно. Ясно е, че естествената змия е била само оръдие на изкушението, а изкусителят е било друго същество, коренно различно по природа от нея. Битиеписателят не го назовава с име, а описва само действието му такова, каквото се случило пред Ева; той прави това не защото не е познавал изкусителя, а защото с описанието на делото му е искал да покаже на читателя, че Ева лесно би могла да узнае изкусителя под неговата маска. Кой е този изкусител? Това е падналият дух, един от безплътните същества, сътворени преди видимия свят. Преди падението си той сияел в лика на ангелите като денница сред звездите. Но той се възгордял със своето достойнство (1Тим. 3:2-6), възмечтал за независимост от Твореца и не пожелал да бъде послушен на Неговата воля. В греха на гордостта и непокорността той въвлякъл много други духове и заедно с тях като враг Божи поради което се нарича сатана (противник), Бог го низвергнал от обществото на чистите духове, останали верни Нему. Безкрайната гордост го превърнала в неразкаял се и ожесточен грешник - противник на Бога, и веднъж завинаги затворила небесните обители за него. Той бил осъден от Божието правосъдие на пребиваване във вечните окови на мрака (Иуда 1:6; Пет. 2:4). Но както хората престъпници, оковани във вериги, излизат понякога от затвора с вериги и придружител, така и на сатаната преди идването на Великия съд все още е оставена известна свобода на действие във въздушната област, така че той има възможност да вреди на хората с изкушения към злото. Господ допуска тези изкушения за наша духовна полза. По този начин дяволът дава възможност на неустойчивите в добротата хора да се укрепят чрез борба с изкушенията му. Изкушенията предпазват добродетелните хора от духовно възгордяване, като им дават възможност да чувстват своята немощ в борбата с лукавия и нуждата от благодат-

ната Божия помощ, учат ги на смирение и упование в Бога (2Кор. 12:7-9). Първата жертва на дяволските изкушения били първите хора. Божието слово посочва дявола като техен изкусител. Така апостол Йоан нарича дявола *“древния змей”* (Откр.12:9;13:15;20:2), имайки предвид онзи змей, чрез когото дяволът прелъстил Ева. Той пише: *„Грехът е от дявола, защото изпърво дяволът е съгрешил.“* Смисълът на тези думи е, че дяволът от самото начало на човешката история съгрешава в отношенията си с хората. Самият Спасител казва за него: *„Той си беше открай човекоубиец“* (Йоан 8:44). Светото писание посочва подбудата на дявола към изкушение на първите хора: това е завистта. *„Ала по завист от дявола влезе в тоя свят смъртта“* (Прем.Солом. 2:24). Загубил сам блаженството си, дяволът от завист искал да лиши от него и първите хора. Той ги изкушава понякога с дързостта и свирепостта на лъва, който търси да погълне своята жертва (! Пет. 5:8) - така дяволът изкушава Иов, много често той въздейства на хората с прелъстяване и хитрост, с преструвката на ласкател (Откр.12,9), поради което се нарича дявол (прелъстител). Той изкушава с прелъстяване и нашата прамайка: за да не може тя да разбере злия му умисъл, той не посмял да се яви пред нея в истинския си вид - във вида на зъл отхвърлен дух. За успешното постигане на целта си той би могъл да се преобрази в *“ангел на светлината”* (2 Кор.11:14), в какъвто вид често се явявал на християнските подвижници. Но Бог, Владетел на горния и долния свят, допуснал дявола да изкушава първите хора не за да ги вкара в грях, а за да укрепи тяхната добродетел, не му позволил да се яви пред нашата прамайка във вид, в какъвто тя при по-голямо внимание би го познала и възтържествувала над неговите коварства. Изкусителят избрал за свое оръдие безсловесно животно, което, както е знаела и Ева, не е имало способност да разсъждава и да изразява мислите

си с човешка реч. Истина е, че това животно е наречено *“най-мъдър (по-точно от еврейски - най-хитър) от всички зверове, които са на земята”*, затова и Господ Иисус Христос, изпращайки Апостолите на проповед, им поръчва да бъдат мъдри като змии (Мат.10:16), т.е. внушава им да не се излагат без нужда на опасности, а да се пазят от тях като змиите, които бързо се скриват в убежищата си и пазят предимно главата си при нападение на врага. Но тази естествена мъдрост на безсловесния няма нищо общо с неестествената мъдрост на змията, която говори с Ева. Самият писател, наричайки змията *“най-мъдра”*, всъщност - най-хитра, най-коварна, има предвид не същността на това животно, а свойството на съществото, скрито в него. При това се казва: „Змията *беше* най-мъдра“, а не *е* най-мъдра. Казано е така, защото писателят има предвид не животно от известен род със свойствените за рода му качества, а най-вече змията, която била временно оръдие на злобния дух и само за известно време проявявала не-свойствено за природата си лукавство. И така, лукавството на змията е всъщност лукавство на дявола. В какво се проявява то? Първо, в това, че за изкушението той избира време, през което Ева е била сама, без мъжа си. Ако тя е била с него, то дяволът не би посмял да нападне двамата: те не биха се предали на лъжата така лесно и бързо. Историята на християнските подвижници, претърпели изкушения от дявола, показва, че в повечето случаи те били побеждавани от изкушителя в уединение, далеч от братята си, без да се ръководят от наставничеството и съвета на по-опитните в познанието на духовете подвижници. Второ, в това, че дяволът се обръща с ласкателни думи именно към жената, а не към мъжа: той знаел, че жената по природа е по-възприемчива към впечатления и затова много по-податлива на изкушение от мъжа; знаел е също, че заповедта, която той я склонил да наруши, жената чула не лично от Бога, а от мъжа си, и затова по-

лесно би могла да се разколебае. Трето, в самия ход на изкушението, който показва, че то било изпълнено от вещ познавач на работата си.

„Истина ли каза Бог - започнал изкушителят - да не ядете от никое дърво в рая?“ (Бит. 3:1). Дяволът знаел в какво се състои заповедта на Бога, но се престорил пред Ева на невеж, за да отхвърли подозрението ѝ за хитростта и лукавството му. И сметката му била вярна.

На Ева се сторило, че не нея искат да вразумят, а от нея искат да вразуми. Смирението, с което бил зададен въпросът, породило у нея благосклонност към попиталия и готовност да продължи разговора с него, което и очаквал лукавият събеседник. Но как Ева не е могла да открие лъжата, слушайки безсловесното говорещо същество? Нима тя не е знаела, че животните не са дарени с реч? Трудно е да се предположи това, когато тя самата се е появила на света именно поради това, че за Адам не се намерило същество, подобно във всичко на него, че в света на животните нямало нито едно, с което той би могъл да говори и с думи да споделя мислите си. Не трябва да мислим, че Адам не ѝ е казал причините за нейното сътворение. Най-вероятно е, че дяволът, за да зададе коварния си въпрос, е улучил онзи момент, в който Ева е била заета с размисъл за Божията заповед, когато вниманието ѝ изцяло е било насочено към забраненото дърво и в душата ѝ възникнали недоумение и любопитство защо Бог, дал власт на Адам и на нея над всички райски дървета, е забранил да се ядат плодовете само на това дърво. В това състояние на дълбок размисъл или замисленост тя лесно би могла да не забележи неестественото положение на змията. Може да се каже даже, че в чистата душа на нашата прародителка още преди видимото изкушение е започнало душевното изкушение, т.е. борбата с помислите. Дяволът забелязал това и за да не завърши борбата с тържество на правилните мисли, побързал да се намеси и

се надявал на успех именно поради нерешителността на Ева. В това, без съмнение тягостно състояние речта на змията би могла да ѝ направи впечатление не толкова с необикновеността си в устата на животно, колкото със съвпадението с предмета на собствените ѝ мисли. Дяволът, наблюдавайки движенията на нейната душа, попаднал, както се казва, в тон с душевното състояние, в което в тази минута се намирала Ева и което най-добре съответствало на дяволското му намерение. Времето, размисълът, внушенията на мъжа ѝ биха могли да я успокоят и да укрепят в нея смирената покорност на волята Божия; дяволът знаел това и решил да предотврати възможността от такъв изход, а Ева, вместо да спре змията в самото начало на разговора с нея, или да избяга от нея, пожелала продължение на разговора, което той и очаквал.

„Жената отговори на змията: плодове от дървотата можем да ядем, само за плодовете на дървото, що е посред рая, рече Бог: не яжте от тях и не се докосвайте до тях, за да не умрете“ (Бит.3:2-3).

От тези думи на жената се вижда, че тя много добре е знаела и усвоила Божията заповед, следователно престъпването на тази заповед ще бъде грях на знанието, а не в резултат на незнанието, достойно за извинение. Но думите *“не се докосвайте до тях”* (за плодовете на дървото в средата на рая) в Божията заповед, дадена на Адам, не се срещат. Бог забранил само да не се яде от дървото на познанието за добро и зло, а не им заповядал да се докосват до него и неговите плодове. Но вероятно между Адам и жена му било установено не само да не ядат, но и да не се докосват, за да не възбудят с докосване чувството на вкуса. Бихме могли да възприемем следното: когато жената за първи път чула от мъжа си Божията заповед, тя с присъщото си женско любопитство пожелала да узнае защо Бог е дал толкова строга заповед и подбужда на от нарастващо любопитство, направила движение, за

да доближи с ръката си и да огледа забранените плодове; тогава Адам побързал да я спре, като казал: „*Не се докосвай, за да не умреш.*“ Както и да е било, Ева казала на изкушителя всичко, което и било на душата. Хитрият изкушител не можел да не се зарадва на такава откровеност: от думите на Ева той забелязал, че тя много се учудва на строгостта на Божията заповед и се въздържа от нарушаването ѝ повече заради страха от смъртта, отколкото от любов и преданост към далия заповедта Бог. На дявола му било приятно, че на въпроса му отговарят не само благосклонно, но и съгласно намерението му да събуди пренебрежение към заповедта, строга по необяснима причина. Дяволът веднага съобразил какво му остава да направи, за да разколебае окончателно бедната душа в предаността към Твореца и да я възмути срещу Него: тя била вече предразположена към недоволство от заповедта и развълнувана от неудовлетворено любопитство за причините на нейната строгост.

„Товага змията рече на жената: не, няма да умрете; но Бог знае, че в деня, в който вкусите от тях, ще ви се отворят очите, и ще бъдете като богове, знаещи добро и зло“ (Бит.3:4-5).

Колкото по-смирнен бил дяволът от първите си думи към Ева, за да я въвлече в разговор със себе си, толкова по-дръзко и по-нагло сега той пристъпва към нея, ободрен от нейното внимание. *“Няма да умрете”* - т.е. напразно се боите от смъртта след вкусването на забранените плодове. Тези плодове съвсем не са смъртоносни и са забранени не заради това, че в тях се съдържа смъртоносна сила, а по друга причина - единствено поради недовожелателност и завист към вас от Бога.

„Но Бог знае, че в деня, в който вкусите от тях, ще ви се отворят очите, и ще бъдете като богове, знаещи добро и зло“, т.е. Бог знаел, че вие ще станете подобни Нему от онази минута, в която вкусите от дървото за

познаване на добро и зло, че вие тогава ще станете толкова всезнаещи както Той Самият. Бог не иска това, Той иска сам да притежава всезнанието и затова нарочно се старее да ви държи в състояние на детско незнание за добро и зло и следователно в състояние на жалка зависимост от Него. Да вярваш на Божията заплаха и малодушно да се боиш от нея, значи да не познаваш собственото благо, да осъдиш себе си на вечно детство и на вечна зависимост от Бога. Разберете, че става дума за вашето благо, не бъдете равнодушни към него. Заради едната завист Бог затваря очите ви за това съвършено и обширно знание, придобиването на което ще ви направи от подчинени в Негови съперници. Отхвърлете малодушието, смело яжте от забранените плодове и тогава превръзката ще падне от вашите духовни очи и пред вас ще се открие обширната област на знанието, така че притежавайки го, вие вече не ще имате нужда от ръководството Божие, сами ще бъдете богове. Такъв е смисълът на дяволските внушения; в тях всяка дума е лъжа. Лъжа е, че ще се отворят очите им. Очите действително ще се отворят, но за усещането за срамна голота, а не за удоволствие, получено от многознанието. Лъжа е, че те ще бъдат като богове, знаещи добро и зло. Познанието на доброто и злото, което се постига чрез вкусване на злото, чрез поробване от злото, няма нищо общо с Божието познание за добро и зло, свързано със свободата от всяко зло. За тези лъжливи и коварни внушения Господ Иисус Христос нарича дявола, *„лъжец и баща на лъжата“* (Иоан 8:44). Чувството, което дяволът искал да събуди в душата на Ева с тези внушения, е гордост, самолюбиво желание да отхвърли от себе си, зависимостта от Бога и да се сравни с неговото всезнание. Затова и Иисус, син Сирахов, казва: *„Начало на греха е гордостта“* (Сир.10:15).

„Видя жената, че дървото е добро за ядене и че е приятно за очите и многожелано, защото дава знание,

взе от плодовете му и яде, на даде и на мъжа си, та яде и той“ (Бит. 3:6).

Думите на дявола довели желаното от него действие. Мисълта да бъде равна с Бога по многознание и независима от Него завладяла душата на Ева. Вътрешното падение, или отделянето от Бога, вече е извършено, душевната борба е приключила с тържество на нечистите помисли. Оставало да се покаже външно зародилият се в душата грях. И ето тя вече с други очи гледа дървото. И преди Ева неведнъж се взирала в него, но това виране възбуждало у нея благоговейно удивление от съвършенството на Твореца, разкриващо се в красотата на дървото, напомнящо ѝ за покорността към Бог и за неизбежното наказание поради непокорност; сега тя вече гледала с други очи на това дърво. Тя *“видя, че дървото е добро за ядене”*, т.е. на нея ѝ се сторило, че плодът на дървото е вкусен и хранителен, значи у нея заговорила чувствеността, която досега била задържана от юздите на страха; *“че е приятно за очите”*, т.е. с вида си дървесният плод ѝ се сторил така красив, че дълго би го гледала. У Ева се наблюдава онази разпиляност на чувствата, с която е несъвместима и мисълта за храна и единствено потребната мисъл за Бога; но преди всичко дървото ѝ се сторило прекрасно поради това, че вкусването от плодовете му ѝ обещало Божието знание за добро и зло: *„Многожелано, защото дава знание.“* Желанието да постигне това знание, подклаждано от чувствеността и суетата, било толкова силно у нея, че тя *“взе от плодовете му и яде, на даде и на мъжа си, та яде и той”* Тя убедила в това мъжа си, като му повторила думите на змията, а и с примера си. Тежко съгрешила жената, защото и сама паднала в престъпване на волята Божия, а и мъжа си увлякла към това. Но не по-малко тежко паднал мъжът, когато послушал жена си, а не Бога, от когото лично получил заповедта. Вместо да внуши на жена си, че е постъпила лошо, и да я предразположи към

разкаяние, той побързал да последва нейното внушение и примера ѝ: поразен от опасността, че ако той запази верността си към заповедта, ще загуби първенството над жена си, която ще получи превес над него с Божието познание на доброто и злото.

„Тогава се отвориха очите на двамата, и разбраха, че са голи, па съшиха смокинени листи и си направиха препасници“ (Бит. 3:7)

Пагубните последствия от престъпването на Божиата заповед не закъснели да се разкрият. Предсказанието на змията се сбъднало: наистина се отворили очите на престъпниците, но не за свойственото на Бога разбиране на доброто и злото без покоряване от злото, а за тягостното разумяване на своята нравствена поквара. *„Разбраха, че са голи.“* Преди грехопадението тялото им било чист съд с чиста душа. Умът господствал над чувствеността и нейните желаня, в нея нямало безредни движения и затова голотата не възбуждала у тях срам. Сега умът престанал да бъде властелин над плътта. В чувствената природа възникнали и излезли наяве нечисти влечения, които породили в душата на праотците ни ново, тягостно чувство - срам ги било един от друг; като се гледали голи, в тялото им се пробудило безредно движение. Това ги накарало да покриват слабините си със смокинови листа: *„Па съшиха смокинени листи и си направиха препасници.“* Чувството на срам е горчиво, но и спасително: то свидетелствало, че падналите ни прародители не били доволни от себе си и били способни на разкаяние, което, ще видим, показали неведнага и не с пълна искреност.

„И чува гласа на Господа Бога, когато ходеше низ рая по дневната хладина, и скриха се Адам и жена му от лицето на Господа Бога между райските дървета“ (Бит. 3:8).

Чрез греха си хората се отдалечили от Бога, но Бог не искал да се отдалечи от тях. Като роден баща той бил близък с невинните, но показва своята близост и към пад-

налите.

Свечерявало се. Слънчевата топлина отстъпвала място на вечерния хлад (вместо след пладне, от евр.по време на разхлаждането на деня). В рая се чул шум (глас), по който падналите веднага разпознали чрез сетивата си приближаването на Господа, защото вероятно и преди Неговото появяване било предшествано от подобен шум. Не е казано в какъв именно вид се появявал Господ. По всяка вероятност той е бил с образ на човек: в такъв образ той се явявал и впоследствие на патриарсите. Основание за тези богоявления било особеното Божие снихождение към хората, венец на което било възплътването на Сина Божи за нашето спасение.

Преди падението явяването на Бог възбуждало радост у прародителите ни, сега то възбудило само уплаха. Съвестта им подсказала, че при тях идва Изобличителят и Съдията. Те побързали да се скрият под сянката на райското дърво, за да скрият от Бога своето смущение и обърканост. Уплахата им била толкова голяма, че за минута помрачила тяхното съзнание до забравя за всъдеприсъствието и всезнанието Божие. Казваме - за минута, защото не трябва да твърдим, че мисълта за невъзможност да се скрият от Вездесъщия и Всезнаещия завинаги помръкнала у тях; иначе те не биха се отзовали на Божия глас.

„И извика Господ Бог на Адама и му рече:/Адаме,/ где си?“ (Бит. 3:9)

Господ задава този въпрос не защото не знаел къде се е скрил Адам, а защото искал да го подтикне към свободно признание на вината си.

„Той /Адам/ каза: Чух гласа Ти в рая, и ме достраша, защото съм гол,и се скрих“ (Бит. 3:10).

Гласът, чул от Адам, бил същият, към който той бил привикнал преди падението: този глас както преди звучал с благост и любов. Адам не могъл да не му се обади,

да му отговори с упорито мълчание: ожесточението още не било проникнало в душата му и страхът от правосъдие още не бил породил в нея отчаяние. Но заедно с това в отговора на Адам проличала силата на греха. *„И ме достраша - казва той, - защото съм гол.“* Грешникът се бои да покаже на Бога своята голота: Но как той може да се признае гол, когато скрил голотата си със смокинов лист? Ясно е, че това прикритие не е заличило у него чувството за срам; ясно е, че то не е прекратило онези неправилни движения в тялото, от които е възбудено това чувство. От тях той се срамува пред жена си, още повече - в присъствието на Бог. Но Адам се срамува само от последствията на престъпването на Божията заповед, а не от самото престъпление. Грешникът признава само това, което е станал, но не и защо е станал такъв. Колко непълно е такова признание: *„И се скрих.“* Грешникът не иска да бъде свидетел на смущението му Онзи, пред когото цялата голота е показана. Това свидетелства и за силата на смущението, и за силата на греха, която може да смути душата до помрачение на мисълта за всезнанието Божие.

„И рече /Бог/ : Кой ти каза, че си гол? Да не би да си ял от дървото, от което ти забраних да ядеш?“ (Бит. 3:11).

Грешникът признава своята голота или срама, но не открива причината ѝ. Господ иска да го доведе до осъзнаването на това престъпление, което станало причина за неговия срам. Бог не избличава неправо Адам в това престъпление, а само го пита: ял ли е той от плодовете на забраненото дърво? Той го пита, за да му даде възможност с честен отговор свободно да осъди себе си заради греха.

„Адам отговори: Жената, която ми даде Ти - тя ми даде от дървото, и аз ядох“ (Бит. 3:12).

Накрая Адам признава своя грях; но вместо да обвини себе си, той прехвърля отговорността на жена си и

даже на самия Бог, който му дал жената, като че ли тя насила е привлякла към греха онзи, който е нейна глава, а Бог е сътворил жената за грях на мъжа.

„Тogaвa Господ Бог рече на жената: Защо си сторила това? Жената отговори: Змията ме прелъсти, и аз ядох“ (Бит. 3:13).

В отговора на въпроса на Съдията жената подражава на мъжа: своята вина тя прехвърля на змията, без да разсъди, че змията я е прелъстила, защото не е срещнала у нея съпротива, а съчувствие към ласкателните ѝ внушения. Разпитът завършва. Следва присъдата - първо на змията, а после на хората. На змията е дадена присъда без предварителен разпит, защото целта на разпита е да доведе виновния до разкаяние, което е немислимо за змията - изкусител, т.е. за дявола.

„И рече Господ Бог на змията: Загдето си сторила това, проклета да си между всички животни и всички полски зверове: ти ще се влачиш по корема си и ще ядеш прах през всички дни на живота си“ (Бит. 3:14).

Проклятието, произнесено над змията, се отнася и към животното, послужило като оръдие на изкушението, и към самия изкусител, защото дяволът действал неотлъчно от змията. Разбира се, виновен е изкусителят, а не истинската змия - същество без разум и свобода, което може да бъде само оръдие на чуждия грях, без самото то да е способно на грях. Но не е чудно, че Бог проклина оръдието на изкушението и човешкото грехопадение, защото Той проклина и цялата земя заради човека. *„Проклетата да е земята поради тебе“* (Бит. 3:17). В този случай той прилича на баща, който проклина меча, отнел живота на сина му. Истинската змия е прокълнатата пред всички животни и зверове в този смисъл, че тя несравнимо повече от всяко друго животно възбужда отвращение и страх: не всички змии са отровни, но за по-голямата част от хората всички те са страшни, защото трудно се различават между тях отровни-

те от безвредните. Истинската змия е осъдена да се влачи по корема си. Може да се помисли, че Господ обръща естествените свойства на змията в нейно наказание. Като че ли Бог казал на змията: “Ти си създадена да пълзиш и завинаги ще останеш презряно влечуго. Хората ще си спомнят, като те гледат, онова неприсъщо за теб положение на разумно и словесно същество, в което си била поставена за няколко минути от дявола, и спомняйки си това, те ще ти се смеят и ще те презират, както биха се смели и презирали самозванец, който се представя за знатна особа, когато открият неговата лъжа и разберат, че той е простосмъртен.” Змията е осъдена да яде прах, това значи, че нейната храна (в по-голямата си част дребни пълзящи животни) ще се смеси с праха. Как трябва да разбираме тази присъда по отношение на духовната змия, т.е. дявола? Проклятието на змията пред всички животни и полски зверове означава, че дяволът, който спечелил благосклонността на Ева, ще бъде за хората най-мразеното от всички същества; неговото име като враг на Бога и на хората ще бъде изричано с погнуса. Пълзенето на змията по корем е пример за крайното унижение на духовната змия. Отпаднал от Бога, той бил свален от Него от предишната висота и осъден на вечни мъки. Змията кипяла от злоба към Всевишния и се надявала да промени положението си чрез присвояване господството над хората и с това да стане съперник на Бога. Но успехът ѝ от влиянието над хората послужил за по-голямото ѝ унижение от Бога и само отегчил вече произнесената му присъда на вечни мъки в ада. Яденето на прах от змията означава окончателно поражение и посрамване на дявола, заплашен от Богочовека. В такъв вид и Давид описва победата над враговете на Соломон и на неговия първообраз Христос Спасител: *„Враговете му прах ще лжат“* (Пс. 71:9).

„И ще всея вражда между тебе и жената, и меж-

ду твоето семе и нейното семе; то ще те поразява в главата, а ти ще го жилиш в петата“ (Бит. 3:15).

Тези страшни думи се отнасят най-вече за змията - животно, но враждата на жената и нейното семе към нея и поразяването на главата ѝ от семето на жената ни позволяват да видим в действителност борбата с дявола и победата над него на Христос Спасителя и в общуването с Христос на избраната част от човечеството. В самото наказание на дявола, изречено в тези думи. Господ дава на човека надежда за спасение чрез Христос, показва на съгрешилия човек своята милост и с нея го утешава. Ето първото обещание или първоевангелие за Христос: то е зърното, от което ще произлязат всички други обети и пророчества за Христос, които подготвят старозаветните вярващи за Неговото приемане.

„И ще всея вражда между тебе и жената.“ Жената встъпила в противоестествен съюз с духовната змия-дявола, във вреда на себе си и своето потомство. Но милосърдният Господ не желае гибелта на грешника, към която неминуемо води съюзът с врага на Бога и на всяко добро. Човек може да бъде спасен само чрез разтрогване на този съюз. Сам той не може да го разтрогне със свои сили, не може да разкъса веригите на греха, с който го е оплел дяволът, дори не може да започне самата борба с дявола, защото е негов роб, бидейки роб на греха (Иоан 8:34). И ето, за този злочест роб се застъпва Господ. Той сам започва работа за освобождаването му чрез възбуждане към борба с дявола, сам поставя човека във враждебно отношение с дявола и по такъв начин полага началото на благодатното царство, спасяващо човека. Той сам със своята благодат се докосва до сърцето на грешника и му дарява сила за съпротива на греха и дявола.

„И ще всея вражда между тебе и жената“ - казва Господ на змията. Първата в света жена първа попаднала в мрежата на дявола и лесно се предала в неговата власт,

но със своето разкаяние тя ще разклати тази власт над себе си. Дяволът ще срещне силен отпор и у много други жени, особено в лицето на преблагословената Дева Мария. „И между твоето семе и нейното семе.“ Под семето на духовната змия, тъй като тя не може да има естествено потомство, се разбират подчинените ѝ зли духове, а също и нечестивите хора, които Словото Божие ясно нарича *“рожби ехидни”* (Мат. 3:7). И чада на дявола - като антихрист (2 Сол. 2:3).

Според обещанието на Господ няма да има мир между тези изчадия на дявола и семето на жената. Под семето на жената, враждебно на семето на змията, трябва да разбираме едно лице (Бит. 4:25) от потомците на жената, което от вечността е предопределено за спасението на хората и в определено време се родило от жена (Гал. 4:4) без семето на мъжа. Той затова и се явява на света, за да *“разруши делата на дявола”* (1 Иоан 3:8), т.е. царството на дявола, изпълнено с негови слуги, с негово семе. Но Богочовекът е бил борец против семето на змията, или царството на дявола, не само с личната си дейност, а заедно с онези потомци на жената, които преди Неговото появяване на света се борели, и с онези, които след Неговото пришествие се съюзили под Неговото победно знаме в същата борба. Той е така близък и тясно свързан с тях, както главата - с частите на тялото. В отношението им към Христос няма противоречие в това, че под семето на жената враждебно на семето на змията, разбирали, че това е Христос, това са вярващите в Него, или цялата войнстваща Църква като Негово тяло. „*То ще те поразява в главата*“. *“Той”* - би следвало да се каже *“то”*, т.е. семето на жената. Грешката на граматичното съгласуване в рода от гръцкия, а след него и от славянските преводачи е съзнателно допусната, защото под семе на жената те виждат един образ, т.е. на Христос. Тяхното мнение е достойно за уважение, защото тук семе-

то на жената се противопоставя не на много *“семена на змията”*, а на една *“змия”* - *“то ще те поразява в главата”*. За истинската змия може да бъде смъртоносно само нанесеното в главата поражение: ако главата ѝ е цяла, не смазана, то макар всички останали части да са отсечени, тя може още да живее и да хапе с отровното си жило. Подобно на това поразяването на духовната змия в главата от семето на жената означава, че Христос окончателно ще победи дявола и ще му отнеме цялата сила да не вреди на хората. Това тържество над дявола Христос постигнал чрез смъртта на кръста. Малко преди това той сам казал: *„Сега князът на този свят ще бъде изпъден вън“* (Иоан 12:31). И при самото встъпване в служба като изкупител и в продължение на тази служба Христос побеждавал дявола, когато бил изкушаван от него в пустинята, когато изгонвал от хората бесовете, когато разпространявал и утвърждавал навсякъде в сърцата на хората истината, неприятна за бащата на лъжата. След възнесението на Господа и след слизането на Светия Дух бързото разпространение на християнството свидетелствало за още по-бързото стесняване пределите на царството на сатаната, чието действие ще бъде прекратено окончателно, но не по-рано от второто пришествие на Христос. *„А ти ще го жилиши в петата”*. До второто пришествие на дявола е дадена възможност да вреди на хората, а в тяхно лице - на самия Христос, но неговите ухапвания биват лесно лечими: ухапванията по петата не са опасни, защото в твърдата ѝ кожа има малко кръв. Дяволът с безсилна злоба ухапал в петата самия Христос, като настроил неверните иудеи срещу Него и те го разпънали. Но това ухапване довело до голям срам на дявола и изцеление на човечеството.

„На жената рече /Бог/: Ще умножа и преумножа скръбта ти, кога си бременна; с болки ще раждаш деца; и към мъжа си ще тегнеш, и той ще господарува

над тебе“ (Бит. 3:16).

Раждането на дете, източник на Божията благословия, ще бъде оръдие на гнева Божи: то ще бъде свързано с болки при бременността и с мъки в раждането в резултат на отслабване от греха на телесните сили на майката. Независимо от тези мъки и болки, жената ще има влечение към мъжа, който със своето участие в раждането на децата ѝ причинява мъки и болки: *„И към мъжа си ще тегнеш.“* Освен това Господ превръща в наказание на жената произвола, при който мъжът ще се отнася с нея не като с равноправна помощница в стопанството, а като към робиня и пленница. *„И той ще господарува над тебе.“* Какъв урок по смирение за тази, която мечтаела за равенство с Бога! Това робство на жената тегнело над нея особено в езичеството; то било намалено от християнството, според учението на което Иисус Христос не е нито от мъжки, нито от женски пол, защото всички са едно в Него (Гал. 3:28; Еф. 5:22).

„А на Адама рече: Загдето си послушал гласа на жена си и си ял от дървото, за което ти заповядах, като казах: не яж от него - проклета да е земята поради тебе; с мъка ще се храниш от нея през всички дни на живота си“ (Бит. 3:17).

Присъдата на Адам се предшества от обявяване на неговата вина, състояща се в това, че той забравил значението си като ръководител на жената и вместо да ѝ внуши разкаяние в престъплението, сам се увлякъл в недобрите ѝ внушения и престъпил заповедта, която получил лично от Бога чрез ясни изрази. Присъдата е: *„Проклетата да е земята поради тебе.“* Поради вината на човека се проклена земята, обработвана от ръцете на човека: тя или се лишава от благословието за плодородие, или се осъжда на малко плодородие. Проклятието на земята се отнася и до качеството на нейната реколта, поразена от проклятието, тя изгубила много от първото си съвършен-

ство, хранителност и полза за човека. „С мъка ще се храниш от нея през всички дни на живота си.“ Вследствие намаляване на плодородието на земята прехраната чрез земеделие ще струва на човека големи тревоги и огорчения. Няма съмнение, че това проклятие на земята се отразило и в света на животните, защото животните, хранейки се от плодовете на проклетата земя, не толкова обилни и по-малко годни за поддържане на силите и здравето, загубили част от първите си съвършенства и може би вследствие намаляване на количеството и качеството на растителната храна много от тях станали хищни (кръвожадни) „Тръне и бодили ще ти ражда тя; и ще се храниш с полска трева“ (Бит. 3:18).

Тръни и бодли и други плевели преди грехопадението растели само в пустините, а сега - и в обработената от ръцете на човека почва те ще заглушат полезните растения. „И ще се храниш с полска трева.“ Онзи, който преди се хранел с плодове от райските дървета, се осъждал сега да се храни с присъща за животните храна - с полска трева, в случай на неурожай на житните растения и дървесните плодове.

„С пот на лицето си ще ядеш хляба си, докле се върнеш в земята, от която си взет; защото пръст си и в пръст ще се върнеш“ (Бит. 3:19).

И преди грехопадението, живеейки в рая, Адам бил длъжен да се труди, но тогава благодарение плодородието на почвата и здравите телесни сили трудът бил лек и благодарен. За изкарване на прехраната Адам бил осъден сега на съсипващ и по-малко плодотворен труд. Само смъртта ще го избави от изтощителната борба с непокорната му природа. „Докле се върнеш в земята, от която си взет; защото пръст си и пръст ще се върнеш.“ Какъв удар за човешката гордост! Онзи, който мечтаел да се възвиси до богоравенство, трябвало да се превърне в прах, от който е сътворен. Със смърт заплашвал Господ за не-

подчинение на Неговата воля и тази заплаха непременно ще се изпълни. С вкусването на плода човекът не само станал смъртен, но действително започнал да умира с тялото си: семето на смъртта вече проникнало в тялото му и онова, което ние наричаме смърт, е само край на отдавна започналата от нея работа. Този край не настъпил веднага и бързо при първите хора, защото търпеливият Господ очаквал от тях покаяние и своите плодове.

И проклятието на земята, и смъртта са не само действия на Божието правосъдие, но и благодетелство Божия към грешника: те са лек срещу гордостта, учат на смирение и поставят преграда пред неумерените чувствени удоволствия. „И даде Адам на жена си име Ева, защото тя стана майка на всички живеещи.“ (Бит. 3:20)

Въпреки изслушаната от Бога присъда Адам дал на жена си име, неуместно след тази присъда. Това свидетелства за неговата благодарност към Бог, обещал да направи жена му майка на великото Семе, което ще победи дявола и ще притъпи острието на смъртта.

Епископ Висарион

ГЛАВА II

Светостта на брачния съюз

Дивачество и подивяване. Създаването на жената и установяването на брака като духовно-нравствен съюз. Браковете на старозаветните патриарси. Мойсеевите закони, опазващи светостта на брака. Бракът според учението на Христа и на апостол Павел. Законите на Новозаветната Църква, възникнали от понятието за светостта на брака. Отричащите брака в най-нови и апостолски времена. Американски секти, отричащи брака. Отричане на брака от федосеевци, нихилисти и социалисти. Непризнаване на брака поради склонност към безпорядъчен живот. Оскърбление светостта на брака от страна на съпрузите. Съвременни размисли за разводите и гражданските бракове.

Има теория, която твърди, че човешкият род започнал историята на своето съществуване от диво състояние, близко до живота на безсловесните, и че той започнал да излиза от това състояние бавно и постепенно. Изминали няколко хилядолетия преди животинските инстинкти да се превърнат в хората в разумни и нравствени потребности и преди да достигнат до състояние, което е прието да се нарича културно или цивилизовано. От само себе си се разбира, че според тази теория първобитните хора не са имали понятие за брака не само като физически, но и като нравствен съюз. Възможно било само диво полово съвокупление с когото и да е. Сношенията на половете били чисто случайни, нездрави и кратки; в основата им не

стояло никакво нравствено задължение. Децата, които се раждали от такива родители, не знаели кой е баща им: те познавали само майка си, и то докато се намирали в ръцете ѝ, докато се хранели с нейното мляко. Щом стъпели на краката си и започвали да живеят самостоятелно, те като неговорещите късали всякаква връзка с майка си. Така проповядва теорията, която се опира на факта, че и сега при някои племена, неизлезли от диво състояние, няма брак. Какво казва историята - не тази история, която се основава на дълги, допускащи разнообразни до противоречие тълкувания въз основа на археологични открития и геологични изследвания, които уж неоспоримо доказват, че дивачеството е първоначалното състояние на човечеството, а истинската история, която съобщава не предполагаеми, а твърди и положителни сведения за началото на човешкия род. За щастие ние имаме такава история: от дълбочината на хилядолетията е дошъл писмен исторически документ, значението на който не могат да оценят само предубедените мнения, които не са в негова полза. Какво научаваме от този документ? Научаваме, че съвсем не е вярно, че дивачеството е първоначалното състояние на хората: то било предшествано от високо духовно съвършенство. Човекът паднал от онази височина и като падал все по-ниско и по-ниско, стигнал до дивачеството, по-точно до подивяване, в което загубил първоначалните си разбирания за брака като нравствен съюз; тези възгледи били сменени от властта на грубите животински инстинкти.

Отваряме книгата на Битието и ето какво узнаваме от първите ѝ страници.

Човекът се явява на Божия свят като венец на земните творения; чрез самия начин на сътворението той се поставя на неизмерима височина над тях. Земните същества получават живот по самото Божие повеление; душите на животните с телата им в един и същи миг се създа-

ват от едно и също вещество - от земя и вода. Но при създаването на човека виждаме много сложно действие на Божието всемогъщество. Създаването на човека се предшества от съвещание между лицата на Света Троица. След това тялото на човека се сътворява от земна пръст, а душата му чрез непосредствено вдишане от Божията уста. За разлика от всички живи същества човекът е украсен с образ и подобие Божие, т.е. получава наченки на духовните Божии съвършенства и способност към непрекъснато духовно развитие; заедно с това на човека се подарява властта над земните животни, която той скоро проявил, като им дал имена.

Всичко това не прилича на въображаемото от някои хора сходство на човека с животните. В създаването на жената за Адам и в установяването на брака се вижда ново, не по-малко поразително сведение за превъзходството на човека над животните. Животните от мъжки пол се сътворявали в един момент с животните от женски пол, и то в огромно количество. Трябвало да бъде сътворено и същество, което да бъде двойка с човека. Сам Господ, след като сътворил Адам и го въвел в рая, казал: „*Не е добро за човека да бъде сам; да му сътворим помощник, нему подобен*“ (Бит. 2:18). Колко време е изминало между сътворението на мъжа и жената, не е известно: но важно е, че е имало промеждутък - все едно голям или малък. Това обстоятелство е много показателно за устройството на съпружеското съжителство. На мъжа не се дава веднага жена, както при животните: мъжът трябва да дообмисли необходимостта да я има; да почувства сам нуждата от нея. Творецът бил готов да му даде жена, но Той очаквал питане от Адам, за да направи предложението. Дарът бил предшестван от свободното желание на Адам да го получи. Господ не му натрапва дара и с това показва уважението Си към нравствената свобода на съществото, което Той надарил с разум и свобода. По този начин се

предполага присъствието на нравственото начало у човека, след като му била предоставена възможността по собствено мнение да реши нужна ли му е жена. Ако подобно право не било дадено на животните, то е, защото те били лишени още в началото от нравствената свобода.

Как Адам се възползва от предоставеното му право да реши въпроса за жената? По желание на Твореца се явяват при него като при свой Владетел представители на различни породи от животинското царство - зверовете и птици. Адам използва словесния си дар и според отличителните им свойства на гласа той избира имената им. „*Но за човека не се намери помощник, нему подобен*“ (Бит. 2:20). Това значи, че между неразумните той не намерил нито едно разумно същество, с което би могъл да раздели властта над земните твари, предстоящия му труд, мисли и чувства. Членоразделните звукове, с които той изразявал своите мисли и разсъждения, заглъхвали във въздуха без разумен отзвук; мислите му оставали без обмяна. Адам почувствал своята самотност, обграден от многобройни животни. Със силата на свободния размисъл той стигнал до мисълта за непълното си съществуване, за нуждата от допълването си с подобно на него същество. А под влияние на наблюдението, че обкръжаващите го животни са сътворени по двойки, с тази мисъл се ражда и желанието му за съжителство със същество не толкова подобно нему по природа, а да бъдат с него двойка. Това е забележително в най-голяма степен! Тук е посочено отрано свойството на отношенията между мъжа и жената: в мисълта на Адам това отношение е чуждо на отношенията от животински характер - на него му била необходима „помощница, нему подобна“ не само във физическия труд, а преди всичко в нравствен смисъл. Колко хубаво би било, разсъждавал той насаме, да имам до себе си същество, което би ме разбирало, заедно с мен би се стремело към постигане на високите цели, поставени ми от Твореца!

Идеята за помощница в този смисъл би могла да възникне само в човешкия ум; нищо подобно на тази идея не би могло да се зароди в душата на безсловесните твари. И само потребността от помощница в този смисъл би могла да послужи като основание за съжителството между мъжа и жената и тя би могла да въздигне това съжителство до нравствена висота. По-нататък Господ сътворява жена за Адам от негово ребро. С този начин на сътворяване на жената Господ ни дава да разберем, че мъжът и жената в човешкия род са предназначени за по-тясно съжителство, отколкото двойките животни (самки и самци). Животните от женски пол са произлезли не от животните от мъжки пол, а поотделно, от еднакво с тях вещество. Това означава, че едните и другите не са свързани със закон за неразделно съжителство. Единствената цел на създаването на животните по двойки била разпространението на рода, а за постигането на тази цел двойките животни нямат необходимост от неразделно съжителство. За мъжа и жената в човешкия род са предназначени други отношения. Произходът на жената от мъжа означава, че те са сътворени не само за неразделно физическо, но и за нравствено единство, че те са длъжни да пазят съпружеската вярност, да си принадлежат неразделно един на друг и да съжителстват не само за раждането на деца, а и заедно да ги възпитават с общи усилия. Дългът за неразривно съжителство може да бъде изпълнен само в еднобрачие. Мисълта за еднобрачие произлиза от сътворяването за мъжа само на една жена. „Ако Бог е искал - казва Свети Златоуст - жената да я оставят и вземат друга, то той би сътворил един мъж и много жени.“ Ако Богу е било угодно мъжът едновременно да има няколко жени, то Той би дал на Адам няколко жени. Еднобрачието е потвърдено от думите на Господ, които той изрекъл (Мат. 19:4-5) чрез Мойсей или чрез Адам по повод създаването на жената за Адам от неговото ребро: *„Затова ще остави човек*

*баща си и майка си и ще се прилепи към жена си; и ще бъдат /дватамата/ една плът“ (Бит. 2:24). За многоженството са неприложими ясните думи: „Ще бъдат дватамата една плът.“ Именно двама, не повече, една плът, като едно лице. От само себе си се разбира, че плътското единство в този случай се основава на нравственото начало, на осъзнаването на нравствения закон или на дълга за съпругеска вярност, за неразделно съжителство, защото само това съзнание може да удържа човека от чисто животински увлечения, да обуздава чувствените инстинкти, които не разбират кое е законно и кое не. Мисълта за нравствения характер на взаимоотношенията произтича също и от думите на Адам, когато за първи път той вижда жената: „И рече човекът: ето, това е кост от костите ми и плът от плътта ми, тя ще се нарича жена /иша/, защото е взета от мъжа си /иш/“ (Бит. 2:23). Произнасяйки тези думи, Адам най-вече е имал предвид физическото сходство с жената, произлязла от него, различаваща се от него само по пола; но не можем да не признаем, че в същото време той, макар и не напълно ясно, съзнавал задължението да живее с нея душа в душа, като със същество, което притежава еднакви духовни човешки достойнства - защото тя е същият човек /евр. иша/, както и той /евр. иш/; Адам съзнавал, че той не може да отдели интересите на своя живот от нейните интереси: не може например да унижи жена си, без да унижи самия себе си. Адам съзнавал, че е длъжен да се грижи за жена си, да я обича, както себе си, защото „*никой никога не е намразил плътта си, а я храни и съгрява*“ (Еф. 5:29). Много показателно е това, че Бог не само създал жена за Адам, но „*и я заведе при човека*“ (Бит. 2:22). Ако Господ не предоставил само на инстинкта събирането на мъжа и жената, а сметнал за необходимо да вземе непосредствено участие в уреждането на техните съпругески отношения, ако Той сам е завел жената при мъжа, то това не означава нищо*

друго, освен че Господ е дал особената си благословия и осветил техния съпругески съюз. В действието на довеждането на жената при мъжа от самия Бог е включен първообразът на онези религиозни ритуали, с които покъсно е прието да се освещават брачните съюзи. Създаването на жената от мъжа показва още и нейната зависимост от мъжа. Според думите на Апостола *“на жената глава е мъжът”* (1 Кор. 11:3), *“а жената е слава на мъжа”* (1 Кор. 11:7), защото не мъжът е от жената, а жената е от мъжа; и не мъжът е създаден за жената, а жената за мъжа”(- 8:9). Тази зависимост на жената от мъжа трябвало да се увеличи след грехопадението. *„И той, мъжът, ще господарува над тебе“* (Бит. 3:16) - казал Господ на жената, изричайки присъда като наказание за това, че тя не само нарушила сама Божията заповед, но и въвлякла в престъпление мъжа. Тази зависимост на жената от мъжа била особено тежка при езичеството - езичниците гледали на нея като на робиня. Християнството утвърдило равноправие между жената и мъжа, защото у Исус Христос няма мъжки и женски пол (Гал. 3:28, Еф. 5:22). Но и християнската вяра внушава на жената, че тя, равноправна с мъжа в религиозно отношение, не трябва да забравя подчинението си на него като на своя глава и във всички отношения е длъжна да се подчинява на мъжа като на Господ (Еф. 5:22). По такъв начин женският въпрос, повдигнат с особена настойчивост в наше време, от самото начало на човешката история е решен не така, както би се искало на съвременните радатели на женската еманципация.

От направения от нас анализ на обстоятелствата за установяване на брака става ясно, че бракът е не само физически, но и нравствен съюз - неразделим, изключващ многоженството съюз; благословен от Бога съюз, следователно свят съюз.

Да се обърнем към следващите времена. Законът за

еднобрачието бил свято пазен от патриарсите преди потопа. Престъпване на този закон представлява примерът на Каинит Ламех (Бит. 4:19-22). Факт, че след потопа преди Мойсей е господствало еднобрачието, става ясно от постъпката на Авраам, който обмислял да отдаде правото си на наследство върху имуществото си на чуждо лице, тъй като нямал деца от законната си жена (Бит. 15:2): ако в обичая тогава е имало многобрачие, той би могъл да вземе друга жена и да придобие от нея желан наследник - син. Синът на Авраам - Исаак, имал една жена - Ревека. Иаков бил женен за две жени; но това, както е известно, станало не доброволно, а поради това, че той бил измамен от тъста си и бил принуден да се ожени за необичаната от него Лия единствено поради това, че в противен случай ще се лиши от ръката на Рахил. Ако братът на Иаков - Исав, бил женен за две ханаанки и освен това за една съплеменница (Бит. 28:9; 36:2), на този факт трябва да гледаме като на проява на чувствена необузданост на Исав, която го увлякла да пренебрегне еднобрачието: по тази причина той пренебрегнал правото на първородство. Женитбата на Исав за двете ханаанки причинило много мъка на родителите му не само защото била нарушение на този обичай, а защото ханааните били нечестиво племе. Ето защо Исак заповядал на Иаков да не си взема жена от ханаанските дъщери (Бит. 28:1-6). Само с уважение към нравствено-религиозното значение на брака може да се обясни това, че по времето на патриарсите били нетърпими брачните съюзи между различни племена. Наложничеството съществувало даже в средата на благочестивите патриарси, както показват примерите на Авраам и Иаков; но то било вследствие желанието на законните им жени да имат деца в крайна сметка чрез своите слугини: то било натрапвано на мъжете от жените. За разводи по време на патриарсите няма известия; в библейските сказания преди и след Мойсей също няма известия за религиозни

обреди при сключването на брак. В по-късно време бил изпълняван следният обред, вероятно запазен от най-древни времена: бащата на жениха хващал годеницата за ръка, довеждал я до сина си и като събирал десните им ръце, ги благославял си думите: „Да бъде Богът на Авраам и на Иаков с вас, Той да ви направи щастливи: живеете честно, аз ви благославям“ (Брачно право на древния Изток. А.Осипов 1,186).

След патриарсите светостта на брачния закон била съхранявана от законите на Моисей. Упадъкът на правите, проникнал в средата на Божия народ от езичниците, е можел по най-пагубен начин да се отрази на съпружеските отношения, ако вниманието му върху тях е било отслабено от законите на Моисей. Наистина Моисей не забранил двуженството и въобще полигамията, като се има предвид любовта на евреите към многодетието и възгледът за него, като за действие на Божието благословение (Исх. 21:9; Лев. 18:18; Втор. 21:15-17), но заедно с това той дал предписания, които в значителна степен трябвало да възпрепятстват разпространението на полигамията. Така например Моисей забранявал на царете, които имали поголеми средства от другите за издръжка на много жени, да ги увеличават (Втор. 17:17). Поданиците трябвало още повече да се ограничават в това отношение. Законът на Моисей не позволявал да има евнуси в обкръжението на Господ (Втор. 23:1) и за да внуши отвращение към скопяването. Той признава даже скопените животни за нечисти и негодни за жертвоприношение (Лев. 22:24). Но без евнуси не могат да съществуват харемите. Отсъствието на скопци в избрания народ било причина израилските царе, които противно на Мойсеевия закон не желали да бъдат по-долу от чуждестранните източни царе и имали многолюдни хареми, да изписват за тях стража извън границата (Археол. Яна). Законите за физическа чистота заедно със съпружеските задължения (Лев.15,18) пред-

ставявали нови затруднения за многоженците. Забраната да встъпват в брак с хананейците, като опасни за благочестивия Божи народ (Втор. 7:3; Изх. 34:16), имала също връзка с уважението към светостта на брака. Свидетелство на това уважение била забраната да се встъпва в брак с близки роднини, какъвто обичай имали повечето езически народи, особено хананейците.* Да откриеш голотата на близки роднини, означавало да оскверниш себе си и светата земя (Лев. 18:24-25), *„Нека се сквернят с това други народи, отхвърлени от Господа“* (Лев. 18:6). *„Ако някой се ожени за дъщеря и майка, това е беззаконие; с огън да бъдат изгорени и той и те, за да няма беззаконие между вас“* (Лев. 20:13-16). За обуздаване на чувствеността законът изисква умереност в съпружеските наслаждения. Понякога те даже били съвършено забранени. *„И до жена, докле трае очистянето от нечистотите ѝ, не се доближавай, за да откриеш голотата ѝ“* (Лев. 18:19). В случай на неизпълнение се узаконява: *„И двамата да бъдат изтребени измежду народа си“* (Лев. 20:18). С нравствена цел законът строго наказвал за прелюбодеяние и загубване на девствеността. За нарушение на съпружеската вярност се наказвали със смърт не само жените, както било в законодателството на древните народи и по-късно на римляните, но и мъжете (Лев. 20:14; Втор. 22:22).

Към поддържане на уважението към светостта на брачния съюз били насочени също Мойсеевите закони за развода със снизхождение към жестокосърдието и грубостта на евреите, макар да им бил разрешен развод с жените, но при много ограничени условия. Правото на развод било дадено само на мъжа: той бил единствен съдия

*Изключение било допускано само в полза на древното право, според което брат или друг близък роднина можел да се ожени за вдовицата, за да възстанови семето на своя мъртъв брат или роднина.

в това дело, но това право му се отнемало, ако той бил принуден да се ожени за прелъстена от него девойка (Втор. 22:29); или ако той в първия ден на брака наклевети младата жена за неопазена девственост преди брака. В този случай, когато клеветата се разчуе, клеветникът като наказание за оскърблението, нанесено на жена му, не само че не може да се разведе с нея през целия си живот, но бил наказван още с телесно наказание и парична глоба (Втор. 22:13-20). Свободата на развода била ограничавана и от това, че той бил даван не по желание на мъжа, а вследствие престъпление на жената, забелязано от мъжа; вследствие на това, че той намира в нея “нещо срамно” (Втор. 24:1) Това срамно нещо можело да се отнася и към съпружеската невярност. Но законът не изисквал от мъжа формални доказателства за това престъпление, разбира се, от човечност, защото такива доказателства биха имали като следствие осъждането на виновния на смърт. По каквато и да е причина разводът бил даван не устно, а писмено. За съставяне на писмения акт съпрузите трябвало да се обърнат към левитите като към обществени писари; за подписването му трябвало да се потърсят свидетели. Тези формалности изисквали много време и грижи. Това способствало за охлаждане на първите пориви на негодувание срещу жената и до безпристрастно осъждане на делата, още повече че и страничните лица, които трябвало да бъдат свидетели, особено левитите, като пазители и тълкуватели на закона, могли да направят опити за помирение на съпрузите. Законът на Моисей с цел да запази светостта на брака забранявал възстановяването на разтрогнатия съпружески брак, ако скоро напуснатата жена си е намерила нов мъж, даже в случай че новият ѝ брак е завършил със смъртта на последния ѝ мъж или на развод с него Второто приемане на такава жена би било по думите на закона мерзост пред Господ и оскверняване на светата земя (Втор. 24:4). В такива случаи жените

биха се разменяли като имущество и биха се превърнали във вещь, която по прищявка ще бъде прехвърляна от един мъж към друг и отново ще се връща към своя предишен притежател. Тогава бракът ще загуби нравственото си значение. Ето защо своеволните разводи били строго разобличавани от пророк Малахия като противоречащи на духа на Мойсеевия закон (Мал. 2:14-16).

Нравствено-религиозното значение на брака е още по-издигнато по времето на Христовото пришествие. В това отношение знаменателен е фактът, че сам Господ Иисус удостоил с присъствието си сключването на брак в Кана Галилейска и извършил тук първото известно чудо. Църквата гледа на Христовото присъствие на брачното тържество в Кана Галилейска като на изява на благословия на законния брак.

В службата на венчаването Тя изповядва, че Христос „пришел в Кану Галилейскую и тамошний брак благословил, да явит, яко Его воля есть законное супружество и еже из него чудотворение, что Он сподобил в Кане Галилейской явить досточестность брака” - и Го умолява, Той да благослови извършваното бракосъчетание с невидимото Си присъствие, както е благословил и брака в Кана с присъствието Си (I-ва молитва при венчание и молитва по Евангелието).

Бракът е основата на семейния живот. В него се вижда особеното Божие благоволение - първото дело на Твореца при създаването на мъжа и жената е неговата благословия да се плодят и размножават; едно от първите дела на Обновителя на човечеството била благословието на брачното съжителство и раждането на деца, за да могат членовете на семейството да бъдат заедно и членове на Неговата Църква. Но Христос не се ограничил с потвърждението на първоначалната благословия на брачния живот. Той възстановил с първоначалната сила закона за брака. Въпреки Мойсеевия закон, който, макар и

трудно, позволявал разтрогването на брака и особено против мнението на фарисеите, които допускали безусловна свобода на развода, новият законодател Христос решително забранява развода. На въпроса на фарисеите: Позволено ли е човеку да напусне жена си по всяка причина?, Той подчертал според първоначалния закон единството и неразривността на брака, установени при самото сътворяване на първата двойка, и прибавил: *“Котто Бог е съчетал, човек да не разлъчва.”* Но фарисеите не били удовлетворени от Неговия отговор и му казали: *“Защо тогава Моисей заповяда да даде мъжът разводно писмо?”* Иисус, без да подронва авторитета на Моисеевата заповед, обяснил произхода ѝ с жестокосърдието, т.е. с грубостта на евреите. Според думите на Златоуст, Христос посочвайки тази грубост, имал предвид това, че евреите били неспособни кротко, търпеливо и самоотвержено да понасят недостатъците на жена си; затова Моисей с цел да предотврати едно по-голямо зло с допускането на друго - по-малко, им позволявал развод: ако не им се позволи това, те може би ще започнат да убиват жените си. *„В началото не е било така - казал Христос на фарисеите и продължил: “Който напусне жена си не поради прелюбодеяние и се ожени за друга, той прелюбодейства, и който се ожени за напусната, той прелюбодейства”* (Мат. 19:3-9; Марк 10:2-12). Друг път Той казвал, че даже на разведената жена, макар и без вина оставена от мъжа си, се дава повод да прелюбодейства (Мат. 5:32). От само себе си се разбира, че думите на Христос не само не благоприятстват развода, но и изключват мисълта за позволяване на многоженството.

Свети апостол Павел не само повтаря учението на Христа за неразтрогването на брака въобще (1 Кор. 7:10), но и проповядва за неразтрогването на смесените бракове, т.е. на браковете на лица, от които едното при встъпването в брак приело християнската вяра, а другото остана-

ло в езичеството. Апостолът утвърждава, че невярващият мъж се освещава от вярващата жена и може би е спасен от нея, както и невярващата жена се освещава и може да бъде спасена от вярващия мъж. Разтрогването на такива бракове може да бъде допуснато само в случай, когато това пожелае невярващото лице. (1 Кор. 7:12-16). Но щом бракът на християнин с езичница и на християнка с езичник не е лишен от святост, то не е ли по-свят чисто християнският брак? И тази святост на християнския брак има предвид Апостолът, когато казва, че вдовица може да встъпи във втори брак *“но само в име Господне”* (1 Кор. 7:39). Изразът *“в име Господне”* показва, че брачният съюз на християните трябва да се извършва с мисълта за Господ, в името на Неговата слава, следователно трябва да има религиозно освещаване. В този случай не се разбира дали освещаването на брака се извършва чрез особено свещенодействие, а именно чрез таинство. Но Апостолът достатъчно ясно говори за таинството на Брака на друго място. Учението за това таинство се съдържа в следните му думи: *„Тази тайна“* - т.е тайната на отношенията между мъжа и жената като една плът - *„е велика; но аз говоря за Христа и за Църквата“* (Ефес. 5:31-32). С тези думи Апостолът извисява християнския брак до значението му на съюза на Христос с Църквата. Съюзът на Христос с Църквата както главата с тялото е съюз тайнствен, защото е непостижим. Физическият и нравственият съюз на мъжа с жената е тайнствен, защото според думите на свети Златоуст то представлява нещо непостижимо с това, че мъжът заради жена си скъсва най-кръвните връзки с баща си и майка си и се слива със същество, досега чуждо за него. Най-важното от всичко в учението за брака като таинство е, че съюзът на Христа с Църквата е съюз благодатен, устройван посредством таинството на Кръщаването, чрез което членовете на Църквата се обличат в Христа, както ризата е близо до

тялото. Съответно на това и на християнския брак е потребна благодат, която му се съобщава в таинството - без нея той не може да бъде образ на съюза на Христа с Църквата. Какво е необходимо за това бракът да бъде достоен образ на този тайнствен съюз? По думите на Апостола е необходимо следното: *„Както Църквата се покорява на Христа, така и жените да се покоряват на мъжете си във всичко. Вие, мъжете, обичайте жените си, както и Христос обикна Църквата и предаде Себе Си за нея“* (Ефес. 5:24-25). Апостолът установява такова отношение между мъжа и жената, което може да бъде спазвано само със съдействието на всесилна благодат. И тази благодат се съобщава в таинството на Брака. Можем да допуснем, че Христос е установил сам това таинство или когато Той е изрекъл: *„Това, което Бог е съчетал, човек да не разлъчва“*, или във времето между Своето възкресение и възнесението на небето, когато Той преподавал на Апостолите наставления за устройването на Царството Божие, т.е. на Своята Църква (Деян. 1:3).

Службата за свещенодействие на брака като таинство без съмнение е приела неведнага сегашния вид, но постепенно се развивала както и всички църковни служби.

От многобройните свидетелства в писанията на отците и на учителите на Църквата и в съборните правила се вижда, че църковното благословение и освещаване на брака през всички векове на съществуване на Христовата Църква било признато за необходимо. Няма да ни стигне време, за да изброим всички тези свидетелства (виж в Догматичните Богословия на пресвещените Макарий и Филарет Черниговски). Ще отбележим само, че в гръкоримската империя църковните правила за брака дълго време не намирали поддръжка от гражданските закони, запазени от езическо време. От времето на Юстиниан вече гражданското законодателство по отношение на браковете започнало да се приближава до църковното. Юс-

тиниан изисквал бракът да се сключва при духовни свидетели и църковен чиновник (екдик). Около 900-а година император Лъв Мъдри издал закон, според който браковете, сключвани без свещеническа благословия, не се смятали за действителни и отменил позволеното до това време от гражданските закони наложничество. Император Алексей Комнин (1081-1118) издал постановление за църковно венчаване на браковете, още по-строго и по-смело. Дотогава встъпвали в брак с църковна благословия само свободните граждани, робите били лишавани от тази благословия чрез произвола на господарите. Според законите на Римската империя робът бил собственост на господаря си като вещ. Правата, принадлежащи на свободния гражданин във всичките му положения, даже в семейния живот, били чужди за роба и затова робите не могли да сключват действителен брачен съюз, а живеели само в незаконно съжителство с жени. При разпространяването на християнството езическият възглед за робството не се примирил веднага с новото учение за равенство на роби и господари пред лицето на вярата. Този възглед се задържал и в брачните дела на робите християни: господарите не им позволявали да се венчават в църква от страх, че робите, ползвайки с тях еднакви права в лоното на Църквата, ще станат свободни. Алексей Комнин обявил, че господарите, които съчетават своите роби без свещенословие, утвърждават блудно съжителство и ако те продължават да постъпват така, както преди с робите си, ще бъдат виновни не само пред Божия гняв, но и ще бъдат лишени от власт над робите. В Русия в първите години на християнството църковният брак бил предимно за лица от висшето съсловие, а хората от ниския слой живеели с жените си без венчаване. Против това беззаконие въставали пастирите на руската Църква, които отлъчвали от Църквата непокорните на църковните постановления.

Мисълта за святост на християнския брак се съдържа в църковните закони при неразрешаване на брак между близки по кръвно родство и в родство по Свето кръщение. Не само венчаването, но и предшестващото го сгодяване, което в древността се извършвало понякога няколко години преди брака, било почитано толкова за свещено, че със сгодена девойка никой не можел да встъпи в брак, докато е жив годеникът (Шест. соб. 98). Съответно на понятието за святост на християнския брак венчаването в древността се свързвало с причастяването от Светите Тайни, затова се извършвало след Литургията. Когато то се извършвало след Литургията, то годеникът и годеницата по време на самото венчаване били причастявани от преждеосвещените Дарове, при което свещеникът огласявал: "Светая святим". Според правилото на Картагенския събор (13) младоженците от благоговение към извършеното над тях таинство били длъжни да прекарат първата нощ в девственост. Строгите църковни наказания за нарушаване на съпружеската вярност (отлъчване от причастяване със Светите Тайни за 7-15 години) свидетелстват също, че Църквата високо цени светостта на брака. За същото свидетелства и възгледът на Църквата за вторите бракове. Църквата никога не е забранявала вторите бракове, напротив, отхвърляла като лъжливо мнението на някои еретици (Монтанисти и Новатиани), които искали заради втори брак да отлъчат от Църквата; впрочем според учението на апостол Павел Църквата винаги забранявала да бъдат поставяни в свещени степени второбрачните.

Освен това на второбрачните се забранявало да се причастяват със Светите Тайни за една година, на трибрачните - за три години, като наказание за недостатъчно търпение, самообладание и преданост на волята Божия. В службата за венчаване на второбрачните преобладават молитвите за опрощение на греха им за плътската сла-

бост, която ги е подбудила да встъпят в нов брак. Според Василий Велики третият брак е само по-добър от раздялата. В това оношение даже езичниците били строги. Солон определил тежко наказание за този атински гражданин, който е решил да вземе мащеха за децата си. Няма какво да говорим за несъвместимостта на полигамията с християнството. Заради учението си за полигамията мормоните са лишени от покровителството на законите даже в такава либерална страна като Северноамериканските щати.

Църквата произнасяла анатема над отричащите брака, закриляйки неговата святост (Прав. Апост. 5,51. Гангр. 19,14). За тяхната поява предрекъл ап. Павел (1 Тим. 4:2-5). Според Евангелското и Апостолското учение девствеността се одобрява, даже се предпочита пред брака, но тя не се зачита като непременно задължение, а се предоставя само на тези, които искат и могат да се справят. Според словото на Апостола *„бракът е нещо честно у всички, и брачното легло - чисто“* (Евр. 13:4). Не така приемали брака появилите се след апостолите лъжеучители. Те се гнусели от брака като от грешно дело и се стараели да разпространят своето отвращение навсякъде, така че да възтържествува тяхното лъжеучение и човешкият род да изчезне бързо от лицето на земята, а заедно с него и Църквата. Апостолът наричал отрицателите на брака, появили се между християните, лицемерни лъжесловесници, изгорени от съвестта. Те забранявали брака в името на благочестието, смятайки брачния живот за препятствие към спасението. Тяхното благочестие е лицемерно, защото е недобросъвестно, т.е. отвращавайки се от брака, те ще водят разпътен живот, какъвто впрочем са водели много борци против брака след апостолското време. Борбата против брака господствала в сектите на Есесев, Сатурнин, Василид, Маркион, а след това и на енкратитите, манихеите, евстатите и др. Според учението на

тези секти, взето от източната философия, бракът е произлязъл от зло начало. Затова някои от тях, осъждайки брака, се отдавали на необуздан разврат, оправдавайки се с това, че тялото е творение на дявола и за негово зло то трябва да се изнурява чрез разврат.

Борци против брака по убеждение има и в наше време. Те не са малко в Америка, където изобилстват всякакъв род секти. Там има така наречените библейски комунисти, които проповядват всеобщ брак - пантагамия. Те признават за нездравословна и гибелна изключителната привързаност на двама души един към друг. В домашния бит при тях господства кръвосмешението: една и съща жена е сестра и жена на мъжа си. Шекерите, също американски сектанти, които наричат себе си синове на благодатта, вярват, че е настъпило възкръсването на мъртвите, и позовавайки се на думите на Спасителя, че в неделя хората не се женят и не посягат, а живеят като ангелите, отричат брака като ненужен за ангелите. Тункерите пък презират брака като зло и го отхвърлят като едно от онези учреждения, което е изпълнило своето предназначение и е изчезнало в крайна сметка дотолкова, доколкото това се отнася до избраните деца на благодатта.*

Да се обърнем към руските противници на брака. Главните сред тях са безпоповците на Федосеевата секта, която не признавала духовенството. Според тяхното учение няма брак от времето на патриарх Никон, защото няма кой да се венчае: настъпило е царството на антихриста. Не само свещениците, но и гражданските власти начело с царя са слуги на антихриста. Държавните гербове на монетите и на документите са с печата на антихриста.

Федосеевци проповядват безбрачие; но това не значи, че те живеят девствен живот. Тази секта позволява на

*Сведения за американските противници на брака се съобщават в книгата на А.Надеждин "Правата и значението на жените през християнството", 1877 г., стр. 65-67.

своите последователи, които живеят свободно или се подвизават в общини и манастири, блудно съжителство - за обща съблазън на съгражданите си и крайно нещастие на незаконно родените деца. Те смятат блудното съжителство за грях, но при липсата на благодат от таинството на Брака в антихристово време грехът е извинителен и лесно очистим. „Женените грешат, но не се покайват, а ние грешим и се каем“ - казват те. Враждата си към брака те изразяват и с други груби поговорки.* Децата от блудното съжителство те невинаги задържали при себе си, а ги изпращали във възпитателни домове; преди даже ги убивали и хвърляли в знаменитото Хапиловско езеро. Федосеевци разделяли постъпващите в тяхната секта съпрузи. Тези, които след постъпването си в сектата встъпвали в брак чрез родителска благословия, те наричали новоженци и като най-големи грешници не ги допускали да общуват с тях в молитвите, докато не се разведат. Децата, родени от новоженци, федосеевци или не кръщавали, или ако кръстели, не разрешавали майките им да ги кърмят, за да не ги оскверняват с млякото си. Такава е сектата на противниците на брака, унищожяваща от корен семейния живот, враждебна на Църквата и вредна за държавата. Колкото и да е чудно, колкото и безнравствено да е учението на тази секта, зад нея както и въобще зад разкола стоят много органи на гласността. Чуват се големи оплаквания от стесняващите разкола закони, за неуважение свободата на съвестта. Против свободата на съвестта никой, разбира се, не въстава: забранява се само доказателството на разкола, стеснява се свободата на неговото разпространение.

Но защитниците на разкола искат пълна свобода за него в богослужението и разпространението на сквернословие по улиците и площадите, в случай че би било разрешено на разкола да се защитава и разпространява

*Например: “По-добре е седем да родя, отколкото със мъж да се сбера”, “Лучше семерых родить, чем я замуж выходит”.

посредством гласността в печата, то това с нищо не би било по-добро от сквернословието: тогава не само срещу Църквата, но и срещу гражданската власт биха се посипали в печата омерзителни изрази, които може да измисли само заклет враг на Църквата и държавата. Ако имаха свобода да изразяват мненията си, защитниците на разкола няма да се боят от тържествено поругаване на Църквата. Тази свобода искат в нищо не вярващите и враждебно отнасящите се към съществуващия държавен строй: те се застъпват за разкола, защото ги обединява враждата към Църквата, а понякога и към държавата. За съжаление и между ревностните защитници на православието, има много, които също въстават за свобода на разкола; тяхната ревност към православието се помрачава от враждата към православното духовенство. Духовенството според техните думи като че ли нищо не прави за противодействие на разкола по пътя на убежденията, но то би се пробудило от срамен летаргичен сън, ако застане лице с лице срещу разкола, който е свободен в своите действия. Справедлива или не е сметката на тези защитници на свободата на разкола не се знае, но във всеки случай с поддръжката, която му оказват и с ожесточените си нападки срещу духовенството, те силно го подкрепят в неговото упорство срещу истината. Те не изричат нито една дума за вразумяване на разколниците, като предоставят само на духовенството да ги разобличава.

Всичките изброени противници на брака въстават против него по религиозни подбуди. Но има и такива, които отхвърлят брака в името на чисто животински подбуди: това са нашите социалисти и нихилисти.

Вместо брака те проповядват проституцията. „Не трябва да приемаме като падение, говорят и пишат те, ако жената се отдава с пълна свобода на полово наслаждение от любовта. Истинското падение е бракът. Проституцията стои по -високо от брака и срещу проститутките въстават

само надутите пуритани на формалното целомъдрие“ (виж представянето на тяхното учение в „Руски вестник“, 1881 г. ноември, стр.99). Дай воля на тези бракоборци и те са готови да превърнат целия свят в непотребен дом.

Към противниците на брака трябва да отнесем и онези, които се отклоняват от брака, за да си поживеят в удоволствие. Брачният живот ги плаши със свързаните с него тежки грижи и задължения. Много по-хубаво е, разсъждават те, да не се отказваш от нищо и да се наслаждаваш на удоволствията спокойно, като знаеш, че не те следят ревнивите очи на жената, не те тревожат деца. Те наричат брака вериги, които обвързват мъжа и жената така, че ги лишават от свобода, и те не могат нито да отидат, където им се иска, нито да се разделят. Те ненавиждат брака, защото ненавиждат задълженията, които той налага. Този възглед за брака те се стараят да натрапят и на другите, особено на тези, към които отправят незаконните си намерения. Известно е до какви печални последици води това: девойка, радост и утешение за майка и баща, става лесна жертва на съблазънта; жена нарушава съпругеската вярност - и щастieto на благословеното досега семейство рухва завинаги.

Нарушението на съпругеската вярност е един от тежките грехове, с които се оскърбява светостта на брачния съюз. За неговата тежест можем да съдим по строгостта на епитимииите, налагани за него. То е поругание на Божията благословия, осветила съпругеския съюз. Прелюбодеецът ще даде отговор пред Бога не само за унижението на дара на благодатта, преподаден му в таинството на Брака, но и за мъката, която той причинява с поведението си на вярната си жена, за съблазънта на децата и близките, за тези хора, с които той влиза в беззаконие. За съжаление този грях е обикновено явление в наше време. В нисшите слоеве на обществото той се засилва от разпространението на пианството, от фабричния живот, кой-

то отвлича работещия човек от семейството; в средните и висшите кръгове - от повърхностният възглед за брачните задължения. Много от хората не им отдават никакво значение, защото не отдават значение на самото таинство на Брака: в техните очи това е една формалност, на която трябва волю-неволю да се подчиняват заради законността на брака. Нарушението на съпружеската вярност те не приемат дори за грях. Нима не мога да обядвам в ресторант само защото в къщи си имам своя кухня? - казват те за оправдание на беззаконието си, без да помислят, че ресторантът сам по себе си не е осъдително място, следователно не може да бъде сравнен с приют на разврата. Ширещите се навсякъде идеи за женската еманципация се отразяват пагубно на съпружеската вярност. Жена, пълна с тези идеи, дотолкова се увлича от мечтите за своите права, че не иска да знае за задълженията си. Общото с мъжа ѝ за нея е само това, че живее с него под един покрив, но не приема задължението неразделно да принадлежи на този, с който е длъжна да бъде една плът. Напразно мъжът започва да ѝ напомня за дълга, за приличието; тя нарича неговите изисквания смешни, остарели, диви, говори му за сърдечното влечение като за единствен закон, на който тя трябва да се подчинява в избора на обект за лична привързаност. Напразно мъжът би ѝ напомнял за децата, дадени им от Бога; напразно би ѝ говорил, че децата трябва да бъдат обект на общата им привързаност и любов, следователно, макар и заради тях, тя не бива да го пренебрегва.

Еманципираната жена е винаги лоша майка: децата ѝ тежат, пречат ѝ да води свободен живот и за това грижата за тях тя прехвърля на бавачки, кърмачки, гувернантки. Ясно е какви могат да бъдат отношенията между съпрузите след това: единият признава свещените връзки на брака, а другият не се съобразява с тях. Впрочем има и такива бракове, при които мъжът е напълно съгласен с

лъжливото мнение на жена си за еманципацията и гледа през пръсти на разпуснатото ѝ поведение само за да не му пречи да живее така, както му се иска, и да не ограничава връзките му с жени, които му харесват. В една наша столица преди няколко години имаше оригинална сватба. Годеникът и годеницата си поръчали венчални халки, на които била гравирана думата “свобода”. Свобода - от какво? От съпругеския дълг. Ще живеем заедно - разсъждавали те, докато това е удобно за нас и докато не си омръзнем един друг. В противен случай всеки от нас е свободен да постъпва, както иска - даже да си намери някакво приятно запознанство. Но в такъв случай защо е било необходимо да встъпват в брак? Бракът е задължение, той съвсем не е свобода. Защо е трябвало да се сгодяват и да си разменят венчални пръстени? Тези пръстени са залог за съпругеска вярност - залог свещен, защото, преди да ги връчи на младоженците, свещеникът ги полага на престола, осветява ги с докосването им до него и после с молитва свързва с тях годеника и годеницата в името на Светата Троица. Какво поругаване на светинята - знаците на задължението да се превърнат в знаци на свободата от него! Какво възмутително кощунство над църковното свещенодействие!

Светостта на брачния съюз се оскърбява не само от съпругеската невярност, а и от други грехове, особено кавгите между мъжа и жената и въобще от семейните неуредици - нямаме време да ги изброим. Ще кажем само, че семейните неуредици, отслабвайки връзките на брачния живот, стават причина за развод.

Разводът е възможен според словото на Христа Спасител в случай на прелюбодеяние, а така също според думите на ап. Павел когато съпругът нехристиянин изоставя другия съпруг - християнин. Освен това не в противоречие със словата на Христа и Апостола, а отчасти прилагайки към развода учението за свобода на брачните

връзки в случай на смърт на единия от съпрузите; по действащите у нас закони бракът може да бъде разтрогнат по причина на заточение на единия от съпрузите с лишаване от право върху имуществото, ако другият не го последва; ако един от съпрузите е в неизвестност повече от 5 години. Разрешението за развод поради природна неспособност за съпругеско съжителство, а така също в случай на взаимно съгласие на двамата съпрузи да приемат монашество, може да се разглежда като действие на особено снизхождение към желаещите раздяла, като изключение от общото строго правило за разводите.* Но тези причини за развод са недостатъчни за хората от този век - те искат или да получат неограничена свобода на разводите, или да се разшири кръгът от причини за развод. В това отношение много от тях искат да постигнат това, което съществува в протестантските държави. Така например в пруските закони развод се разрешава при жестоко отношение към жената, срамна работа на единия от съпрузите, упорито пиянство, развратно поведение, прехосничество, явно отвращение на съпрузите един от друг, когато няма надежда за помирение. Разрешава се даже да се иска развод без волята на съпруга поради негови отвратителни и тежки болести, които затрудняват изпълнението на съпругеските обязанности. Пруските закони разрешават на съда да разтрогва брак в случай на бездетие. Такова леко отношение към разводите в протестантските държави е разбираемо. Протестантите, макар и да не отхвърлят важността на църковната благословия за брак, не признават брака за таинство, скрепващо с особена благодат неразделния съпругески съюз. Ако бракът е

*Подобно разширение на поводите за развод е съществувало в стари, отдавна недействащи закони на византийските императори. Например на мъжа се позволявало да иска развод, ако жена му знаела за заговор срещу живота на царя и не му е казала, и др. Виж. "Записки по църковно законознание", прот.Скворцев, 1861,стр.229.

просто обредно действие, то, разбира се, да унищожил силата му е дело, по-малко противно на благочестието, отколкото да се решиш на това, знаейки че той е Таинство. Строгите протестанти не одобряват разводите, но се примиряват, защото виждат в тях и в следващите ги нови бракосъчетания най-добрия изход от нещастния брак. Но от гледна точка на християнството лошото е това, че чрез лесната възможност да се освободиш от нелюбимото лице посредством развод отслабват християнските отношения с него; не се вземат никакви мерки с помощта на християнската любов и търпение да се направи що-годе сносно продължението на съжителството. Отклонението от този християнски дълг е безнравствено и нехристиянско дело, ако и чуждите са длъжни да носят немощите на ближните, не трябва ли така да постъпват в отношенията си мъжът или жената? Колкото и тежко да е да се живее заедно с този, който не само че не ти е на сърцето, но и чувстваш отвращение, чувството за дълг трябва да надделее. Християнинът в никакви обстоятелства на живота си не трябва да забравя заповедта на Христа за кръста и самоотвержеността. Нима тази заповед изисква от човека непосилна жертва и е неизпълнима? Но Христос не би дал неизпълнима заповед и не би поискал невъзможното от нас. Той познава нашата немощ за борба с изкушенията. Той даже сам познава немощта на човешкото същество. Той е не само всезнаещ, но и всемогъщ: Той винаги е готов да окаже помощ за изпълнение на заповедта, която е дал. Вашият мъж е буен, развратен, същински ад е да живееш с него. Но по-добре да преживееш адското състояние, отколкото да се подложиш на опасност да попаднеш в задгробния ад като наказание за нетърпението за своеволното и дръзко презрение на Божиите заповеди. Особено безнравствено е да се иска развод с мъжа или жената по причина на тяхна тежка болест. Болестта е нещастие. На нещастния трябва да се помага, а не да се бяга от него.

Така трябва да постъпваме не само в отношенията към своите, но и към чуждите. Като причина за искане на развод често служи желанието да се узаконят собствените нечисти отношения с друго лице, застанало между мъжа и жената. Случва се, че запознанството с това лице се превръща в грешно пристрастие и е съпроводено с нарушение на съпругеската вярност: мирните преди съпругески отношения се разстройват, а проблемните още повече се влошават: идва мисълта за развод, с надежда за щастлив живот в законен брак с любимия човек. Някои казват: „Друг изход няма. Човек не е властен над сърцето си. Положението на човек, който законно е свързан с един, а със сърцето си е предан на друг, е фалшиво положение и по-добре е да бъде прекратено“. Така излиза от гледна точка на плътта. Но християнинът не трябва да разсъждава така: *„Ако дясното ти око те съблазнява, извади го, ако дясната ръка или крак те съблазнява, отрежи ги“* - това е Христовата заповед. Това значи, че християнинът е длъжен да прекъсне съблазнителното за него запознанство с такава самоотверженост, с каквато човек се решава на операция за отсичане на болните части на тялото. Нека лицето, към което си се привързал, да е скъпо за теб като дясното око; да ти е станало необходимо като дясната ръка или крак, прекъсни каквото и да стане връзките си с него, не се жали тук, за да не попаднеш в огнената геена като наказание за продължението на това пагубно общуване.

Някои искат изменения на законите във връзка със споменатите поводи за развод. Но да се отстъпва пред тези изисквания, е несъвместимо с достойнството на законодателството. Тези искания са следствие от нравствения упадък на обществото - да се осветят със закон, значи да се узакони беззаконието. Законодателството трябва да противодейства на нравствения упадък на обществото, а не малодушно да се подчинява на проявените в живота

лекомислени изисквания. Това би било не законодателство, а съюз на победителя с победените - то би се оказало в най-унизителното положение на победена страна. Либералите от самата Църква искат узаконение на облекченията за разводите. Но Църквата няма право да отстъпва от древните вселенски канони. Нека да бъде така, казват някои, но не може ли, без да се изменят законите, да се проявява снизхождение в тяхното положение? Не трябва ли да се пусне в ход теорията, която, казват те, се практикува широко в единовърните ни църкви на Изток, които според обстоятелствата, когато намерят за необходимо, заобикалят закона. Но подобни примери за нас не са задължителни, особено в наше време, което не се нуждае от никакви отстъпки. Пази Боже законът в този случай да остане мъртва буква и се приеме в негово нарушение да се ръководим от теорията за действия според обстоятелствата. Ако допуснем въз основа на тази теория снизхождение към един, не трябва да отказваме и на друг, за да не си навлечем упрека за пристрастие към едни и несправедливост към други. Недоволните от нашите закони за разводите биха желали да изземат съда по тези дела от църковното ведомство и да го предадат на светския съд. Но ще повторим думите на митрополит Платон, че ако бракът е таинство, а властта да извършва таинството принадлежи на Църквата, то и да унищожава силата на таинството, да разтрогва брака, може само Църквата. Ако светските съдилища си присвояват правото да разтрогват брака, то следва те и да благославят брака (Мнението на митрополит Платон, виж в книгата „Предполагаемая реформа дух. Суда.“ Част 1;85). Да се предаде църковното дело на светските съдилища и да се предостави на Църквата само изпълнението на техните решения, е унищожение на силата на таинството, а това значи да се подложи Църквата на крайно унищожение. Благодарение на известното изкуство на адвокатите да правят бя-

лото черно и черното бяло лесно би възтържествувала в светските съдилища по тези дела най-голямата неправда: редно ли ще бъде за достойнството на Църквата да приемем и утвърдим тази неправда? Някои са крайно недоволни от решенията на съда при епархиалния архиерей по бракоразводните дела. Това е истина, но е поправимо. Преди няколко години бил обсъден в специален комитет проект за реформа на духовния съд. Бил предложен проект за изземване бракоразводните дела от духовното ведомство. Предложението не било прието, но необходимостта от подобряване работата на съда при епархиалния архиерей била призната от всички и трябва да мислим, че реформата в този смисъл с времето ще се осъществи и няма да има повод за оплакване от този съд.

С бракоразводния въпрос е във връзка и въпросът за гражданските бракове. Брачният развод е несъвместим със заповедта на Христос: „*Коего Бог съчета, човек да не разлъчва?*“ Но ако човек съчетае, то човек може и да разлъчи - човешкото дело може да бъде и разрушено от човека.

Гражданската форма на брака се появила отначало в Холандия, после, по време на революцията, във Франция, по-късно в Белгия, Австрия и други страни. От православните държави тя съществува само в Румъния, където в 1864 г. по настояване на владетеля княз Куза, който се стремил да въведе навсякъде френските обичаи, въпреки желанието и обичаите на народа били приети като закон постановленията на френския закон за браковете. Нужно ли е у нас да се появи подобен закон? Нужно ли е бракът на православните руснаци да бъде сключван не в църква при посредничеството на свещенослужител, а в стаята на светски съдия, на нотариус, в канцеларията на участъковия пристав, в общинското управление?

Необходимо ли ни е в това отношение да вземем за пример чуждите държави? Опазил ни Бог! Там граж-

данската форма на брака е въведена вследствие условия, свършено чужди на нашия живот. Тя се появила преди всичко в страните с господстващо римо-католическо вероизповедание. Римската Църква рядко влиза в съгласие с държавата вследствие претенциите ѝ за политическо надмощие вследствие стремежите ѝ за постигане на отделни от държавата политически цели. Като противодействие на стремежите на Църквата в западните държави става потребно провъзгласяването на теорията за отделяне на Църквата от държавата. Тази теория трябвало да бъде отнесена и до брака по повод непрекъснатите пререкания за него между Църквата и държавата, например поради пререканията за смесените бракове и за степените на родство, при които се позволява брак. Държавната власт взела брака под свое ръководство и гражданската форма на брака станала или общозадължителна, или по желание, с предоставяне както и в първия случай на възможност след сключване на граждански брак желаещите да се обърнат към благословията на Църквата. В протестантските държави било още по-лесно да се придаде светски характер на сключването на бракове поради отричането таинството на Брака.

В нашето Отечество няма нищо подобно на борба между Църквата и държавата. Нашата Църква уважава законите на държавата и държавата винаги ги съобразява с църковните. При такова единение на Църквата и държавата има ли някаква необходимост да се измисля и въвежда в действие гражданската форма на браковете? За кого е нужна тя? За вярващите? Напротив, това само би възмутило тяхната съвест, би оскърбило религиозното им чувство. За невярващите, числото на които нараства значително в нашето нещастно време? Но да се променят за тяхна изгода вековните закони за брака, би означавало само да се поощри тяхното безчестие към съблазън на вярващите души. От друга страна, те не трябва да се вен-

чават в Църква, когато на всички е известно тяхното неверие и пренебрежение към нея.

Как да се постъпи? Нищо друго не ни остава да направим, освен да отдадем действието им на злата им воля „Скверният да се дооскверни, неправедният да твори неправда“. Нека молим Господ за тяхното вразумяване. Но какво ще стане с децата, родени от незаконното съжителство на тези хора? Децата трябва да се пожалят. Те не са виновни, че имат невярващи и нечестиви родители. Няма да решаваме тук въпроса за гражданските и имуществените права на незаконно родените деца. В крайна сметка трябва да се погрижим за религиозно-нравственото им възпитание. Тези нещастни деца трябва да оградим от безчестието на техните родители, от пагубното им възпитание. Можем ли да направим това, без да ги разделяме с родителите? Можем. Ние имаме институт на кръстниците или на настойниците за вярата на кръщаваните. Работата на кръстниците се състои не само в това да стоят при купела, да прочетат за кръщавания Символа на Вярата, да поемат някои разходи, но преди всичко настояничество при възпитанието на кръстените деца в духа на вярата и благочестието, в страх Божи, в послушание на Светата Църква. Родителите нямат право да отстраняват кръстника от това наставничество. Техните деца са деца на Църквата. Тя има над тях непрекъснатата духовна власт - тя е тяхна майка. Но тъй като не е възможно църковната община да следи дейността на всеки от своите членове, то най-близкото попечителство на децата се възлага на техните кръстници, които в този случай са представители на църковната общност и са длъжни да наблюдават отношенията на кръвните родители към децата: не вредят ли те на тяхната вяра и благочестие, не им ли пречат да бъдат истински чедра на Църквата. Особено зорко и бдително кръстниците трябва да следят за възпитанието на децата на невярващи и нечестиви родители. Пази Боже

децата да имат такива родители! Децата, раждащи се от незаконно съжителство, са изложени на опасност или да не получат никакво възпитание, или да получат лошо възпитание. Но тази опасност се увеличава, ако незаконно съжителстващите родители носят недъга на неверието и безчестието. Нито Църквата, нито държавата са в сила да пресекат незаконните съжителства - в крайна сметка те могат и са длъжни да вземат мерки за спасението от нравствен упадък на незаконнородените деца. Църквата не трябва да губи в тяхно лице послушни чеда, а държавата - благонадеждни граждани.

Епископ Висарион

ГЛАВА III

Поучителна беседа за сватбата и по повод сватбата

Волята на родителите, грижите за техните деца. В основата на семейството е любовта. Животът на родителите - пример за децата. Взаимното съгласие за брак. Родителският съвет и напътствия към встъпващите в брак.

В неделя преди Литургия както винаги при отец П. се събраха енориаши. Повод за беседа била молбата на един селянин за сватбата на сина му.

- Отче, дошъл съм при твоя милост с молба. Сина си искам да ожена - обърнал се към отец П. един от енориашите.

- Е, хубава работа. Бог да те благослови - отговорил отец П. - Сигурно и годеница сте намерили?

- Да, отче, намерих в нашето село, от рода на Иван Савелиев - вече направихме и пазарлъка.

- С доброто съгласие на двете страни ли се споразумяхте? Годеникът и годеницата с добра воля ли се съгласиха да встъпят в брак?

- Да, нямат нищо против....

- Кажете ми чистата истина. Все едно, нали ще разбере от тях и без взаимното им съгласие няма да ги венчая; така че навреме кажете истината - казал отец П., забелязвайки смущението на селянина.

- Право да ти кажа, отче, моето момче не е много съгласно да вземе тази мома, инати се, ама какво ще ги питам, работата е ясна - младо, глупаво; ще поживеят и ще свикнат - признал селянинът.

- Жалко, че при вас винаги е така... Трябва да се ожени синът или дъщерята е на възраст, време ѝ е да се омъжи: оправяте вие работата, без да ги питате; спазаряват се с някого и край - те нека живеят, както знаят... Ако се заинатят, така ще ги наплашите, а може и да ги набиете, и пак ще стане вашето. При избора на годеник и годеница вие се ръководите обикновено от съвсем странични съображения, стараете се да изберете нов, по-богат роднина, за да имате после облага в търговията или в други житейски обстоятелства. Богатият например никак не иска да се сроди с бедния, защото често бедните са много добри и честни хора. А и самите сватби се уговарят и стават в повечето случаи тъкмо на празник, на пазара. Иван Савелиев е търговец, така че някъде на пазара сте решили, малко сръбнали, признай си с чиста съвест, - ласкаво се обърнал отец П. към събеседника си.

- Което си е истина, отче, действително в града, на пазара се споразумяхме. Захванахме търговия с него и решихме да се сродим. . .

- Значи сватбата идва като прибавка към търговията, а впрочем работата е в щастието на две лица през целия им живот; вашето неблагоприятие и прибързаност могат да ги погубят завинаги. Брачният съюз не ще разкъсаш после, затова трябва да помислиш за него отпреди, да разсъдиш хубавичко, за да не се каеш след това.

- Значи трябва да дадем на децата си пълна свобода - нека живеят, както си знаят, нека правят, каквото искат; ние, родителите, да не се бъркаме в нищо? - с явно неудобствие възразил селянинът.

- Защо да се хвърляме в крайности? Родителската власт е велико дело. Децата са длъжни да почитат и да

обичат своите родители, а родителите да се грижат за децата си, да ги учат на всичко добро и хубаво, да напътстват всичките им действия; за неизпълнение на това задължение от тях строго ще се изисква от Бога. Припомнете си от Светата История - аз съм ви разказвал преди - как първосвещеник Илий бил наказан от Бога със смърт за лошо и небрежно възпитание на децата си. Възпитанието на децата е велико дело; родителите са длъжни да подготвят от децата си, предани синове на Църквата и верни слуги на царя и отечеството. По-леко и по-удобно от всичко е да вложиш в младата душа наченките на доброто. За съжаление много от вас се грижат лошо за възпитанието на децата си не разбират своите задължения и права по отношение на децата. При вас цялата работа по възпитанието на децата, всички отношения в семейството са основани на страх и боязън, които главата на семейството, както вие го наричате старшия, се старае да внуши на своите. Той се държи вкъщи така, че всички да се боят от него и от една негова дума само да треперят. Е, разсъдете сами, траен ли е, здрав ли е този ред, който се държи само на един страх? Как мислиш, Степан Никифорович? - обърнал се отец П. към един от близко стоящите до него селяни.

- Ясна е работата, каква ти трайност, щом един страх и заплаха те пазят. Ще кажа например, че преди ние живехме за господаря, работихме за него на ангария. Нямахме желание за това и случваше се, десятникът с пръчка да ни гони на работа - отиваш, няма накъде. Ама каква пък работа беше! Докато пръчката е над теб, някак си работиш, ама щом я няма, така си и стоиш и гледаш встрани.

- Ето ви пример. Същата тази история става и в семейството, където всичко се държи на единия страх. Докато бащините очи следят децата, докато те се боят от караници и побои, се държат мирно. Но не трябва постоянно да държите децата си под наблюдение, все някога

ще им се наложи да живеят и по своя воля. И щом те се изтръгнат от бащиния страх, какво тогава ще ги задържи и спре от лошото? А и тогава, когато те живеят под ваше наблюдение, има ли някакъв смисъл в това със заплахи да принуждавате децата си да направят нещо хубаво? Що за добро е това, което се прави заради единия страх и принуждение, без всякакво вътрешно, сърдечно желание? Не е добро то, а лицемерието и на хората е неприятно, и на Бога е противно. То развърта човека и го прави фарисей, а не истински добър християнин. И доброто настроение на такъв човек никога не е трайно. Накрая човекът, когото постоянно заплашват и бият, който винаги живее в страх, става плах, вял, нерешителен, както казват, жалък човек - такъв той остава до края на живота си. Ако трябва в някои случаи да постъпи решително, той се колебае и на добро веднага няма да се реши. Така си живее той, както се казва, ни рак, ни риба. Щом се развърти в собствения си дом, като стане самостоятелен стопанин, той ще започне да действа в своето семейство, като въведе реда, който е бил в бащиния му дом. Ето, виждате ли колко зло произлиза, когато действат само със страх и принуждение?

- Така значи, отче, и децата си не можем да сплашим; бащата значи не е властен над тях? - заговорил пак селянинът, дошъл да моли за сватбата на сина си.

- Ти не ме разбра - прекъснал го отец П. Аз не одобрявам само начина на възпитание и реда в семейните отношения, който е въведен от много от вас сега, а съвсем не казвам, че бащата няма власт над децата си. Точно обратното: аз казах вече, че родителската власт и права са свещени, че децата са длъжни да почитат своите родители. Но искам да кажа, че само със страх и строгост нищо няма да направиш, освен да навредиш. Трябва да помним, че ако има задължения на децата към родителите, така има и задължения на родителите към децата. И

първото от тях е това, че родителите са длъжни да обичат своите деца, длъжни са с любов и ласка да се отнасят към тях. И в Словото Божие е казано: „*Бащи, не дразнете чедата си.*“ В основата на целия семеен живот трябва да има любов, а не само страх. Всички членове на семейството трябва да бъдат свързани с взаимна любов. Старшият, главата на семейството, е длъжен не само да изисква, но и да се старае да заслужи от своите домашни любов и уважение, за да може добре и успешно да работи за тяхното благо. А за това той е длъжен да се отнася с тях кротко и ласкаво, така че да спечели разположението и пълното доверие на всеки от тях; всеки да може без боязън, без стеснение да се обърне към него при всяка своя нужда и недоумения. Когато човек е обичан и уважаван, всяка негова дума, всеки негов съвет изслушват с внимание, приемат го с любов и искрено го изпълняват. Всяка дума на любимия и уважаван баща дълбоко ляга в сърцето на децата и никога не отива на вятъра. Децата се срамуват да оскърбят такъв баща със своите лоши постъпки, с неизпълнение на неговите заповеди - и този срам по-добре от всякакви заплахи и страх ще ги запази от лоши постъпки; бащата, заслужил любовта и искреното уважение на децата, смело може да им дава наставления и заповеди - те без съмнение ще бъдат изпълнени и няма да отидат напразно. Хубавия, ласкавия и добрия началник подчинените слушат повече и с по-голямо желание, отколкото страшния и опърничавия; същото е и при децата.

- По нататък: при съвети и заповеди, които се налага да давате на децата, трябва да имате предвид тяхната полза, да не правите децата жертва на някакви свои житейски изгоди, както си направил ти (отец П. се обърнал пак към селянина, дошъл при него с молба за сватбата). Бог да ви пази от злоупотреба с родителските права, със своята власт над децата. Не казвайте, че ако съм баща, то синът ми е длъжен да бъде безропотен мой слуга, че мога

да се разпореждам с него, както ми се иска - той няма да ми противоречи. Ти можеш да го заставиш да направи всичко, може и да не ти противоречи, но какво ще излезе от това, ще бъде ли то полезно за него? За това трябва да помисли всеки баща.

- Накрая, за да получат от своето семейство любов и почит, за да имат напълно благотворно влияние върху децата си, е нужно, и това е главното - самите родители да живеят добре и с добрия си живот да дават добър пример на децата си; неслучайно казват, че „ябълката не пада по-далеч от дървото”. Известно е на всички, че добрият човек - всеки уважава. Затова и родителите трябва да се държат трезво, честно; трябва да бъдат справедливи към децата, трудолюбиви и усърдни в домакинството и по никакъв начин да не си позволяват безобразия в семейството. Само такъв баща може да се ползва с пълна почит и уважение на децата. Примерът на бащата освен това е и най-добрият за децата учител на всичко хубаво. Само с думи няма да ги научиш на добро - не е силно и не е убедително словото, когато не е подкрепено с дело. Ще започнеш например да говориш на децата си, че не правят нещо - добре, друго не е така, ще започнеш да им се караш. „Ами ти, татко, ще ти кажат те, защо сам правиш това? Нали от твоя пример сме взели така!“ Какво ще им отговориш? Струва ми се, нищо. Ще им викнеш, че не е тяхна работа да разбират как живее и какво прави техният баща; а нали от това те по-добри няма да станат и няма да променят мислите си: бащиният пример ще бъде винаги пред очите им. Ако бащата сам се държи добре и дома си управлява, както подобава на добрия стопанин, той успешно може да даде и наставление на децата, и укор за непристойните им постъпки; неговото слово винаги ще има сила: тогава децата няма какво да кажат против баща си.

Повтарям: родителската власт е свещена, но от нея

трябва да се ползвате благоразумно и справедливо. Не казвайте за децата: „Мои са, моя е и волята над тях: каквото искам, това и правя с тях.“ Помнете: комуто е дадена власт, от него се иска и много, той ще отговаря и за себе си, и за своите подчинени. Да се злоупотребява с родителската власт, е грях, а ти, Иван Семьонич, ето на, злоупотребяваш с нея: не е хубаво това - обърнал се отец П. към селянина, който искал да ожени сина си. - Разбираш ли ти какво зло правиш, заставяйки своя син да се ожени по неволя за мома, която не му харесва и не иска да вземе? Разбираш ли важността на брака за благополучието на човека? Та нали бракът се сключва за цял живот, става дума за щастието на твоя син за цял живот, а ти му пречиш в такова важно дело.

Селянинът, за когото се отнасяли тези думи, видимо се смутил: речта на отец П. явно оказала своето въздействие.

- Първото условие за семейно щастие - това е непринуденото, доброволно встъпване в брачен съюз - продължил отец П., - само чрез него са възможни взаимна любов и мир между съпрузите. Неслучайно и Светата Църква е наредила и задължила свещеника преди сключването на брака да пита годениците за взаимното им съгласие за брак. Не любовта, не доброто съгласие царуват между мъжа и жената, когато те се събират против желанието си, а постоянната вражда и кавга; вместо да си служат с утешение, с опора в живота, такива съпрузи са един за друг причина за всевъзможни огорчения. Няма да си кажат ласкава дума, няма да поговорят мирно и спокойно за своите нужди и за семейните работи, няма да се заемат с работа, а в стопанството им всичко ще бъде обърнато наопаки. Редно е да си починат след работа в мирен семеен разговор, да се утешат един друг в житейските неспогоди и мъка с ласка, а до утешение ли ще им бъде? Такива съпрузи са по-лоши един за друг, отколкото за чуждите:

постоянно гневни погледи, натяквания, упреци, желание да се прави напук на другия, караници, побоища - мъжът бие жената, жената се оплаква от мъжа си, - не е това семейно щастие, а каторга. Понякога мъжът се пропива от мъка, че не му се е паднала жена по желание - иска във виното да удави мъката си - пиян, той започва още повече да безобразничи, последния имот пропива и още по-тежък и по-горчив става животът му. Жената търпи, търпи и не е за чудене, че и тя се обърква. Така хората пропадат съвсем, а нали и те биха могли да бъдат добри! Не говоря за това, колко често подобни бракове стават причина за съпружеска изневяра - нарушение и оскърбяване на светостта на брака. А какво ще стане с децата на такива родители? От самото си детство те ще търпят нужда и мъка, ще се нагледат в семейството си на всякакви безобразия, ще се научат на всичко лошо. Безредното поведение на майката и бащата тежко и трайно ще се настани в младата душа и ще донесе, разбира се, след време лоши плодове. Могат да се приведат много примери от живота, всеки от вас е виждал не малко от тях в своя живот.

Всички слушаха с дълбоко внимание речта на отец П. - представената от него картина на семейно нещастие при необичащи се съпрузи направи силно впечатление на слушателите.

- А кой е виновен за всичко това - продължил почтеният пастир, - кой ще отговаря за гибелта на всички тези хора. Помисли хубавичко за това, Иван Семьонич - обърнал се той към селянина. - Изглежда, ясна е работата. Виновен е този, който е подготвил подобен брак, който е събрал годениците със сила, против тяхната воля и желание. Разбра ли сега каква тежка отговорност си понесъл?

- Разбрах, отче - вече не така смело и нахално, а тихо и плахо отговорил селянинът. - Какво да правя сега, отче, какво ще ме посъветваш? - обърнал се той към отец П.

- Друга годеница трябва да намерите: годеникът и

годеницата трябва да се харесват един друг и по взаимно съгласие да встъпят в брак. Синът ти навярно вече си е набелязал девойка, която му харесва за годеница. Или ти може би не си сметнал за необходимо да го попиташ за това, като че ли тази работа не се отнася за него и не той ще живее с избраната от теб годеница! Кажй истината!

- Няма да крия истината, отче. Момчето харесва друг-го момиче от същото село - дъщерята на Фьодор Петров, - ти я познаваш.

- Познавам това семейство, добре го познавам. А това момиче съгласно ли е да се омъжи за сина ти?

- Изглежда, че е съгласна.

- Защо ти не си съгласен да ожениш сина си именно за нея, когато и двамата са съгласни на брак?

Селянинът се смутил и се запънал в отговора

- Работата е в това, отче, че за нас никак не е подходящо... Този селянин не ни е равен... беден е ...

- Само това ли е причината? Срамно е за теб, Иван Семьонич, че ти заради такава дребна причина искаш да разстроиш щастието на твоя син. Бедността не е порок и няма защо да се срамуваме от нея; лошо е, когато човек е беден от мързел, нищо не прави, безпътно харчи и пропива последната изработена копейка - това точно е лошото и такъв човек няма за какво да се уважава. А за Фьодор Петрович е грях да се каже това. Аз познавам семейството му добре. И съседите, мисля, за него лошо няма да кажат - казал отец П., като се обърнал към някои от селяните.

- Да, отче, той е работлив селянин, грижи се за дома и за дечицата, с една дума - добър е. Само че семейството му е голямо, повечето деца са невръстни, малко са работниците, затова живее в нужда - отговорил един много почтен старец и всички се съгласили с него.

- Е, виждаш ли как добре се отзоваха съседите за него? Фьодор е действително добър човек - аз го познавам: работен, трезв и мъдър, с празни работи не обича да

се занимава и децата си добре възпитава - всички те растат скромни, умни и усърдни в работата. А дъщеря му защо да не става за годеница? Да допуснем, че тя няма да донесе голямо имане, но затова пък е скромно момиче, честно, работно, неглезено и хубавичка, а това е по-добро от всякаква зестра. А пък ти, Иван Семьонич, няма какво да търсиш зестра: ти не си беден човек, имотът, който имаш, ти е достатъчен - само годеницата да е добра. Не трябва да се отказваш от такава годеница, а да я търсиш. След богатство не тичай, богатството е нещо, което се печели. С лоша жена не ти е в полза и богатството - ще стане то на прах и няма да усетиш как ще станеш беден. А и с богатство лошо се живее, когато човек в семейния си живот е нещастен; ако има в семейството съгласие и любов, то може да преживее, без да е богато, в крайна сметка - без нужда. Стопанинът и стопанката, ако живеят в съгласие и мир, ще се захванат да работят усърдно, дружно; ще тръгне работата леко и ако не харчат парите си напразно, ще преживеят не само без нужда, но и имот ще съберат. А вас, старите, с добро ще помнят и ще ви благодарят, че сте допринесли за тяхното щастие, и на вас ще ви бъде приятно да гледате как щастливо си живеят.

- Излиза, отче, че ще се наложи да откажа на Иван Савелич нашата работа, значи няма да стане? - попитал селянинът отец П.

- Аз мисля, че трябва да откажеш; самият ти сега виждаш, че не си постъпил добре, а грешките трябва да се поправят. . .

- Абе виждам - отговорил селянинът, - ами ми е съвестно, отче, нали дума си дадохме и ръцете си стиснахме. Неловко е.

- Винаги е мъчително да си поправяш грешките и срамно да осъзнаеш, че не си постъпил добре, но нима заради това не трябва те да се поправят? Знаеш ли умната поговорка: „По-добре късно, отколкото никога“? До-

като все още не е минало времето и имаш възможност да поправиш лошата постъпка, не пропускай благоприятното време. После и да се разкайваш - извършеното не можеш върна. Отърси се от излишен срам! Ти имаш справедлива и основателна причина да откажеш. Кажки направо, че годеникът не е съгласен да вземе тази годеница, а без взаимното съгласие на годеника и годеницата бракът не може да бъде сключен, това е незаконно, пък и свещеникът няма да ги венчае. Кажки, че не възнамеряваш да накараш насила сина си да се ожени, защото ще го направиш зави-наги нещастен. Разкажи му всичко, което ви казах по този случай, а ако не можеш сам добре да обясниш, изпрати ми нарочения твой тъст - аз сам ще поговоря с него.

Селянинът се замислил и накрая казал: „Благодаря ти, отче, че ме научи на добро. Да ти даде Бог много години да бъдеш свещеник - с поклон добавил той. - Сега сам виждам, че трябва да постъпя така, както ти казваш, и всичко по твою ще направя.“

- И всички вие, братя - продължил отец П., обръщайки се към присъстващите, запомнете какво ви казах и постъпвайте така, когато се окажете в подобни обстоятелства. Това е общ въпрос, той се отнася за всички. Грешките, подобни на тази, която е допуснал той (отец П. показал предишния селянин), се случват и с много от вас. Пазете децата, грижете се за тях - младата възраст изисква старателна грижа; младостта е буйна, може да се увлече и от лошото, да се отклони от правия път; гледайте ги по-внимателно, пазете ги от всичко лошо, учете ги на всичко добро, възпитавайте ги във вяра и благочестие. Но не със страх, не със сила ги карайте да правят, каквото е нужно, а с тиха ласка, с думи и убеждение, произтичащи от любов към децата, която не вижда у тях никакви недостатъци и поощрява всичките им слабости, но не по-малко вредна за тях е и неблагоприятната строгост. Запомнете: бащата не е господар, а децата не са негови слуги; между тях

трябва да има по-тясна и здрава връзка, те трябва да бъдат свързани с любов. Когато децата пораснат, когато им се наложи да устроят свое стопанство, не ги оставяйте и тогава без наставление и ръководство, помогнете им със своята опитност, с добрия си съвет. Може младостта и да се заблуди при избора на помощничка или помощник в живота; работата на родителите в този случай е да спрат увлечението на младостта, да посочат нещастieto, което може да произлезе от необмислената постъпка, да предупредят за него в самото начало с мъдри, разумни думи и благоразумна настойчивост, а не със сила. Ако изборът е направен от встъпващия в брак добре, ако е избрана за другарка в живота добра и честна девойка, не ограничавайте този избор, не разрушавайте семейното щастие заради някакви користни житейски сметки. Доброволното съгласие и добрите качества на встъпващите в брак са най-здравите основи на семейното съпружеско щастие - те са по-добри и по-скъпи от всякакво богатство и не можете да ги замените с нищо. Църквата със своята благодат освещава и скрепява само такъв съюз...

Звънът на камбаната прекратил речта на отец П. Той се прекръстил и станал от мястото си. С искрена благодарност и нисък поклон изпратили богомолците своя добър и почтен пастир.

Н. Комаров

ГЛАВА IV

Годеникът и годеницата

Отношенията на годеника и годеницата преди сватбата. Божията благословия за брак. Подготовка за таинството на Брака. Молитвите на годеника и годеницата. Изпитанието за встъпващите в брак. Взаимоотношенията преди сватбата. Грижа за зестрата и обзавеждане на бъдещото домакинство.

С името годеник и годеница се наричат лицата, които са сгодени, а така също търсещите годеница или годеник, понякога и достигналите пълнолетие, на брачна възраст. Ние ще говорим за годениците в първия смисъл.

Положението на годеника и годеницата във времето от годежа до сватбата невинаги е приятно. Понякога хората решават да встъпят в брак не от лично желание към лицето, което наричат свой годеник или своя годеница, а било по сметка, било по принуда, и затова естествено отношенията им към това лице в първите моменти на сближаване са обтегнати или лишени от онази нежност, която е свойствена на лицата, чувстващи лична привързаност към някого. Тази обтегнатост, тази липса на нежност обикновено не могат да се скрият от погледа на околните и дават повод на едни за съжаление, а на други за одумки и насмешки. Съвсем не такова е положението на годеника и годеницата, свързани с лична симпатия. И отстрани е приятно да наблюдаваш тяхната радост, доволство, почетичното настроение на духа. Радостта, която изпълва

любящите сърца на годениците, се отразява и на отношенията им към всичко, което ги заобикаля: тя ги кара да гледат светло Божия свят и да бъдат към всички добри и ласкави, така се чувстват дори и тези, които досега са страняели, избягвали са околните, гледали са мрачно и недоверчиво на всичко. Такава е могъщата сила на личната привързаност. Тя има такова благотворно влияние върху душите на годениците, каквото оказват пролетните лъчи на слънцето върху пъпките на растенията: тя сгрива, смекчава душите им, поражда в тях радостни усещания, непознати им досега. Грижите за обзавеждане на бъдещото домакинство и приготовленията за сватбата стават за тях лесни и непритеснителни под влиянието на господстващото у тях радостно настроение на душата. Времето и опитът без съмнение могат да го намалят, но младостта не гледа в бъдещето - тя обича да живее с настоящето и не обича да ѝ напомнят за възможността от разни неприятности в бъдеще.

Положението на годеника и годеницата, свързали се с личното разположение един към друг, е едно от най-приятните моменти в живота, желателно е то да бъде богоугодно и да съответства на задълженията, които ги очакват в брачния живот. За съжаление поведението на годениците преди брака в по-голяма част от случаите съвсем не е такова, каквото трябва да бъде според това справедливо желание. Времето от годежа до сватбата преминава обикновено при тях в светски развлечения и забави, в посещения, в излияние на взаимна любов, в мечти за бъдещите развлечения, в грижи за чеиза, в обзавеждане на семейството. Така ли трябва да прекарват времето си християните като годеници? Не. Те не трябва да забравят, че, прекарвайки времето си така, са подложени на опасност да бъдат лишени от Божията благословия в бъдеще. Който забравя Бог, той бива забравен от Божията милост. Много хора казват за някои съпрузи: „Те ли

не живеят охолно? Те имат толкова много, че няма да го похарчат нито те, нито децата, внуците и правнуците им; всички удобства и удоволствия на обществения живот са им достъпни и не може да се каже, че не се обичат един друг. А в действителност на тях им е скучно, те са недоволни от живота си, от децата си или че нямат деца; привързаността им един към друг, служеща за някои като източник на утешение в мъка и бедност, им носи мъчения и раздразнения, ражда помежду им ревност, подозрение във верността и взаимните им чувства, сълзи, кавги.“ От какво произтича това скръбно явление. Не от това ли, че върху тези съпрузи не почива Божията благословия, че те не са се погрижили да я получат, встъпвайки в съпружески съюз, че те малко или въобще не са си помислили за Бога и за важността на предстоящите съпружески задължения. Нали каквото посееш, това ще пожънеш. Трудно е да чакаш добри плодове в брака от недоброкачествени семена на нехристиянско поведение преди съпружество. Тук възниква въпросът как трябва да се държат годениците преди сватбата, та да привлекат и задържат върху себе си Божията благословия?

Настроението на годеника и годеницата естествено е радостно в тяхното положение. Нека те се радват, но само за Господа. Те биха сгрешили пред Бога, ако се предадат на радостта и забравят Бога, от когото произтича всяко благодеяние, следователно и благото на съпружеския живот. Затова нека те осветят радостта си с благодарност към Господ, положил началото на тяхното съжителство. Ако те не срещат физически, законни и нравствени пречки за сближаване един с друг, то нека видят в това сближаване присъствието на Божия промисъл, която им присъжда да изминат заедно земния си път, и нека славословят за това Бог. Елиезер, слуга на Авраам, изпратен от своя господар в Месопотамия със заръката да намери за сина му Исаак жена, моли Бог да му покаже тази, коя-

то трябва да бъде жена на Исаак, и когато Господ чул молитвата му, слугата излива благодарността си към Него в следните думи. „*Благословен да е Господ, Бог на господаря ми Авраам, който не остави господаря ми без милостта Си и истината Си! Господ ме доведе по прав път в дома на господаревия ми брат*“ (Бит. 24:27). Щом посредникът, намерил за момъка годеница, благодарил за това на Господ, приписвайки на Него успеха на своето пътешествие, то няма не трябва с още по-голяма благодарност да са пълни сърцата на момъка, намерил годеница, и на годеницата? Не е известно ще им донесе ли тази среща щастие? Възможно е вместо щастие тя да им донесе мъка в живота. Но и мъката сме длъжни да посрещнем с преданост и благодарност към Бога, защото и мъката може да послужи за нашето благо, ако я приемем като вразумяване от Господ, като подбуда към разкаяние в греховете, като изпитание на любовта ни към Господ, като подарена ни от Бог възможност да засвидетелстваме искреността на тази любов.

Но годениците трябва не само да благодарят на Господа за получената от Него милост, а заедно да Го молят за милост към тях в бъдеще. Те трябва да бъдат проникнати от убеждението, че само със собствени сили и средства без Божията благословия не ще постигнат щастие и добър ред в съпружеския си живот. Верни са думите на псалмопевица: „*Ако Господ не съзида къщата, т.е. семейния покрив, напразно ще се трудят строителите ѝ*“ (Пс. 126:1). Поради тази нужда от Божия благословия по устав на Светата Църква брачният живот се осветява от особено таинство, с което се измолва и се сменя върху бракосъчетаващите се Божията благодат, необходима за бъдещото им щастие, и да могат те да изпълнят за Божията слава предстоящите им съпружески задължения. За съжаление невинаги разбират важността на това свещенодействие онези, над които то се извършва. За много

от тях то има значение само поради това, че без него не може да се сключи законен брак - юридическо, формално значение, нищо повече. Поради това по време на извършването му те се държат без полагащото се благоговение и не се подготвят за него с предварителни молитви за получаване на Божията благословия. За съжаление понякога не считат за необходима такава подготовка даже онези, които благоговеят пред самото таинство на Брака. Те смятат за достатъчно да се държат благоговейно само при извършване на това таинство. Но ако свещенодействието на брака е таинство, то, както и всяко друго таинство, изисква от пристъпващите към него предварително възбудено молитвено настроение на духа. Както пристъпващите към таинството на изповедта трябва да предразположат себе си за нея с предварителна молитва - иначе не ще получат очакваната от него полза за душата, така и встъпващите в брак трябва да бъдат в молитвено настроение на духа не само по време на извършване над тях на това таинство, но и преди извършването му. Който няма това настроение преди венчаването, той или въобще не го притежава, или трудно го придобива по време на венчаването, защото среща пречка от несъответстващи за величието на таинството предишни впечатления, и по такъв начин Божията благодат, дарявана в таинството на Брака, пада върху съвършено неплодна почва. Трудно може да се очаква, че молитвеното настроение може да преобладава у годениците, когато стоят под венеца след онези забави и развлечения, които са им отнели цялото време преди сватбата и са убили у тях духа на молитвата. Самият пост в деня на сватбата, единственото досега останало християнско приготвление за таинството на Брака, се оказва недостатъчно да приведе годеника и годеницата в необходимото молитвено настроение, ако този пост се извършва само заради обичая, ако постещите не се постараят да се съвземат и да посветят цялото време до сватбата на мо-

литва и духовен размисъл, да се въздържат от забави, от суетни грижи, например за тоалета си и други подобни занимания.

Годеникът и годеницата трябва да се молят не всеки поотделно, а заедно. Съвместната молитва е по-успешна и угодна на Бога, отколкото отделната. При това, молейки се заедно, те по-лесно могат да победят у себе си леността за молитва, неразположението си към нея, отколкото разделени: усърдието в молитвата на единия поощрява за нея другия. За какво именно трябва да се молят годеникът и годеницата, желаещи да получат Божията благословия за предстоящото им съпружество? За това, за което е прието да се молят в църковните молитви в церемонията на венчаването. Нека те усърдно да молят Господ да ги удостои със Своята благодат, за да изпълнят съпружеските задължения за слава на Неговото свято име, за собственото им благо и за благо на потомството, ако те имат деца; нека молят Господ да ги благослови с чадородие, да им помогне да възпитат децата си в страх Божии, за благо на Църквата и отечеството, за утешение на тях самите, да им даде щедро изобилие от земи блага и с това им даде възможност да устроят щастие на децата си и да помагат на ближните си в техните нужди. За да имат ясна представа за предмета на молитвата, годеникът и годеницата могат да прочетат предварително службата на брака. Това е най-доброто ръководство за молитва, присъща на тяхното положение, а заедно с това да могат добре да се запознаят с онези задължения, които ги очакват в съпружеския живот.

Така годеникът и годеницата ще придобият ясна представа за предстоящите им задължения, предварително ще си дадат сметка за това как трябва да се държат в бъдеще. Те не могат да знаят бъдещата си съдба, не могат да избегнат разни превратности в живота си - това знае един Бог, в чиято власт е нашата съдба, затова нека се

предадат на Неговата свята воля; но те могат и трябва да знаят как да въведат нравствен ред в живота си - това зависи изцяло от тях - и те биха съгрешили против Бога, биха показали равнодушие към своето благо и благо на децата си, ако встъпвайки в новото поприще в живота, гледат на това, шегувайки се и отхвърляйки всяка мисъл за приемане на грижовна отговорност. Не, целият живот и предимно съпружеският, съвсем не е шега и забава. Който, встъпвайки в него, гледа с леко отношение, усмихвайки се безгрижно, той би се разкайвал горчиво впоследствие за своето заблуждение. За да не стигат до такова, може би късно разкаяние, годеникът и годеницата трябва навреме да определят предстоящите си задължения и да се подготвят за изпълнението им. Нека годеникът откровенно каже на своята годеница, че той очаква и желае да види в нея вярна жена, готова да раздели с него радост и мъка в живота, да го утешава и ободрява в трудни обстоятелства, да дели заедно с него грижите за дома, за възпитанието на децата, да пази честта на дома, а най-вече да го поддържа в служенето на Бога и нека той от своя страна да ѝ даде такова обещание. Нека те двамата да приемат със сърцата си учението на Свети апостол Павел, че техният съпружески съюз трябва да бъде образец на духовния съюз на Христос с Църквата, че по примера на Христос, възлюбил Църквата до предаване на Себе си в жертва за нея, мъжът се грижи предимно за нравствено благо на жената и че жената трябва да се подчинява на мъжа, както Църквата се подчинява на Господ. Нека годеницата не слуша и не се увлича от нехристиянското учение на съвременните еманципирани от женски пол - за незаконната мъжка власт над жената. Нека тя също не мечтае да се наложи над мъжа си, изучавайки слабите му страни. Някои годеници предварително се стараят да забележат тези слаби страни, за да извлекат след това полза за себе си във вреда на мъжа си. Не някаква лична изгода трябва

да бъде предмет на желанията на годеника и годеницата, а общото благо на двамата. Те трябва да се ръководят от убеждението, че могат да бъдат щастливи съпрузи само двамата в съюз, а не отделно.

По древно църковно правило встъпващите в брак биват изпитвани за Символа на вярата, за молитвите и Десетословието (Кормч. гл.50), т.е. били изпитвани могат ли да изпълняват заповедта към родителите да възпитават децата си в учение и наставление Господне (Ефес. 6:2). Но преди този изпит за познаване на вярата, годениците трябва сами да се изпитат за това и да използват времето до сватбата за изучаване на Божието слово и на книгите, разкриващи Божия закон, за да попълнят пропуските в познанията си за вярата и благочестието и да затвърдят и разширят вече придобитите знания. Годеникът и годеницата биха проявили крайно лекомислие, ако се срамуват от тези знания като излишни и им е скучно да ги изучават. Нали знанието на Божия Закон е необходимо на всеки християнин, който не иска да бъде християнин само на име, и особено на тези, които се готвят да бъдат глава на семейство. Как те могат да възпитават децата си в подчинение на Божия Закон, когато сами не го знаят или малко познават? И как ще управляват семейство, когато са им неизвестни или малко известни указанията в Словото Божие закони, от които родителите трябва да се ръководят във възпитанието на децата си, ако не искат да ги погубят с лъжливо възпитание? Не казвайте, че ученето на Господния Закон е ненавременно за сгодените, че те ще могат да се занимаят с това след сватбата. Не, доброто дело е винаги навременно и хората, които обичат да отлагат добрите дела като ненавременно, винаги ще имат основание за подобен предлог. По същата причина, ако годеникът и годеницата са равнодушни към поучението в Закона Господен преди сватбата, то трудно е да се очаква от тях ревност към това занятие след

сватбата; тогава ще им трябва много време за уреждане на нов ред в живота и, разбира се, ще се появи нов предлог за отлагане на духовните занятия за неопределено време.

Молитвата, размисълът за съпругеските задължения, четенето на Божието Слово - това са занимания, които светското общество счита за неприлични за годеника и годеницата. Но християните най-малко трябва да ценят светското мнение, когато са годеници. Та нали те не заради обществото се готвят да встъпят в новия живот, а заради семейното щастие, и трябва да се грижат да угодят на Господ, а не на светското общество с неговите суетни и нехристиянски обичаи, защото то, напротив, ще се надсмива над жертвите си. Кога най-после ще престане у нас това срамно роаболепие на светските обичаи и мнения, кога ще се вразумим и видим необходимостта да следваме обичаите и порядъците, внушавани ни от духа на християнското благочестие, а не от суетния дух.

В много немски области съществува и до днес обичай, според който годеникът подарява на годеницата преди всичко Библия или молитвеник. На подвързията на тези книги в златна украса красиво са написани имената на годеника и годеницата. За немските селяни думите: „Той ѝ подари молитвеник“, означават: той е сгоден с нея. И при немските градски жители на места се среща обичаят да се правят такива многозначителни подаръци. Защо и ние, руснаците, не приемем от чужденците хубавите, наистина християнски обичаи, вместо да следваме грозните и безмислените обичаи, дошли при нас от чужденците - да се разоряваме при годежи, на балове и вечеринки да подаряваме скъпи украшения на годеницата, - не е ли по-добре и по-прилично за християните да приемат от чужденците само хубавото и християнското? Обичаят да се подарява на годеницата Библията или молитвеник е наистина достоен за подражание. Но не се ограничавайте

само с подаръка, казвайте на годеницата смело, без лъжлив срам какво искате да изразите с вашия подарък: нека вашата Библия и молитвеникът да ѝ напомнят желанието ви да прекарате съпружеския си живот в най-тясно общуване с Господа, да търсите светлина, радост, утешение в Неговото свято Слово, а в молитвите, съставени в Негова слава, ръководство за прослава на Неговото свято име и за изразяване пред Него на чувството за нужда от благодатната Му помощ. За съжаление в нашето общество не е прието да се правят подобни заявления и те често се оказват неуместни. Какво произлиза от това? Много съпрузи през целия си живот не произнасят един пред друг нито една задушевна дума за спасението си не защото не са вярващи, а защото не са положили основата за това от самото начало, когато са встъпвали в общия живот. Словото за Бог и въобще задушевната обмяна на благочестиви мисли и чувства е за тях област, в която по навик те вече се боят да влязат с твърда стъпка. Затова не е чудно, че встъпилите в съпружеския живот обичат да си говорят за всичко, само не и за спасението на душата, оставяйки всеки да мисли за това така, както му е удобно. Нека, казват те, всеки от нас да се спасява, както знае.

Годеникът и годеницата постъпват неправилно не само когато прекарват времето преди брака в светски развлечения, но и когато взаимната им привързаност приема характер на сляпа страст, която води до известно обожаване на обекта на привързаност. „*Да нямаш други богове освен Мене*“ - е казал Господ. Преди и повече от всичко на света ние трябва да обичаме Господ и нашия Спасител и любовта към същество, която се простира до забрава на Твореца, да смятаме за престъпване на първата от Десетте Божии заповеди. И с какво може да бъде извинено това престъпление. Нито физическите, нито нравствените достойнства на вашия годеник или годеница не могат да оправдаят вашата сляпа привързаност към тях, защото колкото и да са

блестящи тези достойнства, те са безкрайно по-малки от върховното благо, което се намира в Единния Бог, и светят не със своя, а от Бога взета светлина. Вие сте щастливи с вашия годеник или годеница и очаквате щастието ви да продължи и в бъдеще. Но колкото и да продължи то, все пак е временно, тъй като Господ е нашият вечен Благодетел, на когото ние дължим всички земни и духовни блага и който може да ни подари вечно блаженство. Можеш ли при това да обичаш нещо и някого на света повече от Господ? Колко кратко може да бъде щастието, доставено от земната привързаност, се вижда от многобройни случаи на преждевременна смърт на лица, които са били обект на привързаност. Не се ли случва вместо в сватбени дрехи годеникът или годеницата да се обличат в траурно наметало? Вместо да се явят в Църквата под венеца, те трябва да застанат пред страшния престол на Божия съд. Често се случва по неизследимите си съдби Господ да превръща сватбената радост в погребален плач. Ето какво се разказва в Макавейските книги за едно сватбено тържество. Иамвриевите синове с голяма тържественост довели невеста от Надават. Тогава Ионатан и Симон, чийто брат Иоан бил убит от Иамвриевите синове, се скрили в планината и от засада нападнали сватбарите, избили голяма част от тях и взели всичката им плячка. Вместо сватбено тържество трябвало да се готви погребална церемония, вместо радост и ликуване - плач и печал (1Мак. 9:37-41). Сляпата привързаност към годеника или годеницата обикновено се изрича с думи, не по-малко противни на Бога, безсмислени, както и самата привързаност. „Ангел мой, божество мое, живот мой, ти за мен си всичко“ - ето как обикновено се изразява нежността към годеника или годеницата. Хората са щедри на такива изрази, защото не преценяват тяхната сила. Нито една годеница не може да бъде наречена ангел, защото нито една не е чиста, без грехове. За нито един жених не може да се каже: „Ти за мен си

всичко.“ Ако той за теб е всичко, ти би намерила у него твърде малко, защото с неговата загуба, възможна след няколко дни или часове, ти би останала в този случай без нищо. Нито една годеница, нито един жених не трябва да наричаме “наш живот”. „Мне еже жити Христос.“ Колкото по-неумерени са такива похвали и превъзнасяне към годеник или годеница, толкова по-горчиво може да бъде разочарованието от последствието в брачното съжителство. Опитът ще ви покаже, че лицето, което вие наричате свое божество, грехи не по-малко от повечето смъртни, че вашият “ангел” има нужда от вашите изобличения и вразумяване. Вашето “божество” понякога е буйно и своенравно, а злобата така изкривява чертите на лицето на вашия “ангел”, че ги прави годни за снемане от него на образа на злия дух. Иаков сърдечно обичал Рахил и за нея седем години работил на баща ѝ, но такава неумерена лъст той никога не изрекъл.

Някои годеници в желанието си да угодят на годеника си или поради лекомислено равнодушие към девическата си чест проявяват недостатъчна скромност и свенливост в отношенията с него. Във времето преди Петър I в Русия годеницата не виждала своя жених, преди да застане под венеца. Това било крайност, макар че подбудата за нея е била добра - да бъде предпазена девицата от всичко, което може да навреди на свенливостта и целомъдрието ѝ. Но сега често срещаме противоположната крайност: непростима разпуснатост в отношенията на годеницата с жениха, на което съответства нескромност в самия ѝ тоалет. Това събужда дълбоко съжаление, защото оказва лошо влияние върху по-нататъшните отношения между встъпващите в брак. Ако годеницата иска бъдещият ѝ мъж да я цени и уважава, тя трябва да заслужи това уважение, трябва да се държи достойно в отношенията си към него преди сватбата. Който лесно и евтино се отдава в разпореждане на друг, на него впоследствие ще гледат

като на малощена вещь. Взаимното уважение, което трябва да съществува между съпрузите през целия живот, в по-голямата си част е плод на достойно уважение на тяхното поведение преди сватбата. Годеницата е цвете, до което не трябва да се докосва груба ръка. Затова тя трябва да се държи така, че да не дава повод за груби докосвания. „Забравя ли девица украшението си, и невеста - накита си?“ - казва Господ чрез пророк Иеремия (Иер. 2:32).

И годеницата, и годеникът трябва да се държат така, че поведението им да бъде благотворно за тях в нравствено отношение в бъдещия им живот. Нека те се обличат и променят един за друг спретнато и с вкус - това е хубаво; но най-важното е да бъдат украсени от християнско благочестие и благо поведение, да се стараят не само да правят един на друг добро впечатление с тоалета си и с маниерите си, а да си оказват благотворно нравствено влияние. Много ниско паднали хора са спасени от окончателна гибел единствено с това, че Господ по неизказаната своя милост им дарявал за спътници в живота нравствено чисто и благочестиво същество, от влиянието на което те били покорени от първите моменти на сближение с него. Казват: „Като се ожениш, ще се промениш.“ За много началото на тази благотворна промяна, на този важен момент от живота съвпада с времето на годеща или вричането. От този момент започва за тях нов живот и в сърцето им, обрасло с тръните и бодилите на порока, се очисти място за благодатен посев.

Много време преди сватбата отнемат грижите на годеника и годеницата за зестрата и за уреждане на бъдещото стопанство в предстоящия нов дом. Грижите са необходими и благовременни, но годениците не трябва да се предават до забрава само на потребностите, да не забравят това, което е нужно за духовното им благоустрояване; нека помнят, че милосърдният Господ не оставя никого без Своята грижа, особено тези, които се надяват на

Неговата всеблага промисъл и преди всичко търсят Божието царство и Неговата правда; нека се въодушевяват от тази надежда и ревност в търсенето на Божието царство и тогава без особен труд и усилия от тяхна страна ще бъдат удовлетворени техните външни нужди. От всичко най-малко годениците трябва да се грижат за великолепно устройство на жилището, в което се готвят да живеят. Понякога виждаш: домът блести, отвън и отвътре е направен прекрасно; всички средства са похарчени за мебели и подредбата му. Но скоро след това обитателите на този великолепен дом се запознават с нуждата и бедността, домът им се обезобразява от развалини и на места от висящи парчета от скъпи материи, с които са били покрити стените и мебелите; средствата за поддръжката му са свършили, защото са били похарчени без сметка в началото от семейния живот. Заедно с оскъдните средства за живот става оскъдна душевната бодрост у стопаните, която отстъпва място на малодушието и унинието. За да бъдат избегнати такива печални последствия, благоразумно е да се започне домакинството от малкото и в началото то да се води в най-скромни размери. С времето, ако Господ ви благослови със своята милост и се увеличат средствата ви за живот, вие можете постепенно да въвеждате нови промени и подобрения във вашето домакинство; колкото по-скромно и по-просто живеете, толкова по-малка ще бъде опасността за вас да изпаднете изведнъж от доволство и изобилие във всичко в нужда и бедност.

Епископ Висарион

ГЛАВА V

Напътствие към новобращните

Възлюбени годеник и годеница, сега вие, като съединихте ръцете си един с друг, се приближихте към аналоя и направихте решителна крачка! От нея зависят щастието и радостта във вашия по-нататъшен живот; още няколко минути и всеки от вас неразделно ще принадлежи на другия за цял живот... Но какво да ви говоря много за това, вие и сами добре знаете решителността и важността на направените от вас крачки... Ние имаме обичай да напътстваме близките и приятелите си, когато някой от тях тръгва за някъде, с пожеланието: “Да ви даде Господ добър път!” И на вас, предвид важността на вашия нов път, от дълбочината на сърцето си искаме да повторим това напътствие. Но какво са нашите пожелания, нашите приветствия, ако върху тях не е измолена Божията благословия и не е призвана Божията помощ!

Сега ще започне свещенодействието, нека се помолим, възлюбени, с цялото си сърце на Господ Той да благослови вашия нов път. Да продължи Той доброто чувство на любовта, което ви е събрало и довело тук, за цял живот; без него бракът не е радост, не е щастие, а мрак и мъка...

Вие вече се сгодихте с пръстени като знак на вечността; да даде Бог вашият съюз да бъде неразделен: нито бури, нито житейски ветрове да го разкъсат... Скоро вие

ще пиете от обща чаша вино с вода - това значи, че вие сте си обещали един на друг да пиете общата житейска чаша, обикновено примесена с радости, и пак ви напомням, че вие неразделно, ръка за ръка, сте длъжни да вървите през целия си живот.

Сега ще чуете молитви, чрез които се измолва всичко необходимо за щастлив живот. Приемете ги и слейте с молитвите на Църквата вашите усърдни молитви. Вашите роднини и приятели, присъстващи тук, също така да се постараят с чувствата на любов и приятелство към вас да присъединят молитвите си към вашите и, вярваме, нашите общи молитви като кандилен дим ще се издигнат към небето и ще привлекат от Господ върху вас благодатната роса на Неговата милост!...

Но трябва още сега, в този важен за вас час, да ви предупредя за следното: вие се обичате един друг и се познавате взаимно от добрата страна, досега сте си показвали само добрите качества; но не забравяйте: няма безгрешен човек, без недостатъци, разбира се, има ги и всеки от вас. В живота те ще излязат наяве, могат понякога да донесат неприятности и за да запазите в съвместния живот щастливия мир, взаимното уважение, е необходимо търпеливо, снизходително да се отнасяте един към друг и да не се корите със забелязаните недостатъци, а с любов да се лекувате от тях един друг... Как да правите това? О, любовта ще ви подсказе, а Господ ще ви помогне!

Свещ. В.Востоков

ГЛАВА VI
Поучение срещу неблагоприятното
поведение при извършване
таинството на Брака

„А по това, което ще говоря, няма да ви похвалявам, понеже не за по-добро се събирате, а за по-лошо“ (1Кор. 11:17), така укорявал Свети апостол Павел първенстващите християни, живеещи в град Коринт, когато узнал за някои нередности в църковните им събрания. „Всичко да става с приличие и ред“ - ги увещавал той по-нататък. Какво би казал този апостол на вас, християните, присъстващи в настоящия момент в Светия храм при извършване на Светото таинство на Брака? Вие сега се държите твърде неблагоприятно и не по реда. Едни стоят с гръб към Светите икони и олтара Господен, други - полуобърнати, свободно разговарят, смеете се без стеснение, преминавате от едно място на друго така, че от всичко това едва се чуват гласовете на свещенослужителите. И най-тъжното е, че никой от вас не се възмущава от това църковно безредие, като че ли така трябва да бъде.

Спомнете си къде се намирате. В Светия храм, с особеното присъствие на Господ Бог, “*та в името на Исуса да преклони колене всичко небесно, земно и под-земно*” (Филип. 2:10) - в Божия дом, на който “*подобавя светост*” (Пс. 92:5), - в дома за молитва, който трябва да бъде по думите на Самия Господ “*дом молитвен за всич-*

ки народи” (Марк 11:17; Ср. Ис. 56:7). И на това свято място, когато в него се извършва последването на Светото таинство на Брака, установено от Самия Господ и осветено от Неговото присъствие на брак в Кана Галилейска, става нещо съвсем необяснимо. Светостта на мястото се забравя, богослужението не се слуша от никого, за Бог и молитва едва ли някой мисли. Вместо благоговение и молитва - суетни мисли, предосъдителни разговори, непристойно стоене. Ако страничен човек, друговедец, ви наблюдава през това време, той няма да повярва, че вие сте християни: не, ще каже той, това са Христови врагове, които са нахлули в Неговия храм, за да му досаждат и да поругаят християнската светиня. Вразумете се, възлюбени, бойте се от Бога, Който казва: „Светилището Ми почитайте“ (Лев. 19:30). Строгите ликове на Пречистата Майка и на светите Божи угодници от всички страни са устремени към вас със скръб. „Нима нямате домове за празни приказки?“ - пита св. Иоан Златоуст тези, които разговарят в храма. „Или не ви е грижа за Божията Църква и развърщавате желязките да запазят спокойствие - Църквата не е място за разговори“ (На Кор. беседа.36, огс.6).

Нека станем по-добри, нека вникнем в смисъла и значението на извършването свещенодействие. Устремете мислите си към Бога; слушайте внимателно молитвите, четени за бракосъчетаващите се; помолете се за тях - Господ да им даде щастие и благополучие в предстоящия им нов живот; помолете се и за себе си, за домашното си благополучие и за роднините си. Тогава вашето събиране в Божия храм ще ви бъде от полза и за спасение, а не за вреда и осъждане.

Който не се вразуми, то Сам Господ ще го накаже: *“Бог поругаван не бива.”* Веднъж, по време на земния си живот, нашият Господ Исус Христос, като забелязал безредие в Иерусалимския храм, направил бич от клон и

изгонил с него виновните нарушители на реда от храма. Да предположим, видимо Той днес никого не гони от този свят храм, търпи, но до време, а в Неговата сила и власт са много други невидими бичове, чиито удари върху нас много повече болят. Без да говорим за много други беди, сполетели ни от Божия гняв: неплодородие, пожар и т.н., ще попитаме защо например днес има много нещастни бракове? Защо има несъгласия в семейството? Защо са кавгите между съпрузите - не е ли поради това, че ние не само не се молим на Бога, но и пречим на тези, които биха искали да му се молят.

Може би, ако ти избегнеш наказанията в този век, толкова по-лошо ще бъде за теб: ти ще се изложиш на вечно осъждане в Страшния съд на Христос. Бог казва чрез пророка: *„Моиите светини не уважаваши (Иез. 22:8)... и тъй, ще излея върху тях Моето негодуване, с огъня на Моята ярост ще ги изстребя, поведението им ще обърна върху главата им“* (Иез. 22:31).

„Горко вам, които сега се смеете, защото ще възридаете и ще заплачете“ (Лука 6:25).

ГЛАВА VII

Няколко думи към младоженците след венчаване

Венчалните пръстени. Венците. Общата чаша.

Поздравявам ви с бракосъчетанието. Благодарете на Господ, осветил вашия съпружески съюз със своята благодат в таинството на Брака, и се старайте да устроите съпружеския си живот съгласно с това назначение, за изпълнението на което ви е преподадена тази благодат. За да помните по-добре в какво се състои това назначение, или предстоящите ви съпружески задължения, аз няма да ви говоря много думи, които лесно се забравят, а ще насоча вниманието ви върху символичните принадлежности, които бяха свързани със свещендействието, извършено над вас и което, надявам се, вие никога не ще забравите. Ето тези принадлежности - пръстените, венците, общата чаша.

Пръстените, дадени ви при обряда на венчаването и разменени от вас - са видими залози за съпружеска вярност, видими знаци за това, че вие сте се вrekli да я спазвате неизменно и на никого повече да не принадлежите освен един на друг. За да ви напомнят за това вричане, пръстените веднъж завинаги са ви благословени за носене на ръцете. И така съгласно дадения от вас обет пазете свято съпружеската вярност, бойте се даже от мисълта да съгрешите против това задължение и да се явите пред

очите на Бога виновни в сърдечно прелюбодеяние; за да избегнете тази опасност, странете от външни изкушения и съблазни, които могат да разколебаят вашата вяроност в съпружеските обети; преди всичко не си позволявайте чести отлъчвания от къщи за светски развлечения и увеселения и свързаните с тях опасни срещи с лица от другия пол и се старайте да устроите домашния си живот така, че да не търсите развлечения навън.

Венците са знамение на царската власт. Полагането им на вас означава, че ви е дадена власт, подобна на царската. Домът, в който ще живеете самостоятелно, това е вашето царство. Децата, които ще ви даде Бог, това са вашите подчинени, които са длъжни да се покоряват на домашната ви власт, на реда, който ще въведете, на разпоредбите, които ще давате, даже на съда над провиненията, който ще ви принадлежи в пределите на домашното ви царство. И така вие сте своего рода царе или князе. Внимавайте, ползвайте се от принадлежащата ви власт над тях, но не забравяйте, че вие самите сте слуги на същия Господ и сте длъжни да Му давате отчет за употребената от вас власт. Заедно с тях служете Му със страх и считайте за най-голям грях да се отнасяте към подчинените си вкъщи с такива изисквания, които могат да ги отвлечат от служене на Бога, от изпълнение на религиозните задължения. Отнасяйте се към тях така, че те да ви благословяват за вашата грижа за благото им и особено за тяхното вечно спасение, както поданиците благославят добрите царе. Не забравяйте, че в това отношение много голямо значение ще има силата на вашия добър пример. Ако искате вкъщи искрено да уважават вашата власт, никога не се увличайте от нея - най-много и преди всичко се старайте да придобиете власт над самите себе си, подчинявайте се във всички дела на Божия закон, на изискванията на християнския и гражданския дълг, на уставите на Светата Църква; нищо не правете по прищявка, показ-

вайте във всичко самообладание и бъдете уверени, че примерът на вашата собствена покорност към закона и примерът на вашата власт над самите себе си ще държат в покорност домашните ви по-силно, отколкото думите и заповедите.

Дадоха ви да пиете от обща чаша. Това значи, че отсега нататък у вас всичко трябва да бъде общо. Вие трябва да имате едни радости и мъки, еднакви дела и грижи. Вие трябва заедно да се радвате на Божиите благодеяния към вас и към вашето семейство; трябва мъката, постигнала единия от вас, да приемате присърце като лична мъка, да се утешавате в нея един друг и взаимно да се възпирате от униние и отчаяние. Вие трябва да делите един с друг работата и грижите за благоустрояване на семейния живот, особено за възпитание на децата; трябва накрая да си съдействате в делото за спасение на душата. Не мислете, че спасението на душата е лична работа на всеки, което не засяга другия. Непростимо би било равнодушието към спасение на ближния, който и да е той, още по-непростимо е равнодушието на съпрузите един към друг по пътя към спасението. Вие сте длъжни ръка за ръка да вървите по този път и да се пазите един друг в преуспяването, в благочестието и в добродетелта.

Такова е значението на пръстените, венците и общата чаша. Помни, благословена от Бога двойка, това поучително значение и уреждай живота си по тези указания, на които ние си позволихме да ти обърнем внимание.

Епископ Висарион

ГЛАВА VIII

Против незаконните съжителства и така наричаните граждански бракове

Съжителство без църковна благословия. Граждански брак. Брак, осветен от Църквата.

Светият пророк Предтеча и Господен Кръстител Иоан претърпял мъченическа кончина за това, че изобличавал Ирод за незаконно съжителство.

„Защото Иоан говореше на Ирода: не ти е позволено да водиш братовата си жена“ (Марк 6:18) - такава била предсмъртната проповед, такива били изобличителните слова към Ирод на Предтечата Господня Иоан. За това Ирод заповядал да умъртвят Иоан. Ето до какво ужасно злодейство довело незаконното съжителство на Ирод с Иродиада.

Днес често чуваме и срещаме хора, отхвърлящи християнското таинство на Брака и живеещи без благословията на Църквата в незаконно съжителство - те проповядват гражданския брак.

Според християнското учение бракът е установено от Бога таинство, което освещава съпружеските отношения, прави съпружеския съюз неразкъсваем, възлага на бракосъчетаващите се задължението да се грижат един за друг като за себе си и да възпитават децата си в духа на вярата и християнската нравственост. Деветнайсет века

християнският свят е вярвал в брака като таинство, признавал неговата задължителна сила: и колко малко случаи на разводи между съпрузи е имало, а от така наречения граждански брак и помен не е имало. Съжителството без църковна благословия се смятало за най-голямо престъпление и лицата, които го допускали, били подложени на укори и презрение от страна на обществото. Колко много упреци и порицание се чуват сега срещу християнските бракове от страна на привържениците на лъжливата свобода! Пред очите ни ту мъж оставя жена си, ту жената бяга от мъжа си. Много често днес се завеждат дела за развод и стават разводи, а много съпружески съюзи се разпадат, без да имат официален развод - при тези факти човек изпада в ужас. За най-голямо съжаление подобни явления виждаме в средите на обществото, ползващи се от всички удобства на живота, и сред хора, които се смятат за образовани и благородни.

Нима гражданските бракове са по-щастливи от браковете, осветени от Църквата? За да бъде бракът в истинското му значение действително по-щастлив, за това е необходимо встъпилите в брак непрекъснато да имат съзнанието за неговото високо достойнство и да помнят правата и задълженията, осветени от брака. Това е взаимната любов и уважение на съпрузите, това не е страстната любов, преминаваща бързо, а любовта, основана върху Божия страх, любовта - в образа на Христос към Църквата, защото Апостолът казва: *„Както Христос обикна Църквата и Себе си предаде заради нея.“* Мъжът според учението на Божието Слово е длъжен да обича своята жена, както Христос обича Църквата, т.е. да я обича неизменно до края на живота си, да я обича с готовност да страда и да умре за нея, да я обича и в този случай, когато жена му не го обича, да я обича така, че с любовта си да я предразположи към себе си. Такава любов е силна да понесе всички несгоди в живота, в състояние е да оглади и несходството на характерите, и различията във външните качества, и разните недостатъци... От дру-

га страна, заедно с любовта към мъжа си жената трябва да му се подчинява, макар че според учението на Божието Слово на мъжа е дадена власт, но на нея той трябва да гледа не като на преимущество, а като на дълг. Първенството е връчено на мъжа от Бога не за унижение на жената, не за господство над нея, а за разумно, кротко управление на дома. Апостолът вижда тази власт като най-нежна, безкористна, благородна власт. И наистина, коя власт може да бъде почиста и по извисена от властта на Христос над Църквата? Кое отношение може да бъде по-възвисено от това, в което се намират Христос и Църквата? В него са най-тясно родство, най-пълно духовно единство, най-справедливо равенство на правата, което човек може да си представи, без да се унижават властта и подчинението. А в гражданския брак могат ли да съществуват подобни отношения между съпрузите неизменно, до края на живота? Разбира се, не поради неговата крехкост и леснина за разтрогване на самия съюз. Може ли жената изцяло и безкрайно да се предаде на любовта, когато бъдещето ѝ е така неясно; когато мъжът може да я остави по всяко време не заради някаква нейна постъпка, а просто по каприз или заради плътско влечение към друга жена? На хората от векове е известна само страстта, увлечението, приятна им е само чувствената любов. Но минутите на такава любов са много кратки и мимолетни - и ето, съюзът, лишен от главната, скрепяваща го сила, се разпада.

Не вярвайте, братя, на думите на развратниците, превъзнасящи с похвали свободните бракове, страхувайте се от тях като от огъня. Въздържайте се не само от груби плътски падения, но и от нецеломъдрени желания, мечти и помисли. Ограждайте се с паметта на Божието вездесъщие и всезнание, от страха от Божия съд и размисъла за пагубните последствия от нецеломъдрието и незаконните съжителства.

Свещ. Петропавловски

ГЛАВА IX

Мисли на Свети Йоан Златоуст за християнския брак и за взаимните задължения на съпрузите християни

Уважението между съпрузите в брачния съюз. Естественото предразположение към брака като Божествен закон по своя произход. Не само външно, но и вътрешно единение на мъжа и жената. За девството. Съпружеството не е препятствие по пътя към Царството Небесно. За целта на брака. Духът на законите за брака. Семето на бъдещото благополучие. Богатата годеница. Външната и вътрешната красота. Бракът - извор на чисти радости. Способността на жената и мъжа да изпълняват задълженията си. Лошата жена е дадена на грешния мъж. Трябва ли да се бие жената. Училище на търпението. Обучение от първия ден на съпружеството. Защо единият е роб на другия. Нарушението на съпружеската вяност. Похотта на очите. Главното задължение на жената. Грижата за мъжа. Въздържаната жена.

Съюзът между мъжа и жената несъмнено има важно значение в техния нравствен живот като заедно с това той е източник на щастие или беди не само за тях, но и за цялото им семейство. Затова верният възглед за този съюз и по-точното познаване на правилата и условията, изпълнението на които води до постигане на семейно щастие, е много важно дело.

Християнството освещава брачния съюз с благодатта на Светия Дух и точно посочва задълженията на съчетавашите се, изпълнението на които води към постигане на

високите и благотворни цели на брака. Задълженията на съпрузите християни, посочени в священото Писание, разбира се, трябва да бъдат известни на християнина, но те са дадени като общи наставления за всички времена и народи; най-подробното им откриване и прилагането им във всички обстоятелства и положения на съпрузите е дело на тяхното собствено благоразумие и трябва да бъдат главен предмет на свещеническите наставления към народа.

Учението на свети Иоан Златоуст за взаимните задължения на съпрузите християни заслужава най-голямо внимание както поради своята пълнота, така и поради общата понятност и удобоприложимост на наставленията. Изучил дълбоко човешкото сърце, в наставленията към съпрузите и в избличенията на недостатъците им, Златоуст не се спира само на външната страна на задълженията, а открива най-съкровени подбуди за едно или друго разположение, за една или друга тяхна постъпка. Посочвайки задълженията в брака, той много често и с особена яснота разкрива благодетелните, очевидни за всеки последиствия, до които води неотклонната вяност на тези задължения. Той избличава с любов порока, като го показва при това с всичките му безобразия и посочва най-лесно изпълнимите и най-пряко водещите към целта средства за неговото изкореняване. Изминали са повече от четиринайсет века от времето на Златоуст, но вглеждайки се в живота на съвременното ни общество, не е трудно да забележим, че и днес, както и по негово време хората често се ръководят от нечисти подбуди при встъпване в брак; увлечени от различни страсти, те нарушават чистотата на брака, или не изпълняват както трябва задълженията му и вследствие на това се подлагат на бедствия, които винаги идват после. Затова поучаващият глас на Великия Светител, който някога е вразумявал спасително съпрузите християни, може и трябва да бъде спасителен за тях и днес.

Уважение към задълженията, произтичащи от брачния съюз, може да има само там, където има уважение към самия брачен съюз. Слабото разбиране на брака не може да бъде благотворен източник на осъзнато разбиране на задълженията на съпрузите. Учението си за важноста на съпругеския живот Златоуст основава върху естествената подбуда на човека към него, върху силата на Божественото узаконяване и върху голямото значение, което му приписва Църквата. Пояснявайки думите на Апостол Павел за брака: „*Тази тайна е велика; но аз говоря за Христа и за Църквата*“ (Ефес. 5:32), Златоуст посочва естественото разположение към брака като закон, превъзхождащ човешките привички и користни изгоди като закон Божествен по своя произход; затова в брачния съюз той посочва не само плътското сливане, а и значението на тайнственото общуване на Христа с Църквата, въз основа думите на Апостола: „*Тази тайна е велика*“. Кажи ми защо е велика? Защото девойката, често пъти нито веднъж не видяла годеника си (т.е. преди да ѝ стане годеник), от първия ден изцяло се прилепва към него и го обича така, както собственото си тяло. От друга страна, и годеникът, който дотогава не познавал тази девойка, даже не му се е налагало да говори с нея, от първия ден започва да я предпочита пред всичките си приятели, роднини и даже пред родителите си. Така и родителите, като се лишават от имуществото си поради някаква причина, се ядосват и огорчават; но дават дъщеря си и с нея богатото си имение с радост на човек, често непознат и невиджан.

Като представя всичко това, т.е. че двамата, оставяйки родителите си, се свързват един с друг и тяхната връзка става по-здрава от дълговременна привичка на един човек към друг и признавайки, че това не е човешко дело, а Бог е вложил тази любов и е направил така, че и съчетаващите родители, и съчетаващите се деца с радост

правят това, Апостолът казва: „*Тази тайна е велика.*” После, като видял, че същото се случило с Христос и Църквата, Апостолът се учудил несравнимо повече. По какъв начин станало това с Христос и Църквата? Както годеникът отива при годеницата, оставяйки баща си, така и Христос оставил престола на Отеца и отишъл при Своята годеница - Църквата. Не нас извикал на небето, а сам слязъл при нас - затова се казва: „*Тази тайна е велика.*“ Велика е и тогава, когато се изпълнява върху хората; но като виждам, че това се случило и с Христос и Църквата, аз се учудвам и изпадам в изумление. Затова, казвайки: „*Тази тайна е велика*“, Апостолът прибавя: „*Но аз говоря за Христа и за Църквата*“.*

Брачният съюз на християните в истинския му смисъл представлява не само външно сливане на мъжа и жената, но и вътрешно единство на техните души за взаимно подпомагане в стремежа им към нравствено усъвършенстване. Затова съвкупността от семейства, узаконени чрез брачен съюз, благословен от Бога, трябва да бъде най-добрият образец за човешкото общество, за да могат встъпващите в брак да си представят ясно високата нравствена цел и с всички сили да се стремят към нейното постигане. „Чуйте тези мъже, научете се, жени“ - казва Златоуст, като дава за пример светия живот на Авраам и Сарра; „Всички трябва да подражаваме на праведния: мъжът да бъде по-скъп от всичко на жената, жената да бъде обичана от мъжа най-много от всички. Жената трябва да бъде единомишленица на своя мъж; върху това се крепи благосъстоянието на целия свят. Виж: светът се състои от градове, градовете - от семейства, семействата - от мъже и жени. И така, когато възникнат кавги между мъжете и жените, се разпадат градове, а след това и целият свят се напълва от смутове и войни.“** Големи беди

*Бес. В похв.Макс., т.ІІІ, стр.216, изд.Монфок. сл.Бес.20 върху Ефес., т.ХІ, стр.148.

**Бес. „За това, че не бива да се отчайваме“, т.ІІІ, стр.359.

произтичат от брака, но и големи блага за семействата и обществата. Затова не без основание Павел е положил голямо старание, казвайки: Вие, жените, покорявайте се на мъжете си като на Господа.“* Защо?

Защото, когато има съгласие, между мъжа и жената, те правилно възпитават децата си, добре се грижат за слугите си, от доброто им влияние се ползват съседи, приятели и познати. Ако се случи обратното, то всичко се обръща и настъпва безпорядък; подобно на това, когато навсякъде има ред, щом когато те се скарат”.**

Против значението на брака и по времето на Златоуст и сега се чуват възражения, за източник на които служат неправилните разбирания за достойнството на християнския брак, а понякога и покварената воля, необучена да носи благото бреме на брака. По времето на Златоуст последователи на еретиците били Маркион и Манихей, които порицали брака като закон, според тяхното мнение, получил произхода си не от Господ, източник на всяко добро, а от тъмен виновник за злото, и затова проповядвали като необходимо безбрачието. И у нас има учители - разколници, които наричат грях осветеното от Църквата съжителство на мъжа с жената и искат безбрачие от всички свои последователи, без което според тях е невъзможно да се спасиш. Против тези несъобразени с Христовия дух понятия за брака и безбрачието насочва Златоуст силните си разобличения в книгата си за девството. Той доказва, че не може да има честно девство там, където е забранен бракът, защото тогава то е необходимост, а не свободен избор, и че порицанието на брака не е християнско дело, а е внушение на дявола - враг на душевната чистота. “Къде да ви сложа?” - пише той на девствениците еретици; “С иудеите ли? - Но те няма да

*Ефес.5,22.

**Бес.20 върху Ефес.,II, стр.143.

търпят това, защото почитат брака. С нас ли? - Но вие не искате да слушате Христа, говорещ чрез Павел: *“Бракът е нещо честно у всички, и брачното легло - чисто.”** За тях - казва Златоуст за тези девственици, - за тях се готвят окови, сълзи, скръб, вечни мъки поради това, че те са избрали девството, за да установят закон против Бога. Целомъдрието на еретиците воюва против Бога и оскърбява Неговата безкрайна премъдрост. Такива мрежи плете дяволът за своите служители. А че девството на еретиците е действително обмислено изобретение на неговото лукавство, това казвам не аз, а Този, на Когото са известни неговите замисли. Какво казва Той? „Духът съвсем ясно казва, че в последните времена народите ще отстъпят от вярата, обзети от дух на лъст и бесовско учение ще приемат духове лъстящи и учения бесовски, поради лицемерието на безсъвестни лъжесловници, забраняващи на хората да се женят.“**

Неразумното и неправилно разбиране на пътищата към спасението дали повод за нападки срещу брака като препятствие към спасението, което е уж толкова силно, че съвсем отнема възможността да се постигне чистота на душата. Златоуст се въоръжава със сила срещу това заблуждение. Посочвайки за пример богоугодния живот на Прискил и Акила, той казва: „Какво следва от тук? Това, че не трябва да се порицава съпружеството и съжителството с жена, възпитанието на децата, разпоредбите в къщи и занаятчийството не трябва да се смятат за препятствие по пътя към добродетелта. Ето и те (Прискил и Акила) били мъж и жена, имали работилница, занимавали се с художество, но имали по-съвършена чистота на нравите, отколкото някои, живеещи в манастири.“*** На друго

* Евр.13,4. Кн. О девстве, т.1, стр.273.

** Кн. „За девството“, т.1, стр. 271,272.

*** Бес. Към словото: „Целувайте Прискил и Акила“, т.3, стр.175.

място, посочвайки за пример Пророк Исаия, който имал жена и независимо от това бил удостоен да съзре Славата на Господа, Златоуст казва: „Съпружеството за нас не е препятствие по пътя към Царството небесно, защото, ако то беше препятствие, ако жената готви само едни козни, то Бог, сътворил я в началото, не би я нарекъл помощница. Пророкът не е ли имал жена? И при това бракът не е препятствал благодатта: той живеел с жена, но бил пророк. Моисей не е ли имал жена? При това той изкарал вода от камъка, изменил посоката на вятъра, беседвал с Бога, укротил Божествения гняв. Авраам не е ли имал жена? И при това станал баща на народите и на Църквата. Бракът бил ли е пречка? Не е ли била жена майката на Маккавеите? Нима не е присъединила седем синове към светите ликове? Не ги ли е видяла увенчани с мъченичество? Не е ли стояла пред тях непреклонна като скала, търпейки с всеки един мъчението? Майката на мъчениците не е ли претърпяла сама мъчението седемкратно? Тя била майка и женската природа излизала наяве, но не била победена. Петър, основателят на Църквата, който пламенно обикнал Христа, бил неопитен в науките, но победил ораторите; неук, но затворил устата на мъдреците и разкъсал елинската мъдрост като паяжина; пребродил цялата земя, хвърлил мрежа в морето и хванал целия свят - той не е ли имал жена? Имал е. Ето свидетелството на Евангелиста: „*А тъщата Симонова лежеше от огнища.*“* Където има тъща, там има и жена; където е жената, там е бракът. Какво да кажем за Христа? Родил се от Дева, но отишъл на бракосъчетание и занесъл дар. „Нямат вино“** - казали Му и Той превърнал водата във вино.

Противниците на брака посочват примери на лошо влияние на жени върху мъже и оттук се мъчат да изведат

*Марк, 1,30.

**Бес.4. върху думите: видех Господа, т.4, стр.123,124

тази унижителна за нравственото достойнство на жената мисъл, че тя е виновна за всяка неуредица и зло в света. Златоуст не може да остави без изобличение такъв противохристиянски начин на мислене. Той посочва примери на добри жени и слабост на мъжа е, че жена може да го съблазни за зло. „Ако твоята жена е добра - казва той, - тя е твоя помощница. А ако не е добра? Направи я добра. Жената на Иов била лоша и нечестна, давала му съвети за богохулства. И какво - разклатила ли стълба? Повалила ли е твърдия човек? Победила ли камъка? Потопила ли лодката? Изкоренила ли дървото? Нищо подобно. Тя нападала, а дървото ставало по-твърдо, тя вдигала вълните, но лодката не потънала в тях, а плувала благополучно; плодът падал, но дървото оставало неподвижно; листата окапали, но коренът не се повредил. Говоря, та никой след това да не се оплаква от безчестието на жена си. Лоша ли е - поправи я. Ти казваш: жена ми ме изгони от рая; но точно жена ти те е въздигнала на небето; природата е същата, макар че разумът е друг. Жената на Иов лоша ли е? Сусанна е добра. Развратна ли е египтянката? Сарра е целомъдрена.“*

Разсъждавайки за целта на брака, Златоуст намира две причини, поради които съществува той: именно - Божественият закон, съчетаващ мъжа и жената, установен за разпространение на човешкия род и за ограничение на похотта. Преследвайки порока във всичките му видове и старейки се да посочи на слабите хора средствата за съхранение на целомъдрието, светителят Йоан особено често и силно говори за втората цел в установяването на брака - ограничението на похотта. „Бракът - казва той - е даден за раждане на деца, а още повече за да утеши възпламеняването на природата.“ За това свидетелства Павел, казвайки: „*Но за да се избягва блудството, нека всеки си*

*11 Бес.4 „За думите: Видях Господа“, т.6, стр.124,125

има своя жена“ (1 Кор. 7:2-5), - а не е казал: заради раждането на деца. И пак съветва (мъжа и жената) да се свържат не за да станат родители на много чеда, а за какво? - *“За да ви не изкушава сатаната.”* И по-нататък не е казал: ако желаят деца, а какво? - *“поради вашето невъздържане”*. Защото в началото, както казах, подбудите за брака са две; след това, когато и земята, и морето, и цялата вселена се населили с хора, има преимуществова сила една подбуда - прекратяване на похотта и престъплението. Защото на тези, които се предават на страстите без брак и започват да водят скотски живот и да гинат в порочни домове, бракът помага много, освобождавайки ги от порока, съхранявайки у тях светостта и чистотата.”*

На друго място, обяснявайки споменатите думи на Апостол Павел: *“Но за да се избягва блудството, нека всеки си има своя жена”*, великият учител на благочестие казва, че бракът е установен не за да се избегне бедността и да се придобие богатство, а да се избегне блудството, да се намали похотта, да се живее въздържано, в угода на Бога, в доволство от жена си: това ни носи бракът, това е негов плод и изгода. За това трябва да встъпваме в брак, защото той ни помага да водим целомъдрен живот.”**

Гледайки на брака като на запазване на целомъдрието и прекратяване на непорядъчната похот, Златоуст съветва родителите да женят синовете си по-рано, за да съхранят целомъдрието им, да оставят встрани житейските сметки и изгоди. “Голяма част от юношите - казва Златоуст, - предали се на страстите си, скачат необуздано, носят се навсякъде и ни най-малко не се грижат за необходимото. А причина за всичко са бащите им, които не

*Кн. „За девството“, гл.19, т.1, стр. 282; сл. Беседа върху 1 Кор., ч.2, т.3, стр.198.

**Бес. В похв.Макс., т.3, стр.219.

обръщат никакво внимание на децата си дълго време докато те живеят необуздано, без целомъдрие и позорят себе си, предавайки се на прелюбодеяние, на игри, посещавайки безчестни зрелища; би трябвало бащите да свържат сина си чрез брачен съюз с целомъдрена и разумна жена, за да го предпазят от прелюбодеяние. Тя ще удържи мъжа си от безразсъдния начин на живот и ще го обуздае; защото блудството и прелюбодеянието от това и произхождат, че се дава свобода на юношата. Ако има разумна жена, той ще се грижи за дома, за добра слава, за чест. Но ти ще кажеш: „Той е още млад“; и аз зная това, но ако Исаак встъпил в брак на четиридесет години и дотогава бил девствен, то по-благодатно е юношите да имат това целомъдрие. Но какво да правя? Вие не само не искате да се грижите за тяхното целомъдрие, а наблюдавате равнодушно, когато те се оскверняват и се предават на разни пороци, без да мислят за това, че благотворността на брака зависи от съхранение на чистотата на тялото, без което няма никаква полза от брака. А при вас става обратното: когато децата ви вече се осквернят с много пороци, тогава ги обвързвате с брачни връзки. Вие казвате: „Трябва да се изчака времето, когато синът придобие опит в тези работи, за душата ни най-малко не се грижите, а равнодушно наблюдавате падението ѝ: затова у нас във всичко има такава обърканост и безредие, защото и цялата ни грижа е за маловажни дела. Нима не знаеш, че с нищо друго не можеш да облагодетелстваш сина си, освен да го съхраниш от нечистотията на блудството?“* За да се възползвате от всички изгоди на брака; да намерим в него мир и тишина за душата, да образуваме чрез съпружество еднодушно и благочестиво семейство, трябва да пристъпим към него с най-голяма предпазливост. Свети Златоуст

*Бес.50 Мар.т.7, стр.604, Сл.Бес. 5 върху 1Сол., т.11, стр.463.

съветва готвещите се да встъпят в брак да вникнат предварително в духа на законите за брака, основоположени от Христовата Църква, и в тяхното познание и разглеждане на своите предразположения към него да намерят пътя към семейното щастие. „Желаещият да встъпи в брак трябва да бъде много внимателен към тази работа. Защото, ако купувачите на дом разпитват внимателно както продавачите, така и предишните притежатели, внимателно разглеждат неговите качества, не трябва ли да бъде по-голяма грижата на този, който има намерение да се жени? Негодния дом можеш да продадеш, а веднъж взетата жена не трябва да връщаш на тези, от които си я взел, необходимо е завинаги да я задържиш вкъщи, ако не искаш да останеш виновен за прелюбодеяние по Божествения закон, в случай че я изгониш като лоша. И така, когато имаш намерение да вземеш жена, чети не само гражданските закони, но и евангелските. Готвейки се да вземеш жена, ти старателно се съветваш с вещи по външния закон прависти и грижливо ги питаеш какво ще стане, ако жената умре, без да остави имущество при жив баща или след неговата смърт; колко наследство след нея ще остане на мъжа, колко на братята на жената; кога можеш да притежаваш цялото имущество на жената, без да отстъпваш никому нищо; кога, обратното, трябва да дадеш всичко; и други подобни неща ще узнаеш ти, предвижвайки всячески имуществото на жената да не бъде прехвърлено на роднините ѝ. Но не е ли безразсъдно, имайки такава грижа за парите, да не обръщаш внимание на опасността, заплашваща душата, и на отговора, който трябва да дадеш някога? Затова аз съветвам тези, които имат намерение да се женят, да послушат блажения Павел и да препрочетат написаните от него закони за брака, за да узнаят, първо, какво той повелява да правят в случай, когато жената е злобна, злословна или малоумна, или засегната от подобен недостатък, и след това вече да помислят за брак. Ако

ти видиш, че той повелява да обичаш жена, носеща даже всеки порок освен нарушение на целомъдрието, и да живееш с нея, то изпитай своя дух как действително ще понесеш един от нейните пороци. Ако това се окаже тежко и непоносимо, постарай се с всички средства да вземеш добра, благонравна, послушна жена, знаейки, че ако вземеш лоша, то трябва да избереш едно от двете: или да понасяш непрестанно неприятности, или ако не искаш това, да бъдеш подложен на обвинение за прелюбодеяние за изгонване на жената. Ако правилно разгледаме и опознаем тези закони преди брака, ще се стараем повече от всичко да вземем добра и сходна с нашите нрави жена.”*

Такъв предварителен размисъл за неразривността на брака и за задълженията, които се възлагат на съчетаващите се лица, трябва да внуши на всеки особена внимателност при избора на годеница или годеник. Така и трябва да бъде: щастието в брачния живот зависи главно от характера на съчетаващите се лица. В избора на годеница и годеник вече е заложено семето на бъдещото благополучие или нещастieto на цялото семейство. Затова Златоуст обръща голямо внимание на този въпрос. Главното, което трябва да се търси у годеницата, е добрата душа и благонравието. Той казва: „Тъй като много мъже са разположени към своите жени не така, както повелява разумът, то аз увещавам мъжете да вземат в началото всички мерки, за да се оженят за благонравна и изпълнена с добродетели жена. Търговецът не би отправил кораба в морето и не би се занимавал с никаква търговия, преди да уговори със съдружниците си условия, които ще гарантират взаимното им съгласие. Така и ти употреби, първо, всички средства, за да получиш изцяло вътрешното съгласие на бъдещата съдружница в занятията на твоя живот.“**

*Бес. В похв.Макс., т.3, стр.212, 213.

**Бес.26 върху 1Кор., т.11, стр.233.

Светител Иоан силно изобличава онези, които не обръщат внимание на душевните качества на годеницата и се ръководят в избора ѝ от користи сметки. Признавайки, че бракът е съюз на сърцата с искрено взаимно доверие и предразположение и подобие на съюза на Господ Христа с Църквата, Златоуст се старае при всеки удобен случай и с особена чувствителност да постави пред всички въпроса, че користният, така наричан благоразумен избор на годеница в действителност в най-голяма степен е неблагоприятен за мъжа, оскърбителен за светостта на брака, унизителен за честта на жената и вреден с последствията си. И толкова по-често и по-силно говори той за това, колкото по-често вижда, че годениците и техните родители, както нерядко се случва и днес, се ръководят при избора на годеница от богатата ѝ зестра или от знатния ѝ род. Ето какво казва той на своите слушатели: „Кой, готвейки се да встъпи в брак, се е по старал да узнае нравите и поведението на девойката? Никой. Напротив, всеки разпитва за парите, за имота колко са домакинските вещи; все едно, като че ли иска да купи нещо, или да сключи някакъв обикновен търговски договор, по тази причина и бракът се нарича договор. Чувал съм, че много казват: едикой си сключил договор с едикоя си, т.е. оженил се. Това е обругаване на Божиите дарове! Женят се и се омъжват, като че ли продават и купуват нещо. Видете как древните са встъпвали в брак и ги последвайте. Как са встъпвали те? Те са търсели у годеницата добро поведение и нрави и съвършенства в договорите, осигурени чрез хартия и мастило. Но вместо всичко това достатъчни са им били душевните качества на годеницата. И така, моля ви, търсете не парите и богатството, а добрите качества на годеницата: скромност, благочестие и набожност - това ще бъде за вас най-хубавото от безбройните съкровища. Ако търсиш благоугодното на Бог, то ти ще получиш и тях; но ако оставиш първото и тичаш след после-

дното, нищо няма да получиш. Този ще кажеш ти - от жена си е забогатял.“ Не те ли е срам да посочваш такива примери? Чувал съм от много хора следните думи: „Подобре да търпя крайна бедност, отколкото да получа богатство от жена.“ И действително какво по-тягостно от такова изобилие? Кое е по-срамно - да станеш по такъв начин знаменит, или да дадеш повод на всички да казват: “Този от жена си е забогатял”? Аз не говоря за домашните неприятности, които ще се появят отвсякъде; не говоря и за надменността на жената, за раболепието на мъжа, за кавгите, за упреците от страна на слугите, които ще казват: „Просяк, дрипльо, долен, с ниско положение, с какво е дошъл? Нали всичко принадлежи на господарката?” Но ти не се безпокоиш, че така говорят за тебе - ти не си на себе си. Привикналите да ядат чужд хляб чуват и полоши отзиви, но те не се натъжават, даже приемат за похвала този позор.“*

Обръщайки внимание на това, че при браковете с богати годеници самото богатство оказва вредно влияние върху характера на жената, Златоуст съветва да се встъпва в брак по-добре с бедна, но добра, отколкото с богата девойка. „Да търсим само едно - казва той, - душевна доброта и благородство в нравите, за да се наслаждаваме на домашен мир, за да намерим щастие в единомислие и вечна любов. Който взема по-богата жена от себе си, той взема повече господарка, отколкото жена. Защото, ако и без това жените обичат да се гордеят и да се занимават със себе си, ще бъдат ли те поносими за мъжете си, когато им се прибави и това преимущество. А който взема жена, равна по състояние или по-бедна от него, той взема съюзница и помощница и с нея въвежда в дома си благополучието: чувството за бедност кара жената всячески загрижено да угажда на мъжа си, да му отстъпва във всичко и

*Бес.73 за МФ., гл.7, стр.713-714.

да му се покорява, да отклонява случаите на спор, раздори, дързост и оскърбление; напротив, да въдворява мир единодушие, любов и съгласие. Ето за какво е бракът, а не да пълни къщите с караници и размирици; не съпрузите да водят спорове и състезания за измъчване чрез взаимни оскърбления и по такъв начин да направят живота си непоносим, а да търсят помощ един от друг, да имат пристан, убежище и утешение, в обкръжаващите ги бедствия да намират удоволствие в разговора помежду си. Колко богаташи срещаме, които с богатството на своите жени са умножили имота си, но загубили удоволствието и съгласието, като предизвикват всекидневно спорове на масата и ги превръщат в кавга! Колко бедни има, които са взели по-бедни жени от себе си, но с възхищение гледат Божия свят, наслаждавайки се на мира въкъщи! Често богатите, при цялото изобилие и наслаждение желаят смъртта заради жените си. Няма да имаме полза от богатството, ако не изберем годеница с добра душа, тъй като умната, скромната, сериозната жена, макар и да е бедна, може и бедността да направи най-полезна за самото богатство; докато непостоянната, невъздържаната и своенравната, макар в сандъците ѝ да лежат безброй съкровища, може да ги разпилее по-бързо от вятъра и заедно с бедността да изложи мъжа си на безброй нещастия.“*

Освен браковете по сметка има и бракове по любов или, по-добре казано, по-страст, в които често встъпват млади хора с неизграден образ на мислене и неопитност в живота. Тъй като в по-голямата си част причината за подобни бракове по страст са не душевните достойнства на избраното лице, а неговата външна красота и други външни качества, то не е чудно, че браковете по страст са често много нещастни. Затова Златоуст многократно предпазва

*Бес. В похв.Макс, т.3, стр.217,218, сл.Бес. за Ефес., т.II, стр.145-146.

младите хора от сляпо увлечение само заради телесната красота у годеницата и от последващите го горчиви, но напразни съжаления. Той се старее да внуши на тези, които имат намерение да встъпят в брак, и на техните родители, че телесната красота е нещо несъществено и бързопреходно у човека и в никакъв случай не може да служи като залог за трайно щастие в брачния живот и че истинската, винаги скъпа на сърцето красота се крие в прекрасните душевни качества, без които телесната красота няма никакво достойнство. „Красотата не е в тялото, казва той в една от своите беседи върху Евангелието от Матей, - но красотата на тялото зависи от образованието и характера, които душата отпечатва в неговите форми. И така, обичай душата, която съобщава на тялото това благообразие. Аз ще ти покажа, че и в самия живот всичко прекрасно зависи от душата. Ако душата се радва, тя ще посипе рози по страните; ако тъгува, ще отнеме красотата от тялото и ще го облече в черна дреха; ако тя е винаги весела, и тялото е здраво; ако е тъжна, то е слабо и немощно. Ако душата е обвита в завист, тялото е бледо и измъчено; ако е изпълнена с любов, тя предава и на тялото особена миловидност. По такъв начин много жени, без да са красиви в лицето, са особено приятни по душа; напротив, други, надарени с голяма красота, изцяло я губят с това, че не са приятни по душа. Представи си как руменее бялото лице и какво приятно впечатление прави то, когато багрите на срамежливостта се разливат по него. Който има безсрамна душа, и самият му вид е по-отвратителен от вида на всеки звяр; напротив, срамежливата душа прави и самото лице кротко и приятно - няма нищо по-прекрасно и по-обичано от добрата душа. Любовта към телесната красота е примесена с огорчение; напротив, любовта към душевната красота е свързана с чисто, невъзмутимо удоволствие. И така, когато видиш привлекателен външен вид, постарай се да узнаеш вътрешния; и ако той не е

красив, презирай и външния.“*

Да се задоволяваш при избора на годеница само с чувствена красота е много опасно, защото любовта, възбудена от нея, е много кратка и колкото по-бързо под прекрасния образ се прояви злата душа, толкова по-скоро тя изчезва. „Красотата без добродетели - според думите на Златоуст - може, разбира се, да завладее мъжа за около десет, двайсет или трийсет дни, но тя не съхранява тази сила по-нататък; защото пламъкът на любовта угасва при разкриването на злобата. Жените, които притежават душевно благородство и с времето все повече го показват, разпалват по-силна любов в сърцата на своите мъже.“**
Затова Златоуст съветва жените, надарени с красота, да не тщеславят с този дар и да не го смятат за вярно средство за спечелване любовта на мъжа и за постигане на семейно щастие. „Телесната красота по привичка става обикновена - казва той, - а душевната красота всеки ден се обновява и разпалва голям пламък към себе си. И така, ако искаш да угодиш на мъжа си, украсявай се със скромност, благочестие, грижи се за дома: това е единственото средство да покориш мъжете - и завинаги. Нито старостта изменя тази красота, нито болест я поврежда. Времето похабява красотата на тялото, а болестта я изяжда; но душевната красота е по-голяма от всички промени; едната събужда и завист, и ревност, а другата не е изложена на подобни страсти и не познава никакво тщеславие.“***

Но тъй като човешката проницателност не е в сила да проникна в дълбочината на сърцето на избраницата и човешката предвидливост не може да предвиди цялото бъдеще и тъй като добрата жена, по думите на Премъдрия, е дар Господен****, то при избора на годеница трябва да

*Бес.44 върху Мф., г.7, стр.395-396.

**Бес. В похв.Макс., гл.3, стр.219.

***Бес.61 върху Иоан, гл.8, стр.366-367.

****Притч.26,27.

се доверим на волята на Господа, като измолим смирено от Него добра жена - като Негов дар. Авраам не се съгласил да вземе жена за сина си от неизвестните, макар и съседни племена, а изпратил в неговата страна слугата си да търси годеница с голямата вяра, че Господ сам ще устрои брака на сина му. И Елиезер, слугата на Авраам, като пристигнал в Месопотамия, не започнал да разпитва за годеница жителите, а се обърнал с молитва към Бог, и Бог сам му посочил Ревека. "И ти - казва Златоуст, - готвейки се да избереш съпруга, не се обръщай към хора или към жени, които се обогатяват от чуждите нещастия, търсейки само награда за своите усилия, а търси Бог. Не казвай „Как да видя Бог? Как да разговарям с Него и да Го попитам?“ Това са думи на невярващата душа; Бог може да уреди всичко, което иска, бързо и без думи."

По същия начин при избора на годеник родителите на годеницата трябва да имат предвид не външното му състояние, а предимно душевните му качества, от които най-важното трябва да бъде благочестието. И тук Златоуст съветва родителите на годеницата да отдадат на Бога цялото дело по избиране на годеника и Него да молят за добър мъж на своята дъщеря. „Търси - казва той за своята дъщеря мъж, който наистина да ѝ бъде защитник и хранител; търси с намерение да дадеш на тялото глава. Не търси пари, бляскав произход, знатен род: всичко това е излишно; но търси благочестие на душата, кротост, истинска мъдрост и страха Божи само ако желаеш дъщеря ти да живее в удоволствие и радост. Търсейки богат мъж, не само че няма да ѝ угодиш, но ще я оскърбиш, ще я направиш робиня вместо свободна; тя ще се наслаждава не толкова на удоволствието от златото, колкото ще се измъчва от горестта на робството; не такъв търси, а този, който е с равно положение. Ако не го намериш, то по-добре търси беден, отколкото богат, ако искаш дъщеря ти да не му е продадена като на господар, а дадена като на

мъж. Когато изпиташ добродетелта на годеника и започнеш да му даваш дъщеря си, тогава моли Христа Той Сам да бъде присъщ на съчетаващите се; за Него това не е ниско, защото е тайната на Неговото присъствие. Когато ти се грижиш и търсиш мъжа, моли се: „Каж ми, Боже, кого предвиждаш Ти“ и Му предай и довери цялото дело - Той ще те възнагради за твоето благоговение. Трябва да направиш две неща: да Му повериш всичко и да търсиш такъв мъж, който Му е благоугоден, т.е. добър и честен.“*

Когато годеникът направил благоразумен избор на годеница, а годеницата на годеник, и е измолена Божията благословия от съчетаващите се, с това не всичко още е направено за тяхното щастие в брачния живот. Те самите са длъжни така да се държат, така да устроят своите взаимоотношения, че да бъдат достойни за Божията благословия и сами да не си навлекат нещастие: за да не се превърне бракът им от източник на чисти радости в източник на безбройни бедствия по тяхна собствена вина. „Бракът е пристанище - казва Златоуст, - но заедно с това и корабокрушение, не сам по себе си, а поради отношението на тези, които го ползват лошо. Защото този, който съблюдава законите в него, намира в дома си и в жена си утешение и облекчение от всички неприятности, които среща на други места. А онзи, който неблагоприятно и случайно пристъпва към това дело, макар и да се наслаждава на спокойствие в съдилищата или на други места, среща неприятности и огорчение в своя дом.“

Цялото благополучие в брака се гради върху взаимна любов, взаимно доверие и уважение и оттук - върху произтичащото съгласие на съпрузите. „Няма нищо поценно от това да бъдеш обичан от жена и ти да я обичаш. Когато мъжът и жената живеят в съгласие помежду си - това мъдрият пречислява към блаженствата“ (Сир. 25:2).

*Бес.12 върху Колос., т. II, стр.422.

Където има такова съгласие, там има всякакво богатство и щастие; напротив, ако го няма то нищо друго не помага, всичко се преобръща и разстройва, всичко е пълно с неприятности. И така, трябва да търсим него пред всичко останало”. *

На друго място, пояснявайки наставлението на Апостол Павел към жените: „Да обичат мъжете си“**, Златоуст казва: „Това е главното в семейното щастие. Ако между мъжа и жената има любов, то няма да има никакви неприятности. Защото, ако главата е в съгласие с тялото и между тях няма никакви раздори, възможно ли е другите членове да не са в мир? Напротив, когато между мъжа и жената няма любов, тогава не ще има добро в къщи.

Семейното съгласие е по-важно от всичко, то е полезно и от парите, и от знатния род, и от служебните санове, и от всичко друго. Апостолът не е казал просто: да живеят в мир, а е казал: да обичат мъжете си. Защото където има любов, там няма място за огорчения, тъй като от любовта се раждат другите блага.“***

Взаимната любов на съпрузите не трябва да зависи от степента на красотата им и не бива да угасва, в случай че някои от тях по някакви причини става некрасив и даже - безобразен. Златоуст внушава това особено на мъжете, тъй като у някои любовта към жените отслабва, щом изчезне красотата им, прелъстяваща ги преди това, или пък забелязвайки в нея телесни недостатъци. „Не се отвръщай от жена си поради нейното погрозняване - казва на мъжа светител Йоан. - Чуй какво е казано в Писанието: „Малка е пчелата между хвъркатите, но плодът ѝ е най-добър от сладините.“ **** Жената е творение Божие;

*Бес. 49 върху Деян. Апост., т.IX, стр.370.

**Тит.,2,4.

***Бес.20 върху посл.към Ефес., т.II, стр.145.

****Сир.11,3.

не нея ти ще оскърбиш, а Създателя ѝ. Какво да правиш с жената? Не я хвали за външната ѝ красота: и похвалата, и омразата, и любовта от този род са присъщи на нецеломъдрените души. Търси красотата на душата; подражайвай на Годеника на Църквата.”*

Любовта между мъжа и жената трябва да бъде постоянна и така твърда, че да устоява срещу всякакви нещастия, огорчения и изкушения. Златоуст казва на мъжа: “Грижи се за своята жена, както Христос - за Църквата. Макар да е необходимо да дадеш душата си за нея, да ти се наложи да понесеш много загуби, да преживееш нещо тежко, ти не трябва да се отказваш, защото, изтърпявайки всичко това, ти все още не си направил нищо от онова, което е направил Христос (за Църквата).”** „Жената е необходим наш член и това наименование задължава предимно мъжа да бъде разположен към нея. И не само заради това е нужно да обичаш жената - че тя е наш член и има начало от нас, - но и затова, че Бог е установил закон, казвайки: *„Затова ще остави човек баща си и майка си и ще се прилепи към жена си; и ще бъдат (двамата) една плът.“* *** Затова Павел ни посочва този закон, за да ни подбуди с всички сили към любов. Вникни в мъдростта на Апостола: не само с Божествените и не само с човешките закони той ни кара да обичаме жените си, а по ред - и с едните, и с другите, за да подбуди възвишените и любомъдрите мъже повече с Божествените закони, а слабите и ниските - с по-естествения подтик към любов. Затова учението му започва първо с благодаренията на Христа, казвайки: *„Вие, мъжете, обичайте жените си, както и Христос обикна Църквата.“* След това Апостолът се обръща към човешките основания: *„Тъй са длъжни мъжете да обичат жените си, както обичат*

*Бес.20 върху посл.към Ефес., т.ІІ, стр.145.

**Бес.20 върху посл. към Ефес., т.ІІ, стр.144.

*** Бит.2,24.

телата си. “ После пак се обръща към Христа: „*Понеже ние сме членове на тялото Му - от плътта Му и от костите Му*“; и отново - към човешкото; “*Затова ще остави човек баща си и майка си и ще се прилепи към жена си.*”*

Любовта и съгласието между съпрузите укрепват и се засилват, ако те са убедени във взаимната нужда един от друг. „Бог е разделил дейностите в нашия живот на занятия от два рода: обществени и домашни; на жената е повелил управлението на дома, а на мъжете е предоставил всички граждански дела, които стават на тържището, в съдилищата, в съветите, на война и други подобни. Ако жената не може да хвърля копие, да мята стрели, то може да върти вретено да тъче платно и с успех да върши други подобни домашни работи. Ако тя не може да изказва мнения в съвета, може да дава съвет в къщи и често се оказва, че съветът ѝ относно дома превъзхожда много съвета на мъжа. Жената не може да управлява народната хазна, но затова пък може да възпитава деца, да забелязва лошите намерения на прислужничките, да следи за честното поведение на слугите, освобождавайки мъжа си от всички тези безпокойства; да се грижи сама в къщи за складовете, за ръкоделията, за приготвянето на храна, за благоприличието на дрехите и за всичко друго, с което не е присъщо, а и нелеко да се занимава мъжът, макар той хиляди пъти да се е захващал с него. Защото и това е дело на Божията грижа и премъдрост: че най-способният за най-важните дела е по-малко способен и полезен в не толкова важните дела, за да се почувства още повече нуждата от жената. Ако Бог е сътворил мъжа способен за занятия от двата рода, то женският пол лесно би могъл да изпадне в презрение. Обратното, ако Той би възложил на жената голямата и най-нужната част, тогава жените биха

*Ефес.5,25,28,30,31. Бес. В похв.Макс., т.3, стр.215,216.

се изпълнили с гордост свръх мяра.”*

Няма да има нито съгласие, нито любов между съпрузите, ако всеки от тях започне да иска любов и преданост от другия, без да се стареае сам да изпълни своите задължения. Това води не към мир и съгласие, а към раздори; защото в него се проявява не любов и снизходителност, а упорство и надменност. Затова най-доброто средство да се съхрани мирът между съпрузите е взаимното уважение към задълженията им и старанието те да се изпълняват безусловно. „Макар другите да не изпълняват това, което следва - казва Златоуст, - ние сме длъжни да изпълняваме това, което трябва да изпълним . . . всеки ще получи заслуженото. Такъв е бракът за Христа, брак духовен.** И така, нека жената не очаква първо добродетел от мъжа, а после да му покаже своята, защото това не е важно; по същия начин и мъжът да не очаква първо благонаравие от жената, пък после да се грижи за нея, защото и от негова страна това вече не ще бъде добродетел; всеки, както казах, нека първом изпълнява своите задължения.”***

Доказателство за голямата загриженост на всеки от съпрузите при изпълнението на задълженията си трябва да бъде взаимното им съгласие и мир. „Ако всеки от съпрузите се стареае да изпълни своите задължения, скоро ще последват и взаимните изгоди за тях; ако жената е готова да търпи раздразнителния мъж, а мъжът не дразни избухливата жена, то между тях ще се въдвори пълна тишина и животът им ще прилича на пристанище без вълни.”****

С взаимна любов заради общото благополучие всеки от съпрузите е длъжен да бъде снизходителен към

* Бес. в похв.Макс., т.3, стр.216,217

** Бес. 20 върху Ефес., т.П, стр.149.

*** Бес.26 върху 1 Кор., т.10, стр.236, 237

**** Там на, стр.236.

недостатъците на другия; той трябва да се запаси с търпение в случай на най-горчиви неудоволствия, обиди и взаимни огорчения. Златоуст, пояснявайки 1 Кор. 7:10-11, казва: „А какво да се прави, ако мъжът е кротък, а жената-непокойна, злословна, бърлива, прахосница (това е общ техен недъг) и ако тя проявява много други слабости? Как той, нещастният, ще понесе такава ежедневна неприятност, гордост, безсрамие? Какво ще стане, ако, напротив, тя е скромна и тиха, а той е дързък, подозрителен, сърдит, изтъква се ту с богатство, ту с власт, когато се обръща към нея - свободната, като към слугиня? Как ще понесе тя такава унижение и притеснение? Търпи - казва Апостолът, - всичко това е робство, защото ти ще бъдеш свободна само тогава, когато той умре; а докато той е жив, трябва с голямо старание да го вразумяваш и да го правиш по-добър, или пък, ако това е невъзможно, мъжествено да понасяш непрекъснатите нападки и непримиримата война.“* На друго място Златоуст съветва мъжа да се въоръжи със снизходителна търпеливост, а жената - със съвършена покорност. Някой ще каже: „Жената е свадлива, прахосница и обременена от други пороци.“ Понеси търпеливо всичко. Затова заемаш мястото на главата за да лекуваш тялото. Казано е: “Мъжете да обичат жените си както обичат телата си.”** Този закон е даден и на жените.***

Когато на мъжа се падне лоша жена, той не трябва да се ядосва, а със смирение да вижда в това нещастие десницата на Господ, наказващ го за грехове. „Срещу теб вдига война жената - казва Златоуст. - Тебе, влизация, тя посреща като звяр и изостря езика си като меч. Тъжно обстоятелството, че помощницата е станала враг! Но изпитай самия себе си: не си ли направил ти сам нещо в

*Кн. „За девството“, гл.40, т., стр.299.

**Ефес. 5:28.

***Бес. „Не бива да се отчайваме“, т.3, стр.359.

младостта си против жена - и ето, раната, нанесена от теб върху нея, се лекува от собствената ти жена, която като хирург обгаря язвата на чуждата. А че лошата жена е плесница за грешния мъж - за това свидетелства Писанието. Лошата жена ще бъде дадена на грешния мъж като горчива противоотрова, която изсушава лошите сокове на грешника.”*

Ако, според учението на Свети Златоуст лошият характер на жената е Божие наказание за мъжа, то очевидно е, че мъжът трябва да понесе това наказание с най-голямо търпение - не можем да извиним жестокостта на мъжа към жената. Това е против учението за християнската търпеливост и снизходителност и против понятието за любовта, която мъжът винаги трябва да съхранява към жена си. Нечовешкото отношение към жените, което често се среща при мъжете, особено от нисшите съсловия, Златоуст решително осъжда като нещо жестоко и варварско във висша степен. За оправяне недостатъците на жената той съветва да се прибегне към търпеливо вразумяване, а не към война, още по малко - към побоища. „Когато мъжът бие жена си - казва той, - това е крайно безчестие не само за този, когото бият, но и за този, който бие. И на вас, жени, и на вас, мъже, казвам: да ви пази Бог от такъв грях, който би довел мъжа до необходимостта да бие жена си. Но какво казвам за жената? На благородния човек трябва да му бъде противно не само да бие, но дори и да вдигне ръка даже и на робиня, а още по-нечестно е - на свободна. Това е известно на всеки още от езическите закони, които не задължават жената, претърпяла побой от мъжа си да живее с него, като недостоен неин съжител. Не е ли признак на крайно беззаконие да позориш, като робиня, другарката на твоя живот, помагача ти отдавна в необходимите дела? Такъв мъж (ако може да се нарече

*Излож. Върху Пс(3, т.1, стр.2,3.) Бес. „Не бива да се отчайваме“, т.3, стр. 359.

мъж, а не звяр) аз поставям наравно с отцеубица и убиеца на родната майка. Защото, ако ни е заповядано заради жена да оставим баща си и майка си не за да ги обидим, а да изпълним Божествения закон - така възделен за самите родители, че те, оставени от децата си, благодарят на Бога и се съгласяват на това с велико усърдие, то не е ли краен позор да оскърбяваш тази, заради която Бог е повелил да оставиш даже родителите си? Не е ли това безумие? А срамът, произтичащ от това? Няма думи даже да се изрази това, когато воплите и стенанията на жената се разнасят по улиците, когато съседите и минавачите се стичат към дома на този, който върши това безчестие, като към жилището на някакъв звяр, който изяжда в леговището своята жертва. По-добре би било, ако земята погълне такъв безчестник; по-добре, отколкото пак да се показва в обществото! Но жената, ще кажеш ти, проявява дързост. И така да бъде, но ти не забравяй, че тя е жена - слаб съсъд, а ти си мъж! Ти затова си началник и глава, за да понесеш слабостта на жената, която е длъжна да ти се подчинява. Затова постъпвай така, че властта ти да бъде почитена; а тя ще бъде такава само когато ти престанеш да позориш подчинената ти жена. Както царят бива попочитан, ако прави подчинения си началник попочтен, и, обратно, ако той позори и посрамва величието на достойнството му, то и царската слава страда много от това: така и ти ще повредиш честта на началството си, ако позориш жената, чието достойнство ти е подчинено.”*

Най-доброто средство за поправка на лошия характер на жената е благоразумната снизходителност и внимателната грижа от страна на мъжа за изкореняване на пороците ѝ. „Съучастницата в живота, майката на децата, виновницата за много наши радости, не трябва да обуздаваме със страх и заплахи - казва св. Иоан, - а, напротив,

*Бес.26 върху 1Кор., гл.10, стр.238.

трябва да ѝ въздействаме с любов и привързаност. А каква любов там, където жената трепери от мъжа? И на какво удоволствие се наслаждава сам мъжът, когато живее с жена като с робиня, а не - като със съпруга?“* „Когато вкъщи се случва нещо поради това, че жена ти е сгрешила, тогава ти (съветва Златоуст мъжа) я утешавай, а не увеличавай мъката. Макар и всичко да загубиш, няма нищо по-скръбно от това да имаш в дома си жена, която живее с мъжа си без добро разположение към него. Каквато и грешка (от страна на жена ти) да посочиш, ти не можеш да си представиш по-голяма скръб от раздора с нея. Затова и любовта към жената трябва да бъде най-скъпоценна от всичко. Ако всеки от нас носи бремето на другия, толкова повече мъжът е длъжен да постъпва така със своята жена. Макар и да е бедна, не я унижавай за това, може и да е глупава, не я нападай, а по-добре е да я поправиш, тя е част от теб и ти представляваш с нея едно тяло. „Но тя е свадлива, пияна, гневна?“ И така да е, трябва да ти е мъчно за това, а не да се ядосваш. Моли Бога - Той да я поправи. Трябва да я напътстваш, да я уговаряш и да употребиш всички средства, за да изкорениш у нея тези пороци. Ако ти започнеш да биеш и да тормозиш жена си, с това болестта не ще излекуваш, защото жестокостта се усмирява с кротост, а не с друга жестокост. Заедно с това помисли, че за кроткото ти отношение към жена ти те чака награда от Бога. Казват, че някой от езическите философи имал свадлива, зла и дръзка жена. Когато го попитали защо търпи такава жена, мъдрецът отговорил, че в нейно лице той има в дома си училище за любовмъдрие. „Аз ще бъда по-търпелив от другите - казвал той, - ако ежедневно се уча в това училище.“ Учудва ли ви това? А аз тежко въздишам, като виждам, че езичниците постъпват по-мъдро от нас, а на нас е заповядано

*Бес.20 върху Посл. към Ефес., т.11, стр.144.

да подражаваме със своята кротост на ангелите, или по-добре - на самия Бог. Казват, че философът затова и не изгонил лошата си жена, защото тя имала лош характер; а някои твърдят, че той даже я взел заради характера ѝ. Ако сгрешиш при избора на годеница и въведеш в дома си лоша, непоносима жена, в краен случай подражай на езическия философ и всячески я поправяй, но нищо лошо не ѝ прави. Когато започнеш да понасяш съпружеското бреме в съгласие с нея, чрез това ще получиш по свое желание и други изгоди, а в духовните дела много полесно ще успееш.“* Въобще според учението на Златоуст любовта на мъжа към жената трябва да бъде разумно чувство: основана върху душевните качества на жената, тя трябва да бъде насочена към нейното нравствено поправяне и усъвършенстване. Затова мъжът е виновен и пред самия себе си, и пред жена си, и пред Божия съд, ако остане равнодушен към нейните слабости и недостатъци и не им обръща никакво внимание. От друга страна, той не трябва да се дразни от тях и с жестокост да преследва жена си. Кроткото, замесено от разумна снизходителност и любов отношение на мъжа към жената, е най-надеждното средство за нейното поправяне. „Макар и много да е прегрешила жена ти срещу тебе - казва Златоуст, - прости ѝ всичко; ако си взел злонравна, научи я на доброта и кротост; ако тя има порок, изгони него, а не нея. Ако след много опити разбереш, че жена ти е непоправима и упорито държи на своето, и тогава не я гони, защото тя е част от твоето тяло, както е казано: *„Ще бъдат (двамата) една плът.*“ Може пороците на жена ти да останат неизлечими, но за теб вече е приготвена голяма награда, защото ти я учиш и вразумяваш и заради Божия страх понасяш толкова неприятности и търпиш недобрата жена като свой член.“**

*Бес.26 върху 1Кор., т.10, стр.239.

**Бес. в похв.Макс., гл.3, стр.215,216.

Говорейки за задължението на мъжа да поучава жена си, Златоуст предлага и самия начин за вразумяване. „Твоята жена - казва той - обича изкуствените украшения и пищната премяна, тя е словоохотлива и своенравна; макар да не допуснем, че всички тези пороци са събрани в някоя жена, нека си представим, че тя съществува и мъжът ѝ всячески се старее да я поправи. Какво ще направи той? Той ще постигне това, не ако веднага ѝ забрани всичко, а ако започне от най-лесното, към което тя не е много привързана. Ако ти искаш изведнъж да я поправиш, подтикван от нетърпеливост, ни най-малко не ще успееш. Не ѝ отнемай в началото скъпоценните накити, позволи ѝ известно време да ги ползва и да се украсява с тях. Първо я лиши от мазила, като си служиш не със страх и заплахи, а с убеждения и ласки: кажи ѝ, че за това я осъждат другите, и произнеси своя съд и мнение, като често ѝ напомняш, че не само не ти харесва такова украшение на лицето, а, напротив, много ти е неприятно; уверявай я, че това много те огорчава; че и най-благообразните жени са загубили от това красотата си; поучавай я по такъв начин, че да изкорениш нейното пристрастие, но не ѝ говори нищо нито за хиената, нито за царството (защото напразно ще говориш за това): увери я, че тя повече ти харесва във вида, в който Бог я е сътворил, а и другите хора не я намират красива и благообразна, когато намаже лицето си. Ако много пъти ѝ говориш, а тя не те слуша, и тогава не преставай да повтаряш думите си не с вражда, а с любов; понякога показвай недоволен вид, а понякога ѝ угаждай и я ласкай. Тогава няма да видиш повече на тялото ѝ нито обезобразено лице, нито кървави (намазани с червена боя) устни, нито почернени със сажди, като че ли докоснали огнището, вежди, защото всичко това е сажди, прах, пепел и признак на крайно зловоние. Трябва да изгърпим всички слабости на жените си само да поправим у тях това, което искаме. Когато поправиш този

порок, и другите лесно ще поправяш; тогава ти можеш да минеш към златните украшения и да разсъждаваш за тях по подобен начин и малко по малко, вразумявайки жена си, ти ще станеш верен раб и търпелив земеделец.“

За да утвърди и завинаги запази нравственото влияние върху жена си, мъжът трябва да започне образованието ѝ от първия съпружески ден и да го продължи при всеки удобен случай; той трябва внимателно да наблюдава поведението ѝ във всички обстоятелства на живота, да посочва задълженията ѝ и чрез изпълнението им - пътя към нравствено усъвършенстване. Заедно с общите наставления Златоуст представя и примерен образец на такива поучения. Съветвайки мъжа да отстрани от празнуването на брака всичко, което може да оскърби целомъдрието на девицата, той продължава: „Като отстраниш всичко това, ти правилно ще постъпиш, ако дълго време запазиш срамежливостта ѝ и не я нарушиш скоро, защото, макар и нецеломъдрено да е момичето, то ще мълчи дълго време, подбуждано от уважение към мъжа си и новите предмети, с които още не е свикнало. Няма по-удобно време за наставление към жената от това, когато тя още уважава мъжа, бои се от него, срамува се.“ Тогава ѝ кажи законите и тя ще ти се подчини волю или неволю. Първо говори за това, което се отнася до любовта, защото при убеждението нищо не съдейства така за възприемане на наставленията, както увереността, че ги предлагаш с любов и благосклонност. Как ще ѝ покажеш любовта си? Ако ѝ кажеш: „Имах възможност да взема и богата, и благородна, но залюбих твоя образ на живот, твоята честност, скромност, целомъдрие.“ След това премини към любовмъдри думи, говори за презрението към богатствата, но някак между другото, загатвайки, защото, ако изцяло порицаеш богатствата, думите ти ще бъдат тежки и скучни. Ако говориш за това, което се отнася за нея, то подхода ти ще ѝ хареса. Кажи ѝ: „Аз можех да се ожена за богата, но не се реших.

Защо? Не безразсъдно и не необмислено, а разбирайки добре, че притежанието на богатство не значи нищо и че то трябва да се презира, аз го оставих и склоних към добродетелта на твоята душа, която ценя по-скъпо от златото. Мъдрата, благонравната и обичаща благочестието девойка е по-скъпа от всичко на света; затова аз склоних към теб, обикнах те и те нося в душата си. Земният живот не значи нищо, затова те моля и увещавам и ще направя всичко, за да го преживеем достойно и да останем неразделни и в бъдещия живот. Сегашният живот е кратък, изменчив, непостоянен. Ако сме богоугодни, ще бъдем удостоени да преминем в другия живот, и винаги ще бъдем радостни и неразлъчни, заедно с Христос. Твоята любов аз предпочитам пред всичко: за мен няма нищо по-неприятно от разногласието с теб. Ако ми се наложи да загубя всичко, да бъда по-беден от всички, да се подложам на големи бедствия и да преживея нещо тежко, аз всичко ще понеса и изтърпя само ти да ме обичаш; и децата ще ми бъдат приятни, ако са залог за твоята любов. Но и ти трябва да постъпваш така.“ После прибави думите на Апостола, че „Богоугодно е, когато между нас има любов. Чуй Писанието: *„Затова ще остави човек баща и майка и ще се прилепи до жена си.“** Тогава няма да има между нас никакъв повод за разпри - това за мен е най-хубавото от богатства, тълпа слуги и външни почести.“ Тези думи не ще ли бъдат по-ценни от златото, по-ценни от съкровища за жената? Не се бой, ако тя се възгордее от любовта ти, а смело ѝ давай увереност, че е любима, и тя още повече ще те обикне. Ако направи нещо хубаво, похвали я, зарадвай ѝ се, ако пък стори нещо лошо, което се случва при младите жени, посъветвай я, убеди я. Порицай парите и големите разходи; научи я да се украсява с украшение, което се ражда от благонравието, скромността и

*Мат. 19:5.

честността; постоянно я учи на нужните неща. Вашите молитви да бъдат обици; нека всеки да ходи на Църква, а вкъщи мъжът да пита жена си, а жената - мъжа, какво е четено и говорено там. Ако я гнети бедността, посочи ѝ светите мъже Павел и Петър, които били уважавани повече от царе и богаташи, разкажи ѝ как живеели те в глад и жажда. Научи я, че в този живот е страшно само едно - да оскърбяваш Бог. Ако искаш да дадеш обяд или пиршество, не кани никого от безчестните и развратните, а покани този, който е известен с благочестие, който може да благослови вашия дом и със своето влизане да снесе върху него Божията благословия. Изкоренявай от мисълта ѝ думите „мое, твое“. Ако тя каже: „Това е мое“, ти ѝ кажи: „Какво значи твое? Аз не зная това и нямам нищо собствено. Как казваш: мое, когато всичко е твое?“ Това не са ласкателни, а думи на велика мъдрост; по такъв начин ти можеш да усмириш гнева ѝ, да отстраниш от душата ѝ огорчението. Не говори с нея безразсъдно, а с ласка, с уважение, с любов. Почитай я и тя няма да има нужда от почитта на другите; ако се ползва с твоего уважение, тя няма да има нужда и от славата на другите. Учи я да се страхува от Бога и всичко ще потече като от извор, а вашият дом ще изобилства от блага.“*

Свързаните с брачен съюз мъж и жена нямат право да се отказват от изпълнението на изискванията, които лежат в основата на брачния съюз и в целта на този съюз. Пояснявайки думите на Апостола: „*Мъжът да отдава на жена си дължимата любов; също и жената - на мъжа*“**, Златоуст казва: „Апостолът затова е казал: *дължимата любов*, защото никой от тях не е господар на себе си - всеки е роб на другия. И така, когато срещнеш блудница, прелъстяваща те към грях, кажи ѝ: „Моето тяло

*Бес.20 върху Ефес., т.11, стр.154-157.

**1Кор. 7:3.

- не е мое, а на жена ми.“ Същото да каже и жената на тези, които се изкушават да нарушат нейната чистота: „Моето тяло - не е мое, а на мъжа ми.“ В други места на Стария и Новия завет на мъжа се дава голямо преимущество, например: „И към мъжа си ще тегнеш, и той ще господарува над тебе“ (Бит. 3:16). В написаното от Павел има малка разлика: „Вие, мъжете, обичайте жените си; а жената да се бои от мъжа си“ (Ефес. 5,25-33). Тук нищо повече или по-малко не е нужно освен власт. Защо? Защото той говори за чистотата. За друго, казва той, мъжът има преимущество, а когато стане дума за целомъдрие, това не е така: мъжът не е господар на тялото си, а жена му. Пълно равенство и никакво преимущество. „Недейте се лишава един от други - освен по съгласие“ (1Кор. 7:5). Какво значи това? “Да не се отклонява жената - казва той - против волята на мъжа, и мъжът - против волята на жената. Защо? Защото от въздържането се раждат големи беди: често от него се раждат прелюбодеянията, блудствата и разтрогването на домовете. Справедливо е казал Апостолът: “Недейте се лишава”, като употребява тук лишение, а по-горе - дълг, защото, когато се въздържа единият без съгласието за това на другия, той го лишава, а при съгласието и на двамата това вече не е лишение. Ако ме убедиш и вземеш от мен нещо, което ми принадлежи, това не значи, че си ме лишил; ако някой вземе против волята и с принуждение - той лишава. А това правят много жени, като стават виновни за похотта на мъжете и объркват всичко; съгласието трябва да се предпочита пред всичко. Да видим защо е необходимо то? Да вземем за пример мъж и жена: жената се въздържа против желанието на мъжа. И какво? Няма ли той да започне да блудства? А ако не започне, той ще бъде натъжен, ще се възмуцава, ще избухва, ще се кара и ще причинява много безпокойствия на жената. Каква е ползата от поста и въздържанието, когато е нарушена любовта? Никаква:

колко обиди, тревоги и принуждения се раждат от това!“*
„Чрез Павел Христос е повелил жената да не се разлъчва от мъжа и да не се лишават един друг освен по взаимно съгласие, но някои жени от любов към въздържането са оставили мъжете си, приемайки това за благочестиво дело, и така са се въвлекли в прелюбодеяние.“**

Мъжът и жената са длъжни да съхранят съпружеската вярност един към друг. Нарушението на съпружеската вярност е най-тежкото престъпление. Затова Златоуст с голяма сила изобличава този порок и тези изобличения на светителя съхраняват цялото си значение и за съвременното общество, в което този порок се разпространява значително между мъжете и жените. Изобличавайки мъжа, който нарушава верността към съпругата си, св. Златоуст казва: „С какво ще се извини той? Не ми говори за страстта на природата: затова е узаконен бракът, за да не престъпваш границите. Защото Бог, мислейки за твоето спокойствие и чест, ти е дал жена, за да удовлетвориш разпалването на природата чрез своята съпруга и да се освободиш от всякаква похот. А ти се неблагодарната си душа му носиш безчестие, отхвърляш срама, престъпваш очертаните ти граници, позориш собствената си слава. Защо обръщаш поглед на чуждата красота? Защо се вглеждаш в лицето, което не ти принадлежи? Защо нарушаваш брака и позориш своето ложе? Защо оскърбяваш члена?“*** „Не затова е дошла при теб жената, оставяйки баща и майка и целия дом, за да търпи безчестията ти, когато предпочиташ пред нея гнусната робиня и предизвикваш безкрайни разпри. Ти си взел спътница в живота, равна по чест и свободна. Не е ли безразсъдно, че си взел зестрата, пазиш я и не я прахосваш, а между

*Бес.19 върху 1Кор., т.10, стр.159, 160. Бес. върху 1Кор.7:2, т.3, стр.198,199.

**Бес.86 върху Маг., т.7, стр.816.

***Излож. върху 12 Пс., т.5, стр.158,159.

впрочем повреждаш и оскверняваш това, което е по-скъпо от зестрата - чистотата, целомъдрието и твоето тяло, принадлежащо на жената.”*

С особена живост и изразителност Златоуст често описва жалкото и мъчително състояние на нарушителя на съпругеската вярност. “Погледни прелюбодееца и ще видиш, че той хиляди пъти е по-нещастен от удържаните с окови; той се бои от всички, подозира всички: и жена си, и мъжа на прелюбодейката, и самата прелюбодейка, домашните, приятелите, познатите, братята си, самите стени, сянката си, самия себе си; и най-страшното е, че съвестта го гложди и терзае ежедневно. Ако си представи Божия съд, той не може да стои от страх. Удоволствието затова е кратко, а мъката - продължителна, защото и вечерта, и през нощта, и в пустинята, и в града, навсякъде го следва обвинител, който показва не остър меч, а нетърпими мъки, поразяващ и убиващ със страх.”**

От грижливия поглед на Златоуст не са скрити причините, съблазняващи мъжете за нарушение на съпругеската вярност. Първото място между тези причини заема ли театрите, на които се пеели безнравствени песни, представяли се съблазнителни зрелища, в които често участвали разгопени жени - от тези зрелища предпазва Златоуст мъжете. И в наше време се намират много подобни изкушения на целомъдрието и верността на съпрузите. Затова изобличенията и предупрежденията на свети Златоуст, ако не буквално, то по своята същност имат приложение и в съвременното общество. „Трябва - казва той на мъжете - да ви вразумя: вас, които губите за зрелища цял ден, подлагате на осмиване честното съпругество, срамите великото таинство. Кажете с какви очи ще гледаш после

*Бес. върху 1Кор.7,2, т.3, стр.199.

**Бес.22 върху 1 Кор., т.10, стр.198, Бес.63 върху Иоан, т.8, стр. 380. Бес.12 върху Посл. към Римл., т.9, стр.553.

жена си вкъщи, като си я видал опозорена в театъра? Как, без да се изчервиш, ще си представиш съпругата си, след като си видял целия ѝ пол опозорен? Не ми казвай, че показаното в театъра е само едно представление, защото тази игра е направила много мъже прелюбодейци и много домове е разстроила. Как ще те гледа жена ти, когато ти се връщаш от такова безсрамно зрелище.“*

„Не мисли, че си чист от греха, ако не си се слял с блудницата: с пожеланието си ти вече всичко си сторил. Аз не забранявам да се веселите, но искам това да става не без целомъдрие, не с безсрамие и безброй пороци.“**

За предотвратяване на всяка съблазн и изкушение жененият човек не трябва да се заглежда в красивите лица на жените и с похотливо наслаждение да им се любува. „Спасителят не е забранил въобще да се гледат жените - казва Златоуст, - а е забранил да се гледат с пожелание. Ако не е имал това намерение, Той би казал просто: „Който поглежда жена“, а е казал: „*Който поглежда на жена с пожелание*“ (Мат.5:28), той я поглежда за сладострастна наслада на погледа си. Взирайки се похотливо в чуждата красота, ти ще оскърбиш и своята жена, защото отвръщаш погледите си от нея, а с нея и тази, която гледаш, защото се докосваш до нея въпреки закона. Макар и да не си я докоснал с ръка, ти си я докоснал с очите си, затова се казва прелюбодеяние“***

Златоуст дава следния съвет на мъжа за успешна борба с възникващата страст към чуждата жена: „Ако забележиш - казва той - че у теб се е разгоряла страст към чужда жена и затова твоята жена престава да ти харесва, влез в спалнята си, отвори посланията на Павел и погаси пламъка, повтаряйки често думите на Апостола: „*Но, за да се избягва блудството, нека всеки си има*

*Бес.6 върху Мат., т.7, стр.100.

**Бес.7 върху Мат., т.7, стр.114.

***Бес.16 върху Мат., т.7, стр.224.

своя жена. “*“

В отношението си към всички жени мъжът е длъжен да се държи така, че да не събуди ревност у своята жена и да избягва всяко подозрение в невярност. „Избягвай - поучава Златоуст - не само прелюбодеянието, но и най-малките подозрения на ревността. Ако жена ти напразно те подозира, успокоявай я и уговаряй. Обръщай се към нея не с омраза и надменност; тя прави това поради прекалена загриженост за теб, тя се страхува за правото си на притежание; защото нейно владение е твоето тяло и това владение е по-скъпо от всичко.“**“ „Но и мъжът да не постъпва така, че върху него да пада подозрение. Кажми ми защо ти цял ден се отдаваш на приятели, а само вечер - на жена си? Постъпвайки така, ти не можеш да отхвърлиш подозренията. И ако жена ти те обвинява, не се обиждай: това е от приятелство, а не поради дързост; това са обвинения на пламенната любов, на горещата привързаност и опасение. Тя се бои някой да не окраде нейната ложа, да не ѝ отнеме висшето благо, да не я лиши от главата.“***

Св. Иоан настоятелно внушава и на мъжа, и на жената, че не трябва да се подозират само поради думи или слухове, или по някакви дребни причини, а още повече не трябва нито сами, нито чрез други хора да се следят един друг, за да не разрушат съпружеското щастие поради лекомислие или неразумна мнителност.****

Предназначението на жената и нейното задължение св. Златоуст изразява в следните думи: „Жената е дадена на мъжа за общуване в живота, за раждане на деца, а не за нечистота; за да пази дома, да научи мъжа да бъде честен, а не за да му бъде предмет за доставяне на нечисти

*1 Кор.7,2. Бес. върху 1 Кор., 7,2, т.3, стр.300

**Бес.върху 1 Кор.7,2, т.3, стр.201.

*** Бес.20 върху Ефес., т.2, стр.152.

****Пак там.

удоволствия.“* „Задължението на жената е да съхранява придобитото, пестеливо да изразходва доходите на мъжа си и да се грижи за дома. Затова Бог е дал жената - да бъде помощница на мъжа както в тези, така и в много други неща.“**

Главното задължение на жената е да бъде покорна на мъжа. Обяснявайки думите на Апостола: „*Вие, жените, покорявайте се на мъжете си, като на Господа*“ (Ефес. 5:2), Златоуст казва: „Наистина жената е длъжна да се покорява на мъжа, като на Господа. Защото, ако някой не се покорява на външните граждански власти, той се противи на Божието повеление; още по-виновна в това противление е тази, която не се покорява на мъжа: така е благоволил Бог в началото. По-нататък Апостолът доказва, че мъжът е глава на жената, както и Христос е глава на Църквата. Както мъжете и жените заедно като Църквата се покоряват на Христа, така и жените са длъжни да се покоряват на мъжете си, като на Бог.“***

Живеейки повече тих семеен живот, по-кратка и нежна по сърце, жената има пълната възможност и необходимото задължение да успокоява мъжа, измъчен от тежестта и безпокойствието на обществените занятия, и със своята внимателност, с нежното си участие в грижите му да събуди у него нова бодрост в делата му, ново желание за труд. Жената трябва да се държи така, че мъжът да гледа на дома си като на пристанище, само в което той винаги може да намери любов, мир, спокойствие и много други радости; след свършване на работата извън дома да бърза да се прибере при своята жена, а не да търси развлечения на други места. Едва ли има нещо по-безразсъдно и по-вредно за семейното щастие

*Бес.5 върху 1Сол., т.2, стр.463.

**Бес. в похв. Макс., т.3, стр. 217.

***Бес.20 върху Ефес., т.2, стр.144.

от това, когато жената посреща мъжа си, след неговия труд и главоболия, не с любов, а с някакви капризи или упреци, досада, неудоволствие и даже с ругатни. В такъв случай тя трябва да вини себе си, ако мъжът ѝ бяга от къщи и семейното ѝ щастие окончателно се разруши. Прекарвайки времето си на тържището и в съдилищата, като вълни връхлитат върху мъжа хорските. А жената, пребивавайки в дома като в някакво училище на мъдростта и вглъбявайки се чрез размисъл в себе си, има възможност да се занимава с молитва, четене и други уроци на благочестието. И както сама може да се научи на добродетели, така и посрещайки угрижения мъж, може да го успокои, утеши, да отстрани от него душевредните и груби помисли и отново да го пусне навън с добри мисли и чувства. И наистина освен благочестивата и благоразумната жена никой друг не може така лесно и бързо да приведе мъжа в спокойно състояние и да насочи душата му към всичко добро. Нито приятелите, нито учителите, нито началниците си няма да послуша той толкова, колкото своята съпруга, когато тя го увещава и съветва; нейното увещание е свързано с някакво удоволствие, което е резултат от гореща любов към увещаващата. Аз мога да ви дам за пример много жестоки и упорити мъже, които са били смекчени по този начин. Защото жената живее неразделно с мъжа си на трапезата и по време на почивка, между хората и насаме, предана му е във всичко и е така тясно свързана с него, както тялото с главата. Ако тя е разумна и старателна, никой не може да се сравни с нея в грижите за мъжа.”*

В основата на всички добри качества на съпругата лежи нейната разумна любов към мъжа. Пояснявайки думите на Апостола (Тит. 2:5), че жените трябва да бъдат целомъдрени, чисти, къщовници, добри, Златоуст казва:

*Бес.61 върху Иоан, т.8, стр.365.

“Всичко това прави любовта: жената е добра и къщовница от любов и предразположение към мъжа; презиращата мъжа не радее за дома; от любовта се ражда скромността, любовта прекратява всички спорове. Ако мъжът е езичник, скоро ще се убеди в истината (на Христовата вяра); ако е християнин, ще стане най-добър. При домашното благоустройство ще има място и за духовно благоустройство, в противен случай - то няма да бъде сигурно. Загрижената за дома жена ще бъде и скромна, и добра стопанка, няма да помисли за разкош, за излишни разходи и за други подобни неща.”*

Но за да заслужи любовта на мъжа и с това да придобие нравствено влияние върху него, жената трябва не само на думи, но и със самия си живот да покаже, че тя обича всичко добро и справедливо и да се старее да бъде благочестива. „Не толкова с думи - казва св. Златоуст, - колкото с дела трябва да се поправя мъжът. По какъв начин? Когато той види, че ти си сериозна, не разточителстваш, не си пристрастена към украшения, не искаш високи доходи, а си доволна от същинските, не искаш нито злато, нито бисери, нито скъпи дрехи; когато сама обичаш скромността, целомъдрието, нежността и същото искаш от мъжа си, тогава той търпеливо и даже с удоволствие ще изслуша твоите съвети.“

Златоуст особено порицава у жените разточителността и слабостта им към накитите, намирайки справедливо в тези недостатъци причините за разстройство и раздори в много семейства. Така например той казва на жената: „Ако искаш да угодиш на мъжа си, трябва да украсяваш и да гиздиш душата си, а не тялото. Не толкова златните накити те правят обичана и приятна за мъжа, колкото умереността, вниманието към него и готовността даже да умреш за него; това повече от всичко побеждава

*Бес.4 върху Тит, т.2, стр.752.

мъжете, а другите украшения бодат очите им, ако с в ущърб на хазната им, причинявайки много разходи и грижи. По такъв начин домашните дела и доходи се намират в най-добро състояние, когато златото се употребява не за обличане на тялото, не за плетенки за ръцете, а за необходими неща като: за издръжка на слугите, за възпитанието на децата и други нужди. Ако, напротив, то винаги бляска в очите на мъжа и терзае сърцето му, каква полза от това? Блясъкът на златото не може да прелъсти опечаленото сърце. Знай и бъди уверена в това, че макар ти да си най-красивата от всички жени, не можеш да се харесаш на този, чиято душа огорчаваш: за това е необходимо весело и спокойно душевно състояние. Но когато цялото злато се харчи за разкрсяване на жената и с това вкъщи се появяват недоимъци, това никак не е приятно за съпруга. Затова, ако искате да бъдете обичани от мъжете си, доставяйте им удоволствие, като престанете да се кичите и труфите в повече от необходимото. Всички тези украшения и премени са донякъде приятни в първите дни на брака, но впоследствие времето ги обезценява. Защото невинаги с еднакво възхищение гледаме небето, което е така прекрасно, и слънцето, толкова лъчезарно, а ще се възхищаваме ли на тялот, което е изкуствено украсено. Казвам това, за да възлюбите неувяхващата красота, с която заповядва да се украсявате апостол Павел, т.е. не със злато или с бисер, или драгоценни дрехи, а *“с добри дела, както прилича на жени, които се посвещават на благочестие”* (Тим. 2:10). Ти искаш да се харесаш на странични хора и да получиш от тях похвала? Не, целомъдрената жена не може да има такова желание. Пък и никой сериозен и скромн човек не ще я похвали за това освен някои невъздържани и сластолюбиви, а и те няма да кажат за нея добро, а ще я осъдят за това, че сама им дава повод да отправят към нея нечисти погледи. Но въздържаната жена всички ще похвалят, защото, гледайки

я, не само че не чувстват никаква вреда, но вземат от нея урок по добродетел. Голяма е нейната награда и от хората, и от Бога.“*

Колкото благодетелно е влиянието на добродетелната съпруга върху мъжа, толкова гибелно действат върху него нейните пороци. Обикновено те са причината мъжът да търси развлечения и утешения извън дома и чудно ли е, че огорчаван от жена си, а приласкаван от друга, той лесно попада в хвърлената му мрежа? Изобличавайки разточителните жени, Златоуст казва: „Оттук е ревността, оттук са прелюбодеянията на мъжете, когато вие не ги подтиквате към целомъдрие, а ги карате да намират удоволствие в това, с което се украсяват прелюбодейците. Затова те много бързо се предават, защото, ако ги бяхте научили да изпитват презрение към това и да се утешават с непорочност, с благочестие, със смирение, те не биха така лесно се предали на прелюбодеянието. И блудницата може да се украси по такъв начин, даже и по-добре, но да се облече в добродетели не е нейна работа. И така, приучи мъжа си да намира удоволствие в такава украса, която той не може да види на блудниците... Тогава и той ще бъде спокоен, и ти ще бъдеш почитана, и Бог ще бъде милостив към вас; тогава всички ще ви се възхищават и вие ще достигнете бъдещите блага.“**

Колко голямо би било благото на семействата, ако съпрузите желаят да изпълняват задълженията си по наставленията на свети Йоан Златоуст!

Свещ. М. Боголюбски

*Бесед.61 върху Йоан, т.8, стр. 366, 367.

**Бес.89 върху Мат., т.8, стр. 838.

Светостта на брачния съюз
сборник беседи
Руска, първо издание

Превод Митка Върбанова
Редактор Александър Генчев
Коректор Лили Борисова

ISBN 954-9667-08-1

ИЗДАТЕЛСТВО
ТАВОР